

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

İZMİR-KEMALPAŞA'DA MÜBADELE

Yüksek Lisans Tezi

Nimet ALTUNTAŞ

İzmir - 2019

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

İZMİR-KEMALPAŞA'DA MÜBADELE

Yüksek Lisans Tezi

Öğrencinin Adı
Nimet ALTUNTAŞ

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Kemal ARI

İzmir-2019

İZMİR-KEMALPAŞA'DA MÜBADELE

Nimet ALTUNTAŞ*

ÖZET

Göç insanlığın varoluşundan bu yana hayatta kalabilmek adına zorunlu ya da isteğe bağlı olarak yapmış olduğu bir eylemdir. Zorunlu ve isteğe bağlı olarak gruplayabileceğimiz eylemin zorunlu olanları, bireylerin veya toplumların iradeleri dışında gerçekleşmektedir. Olumlu veya olumsuz sonuçlar göç eyleminin kaçınılmazlarıdır. Osmanlı devletinde XIX. yy da Anadolu'ya doğru yaşanan göç ortaya çıkardığı etki bakımından önemli sonuçlar doğurmuştur. Türk Kurtuluş Savaşı sonrası Lozan Barış görüşmeleri sırasında, 30 Ocak 1923'te imzalanan mübadele sözleşmesi gereğince batı Trakya'daki Türkler ve İstanbul'daki Rum nüfus hariç Yunanistan ve Türkiye arasında bir “değiş-tokuş”, göç hareketi yaşanmıştır. “Nüfus Mübadelesi” adı altında gerçekleştirilen bu göç sırasında, Yunanistan topraklarından gelen Müslüman -Türk nüfusun ihtiyaçlarına karşılık vermek adına kurulan Mübadele Komisyonu ve Mübadele İmar ve İskân Vekâleti'nin yasaya dayalı olarak yapmış olduğu çalışmalarla Yunanistan topraklarından gelen mübadillerin, Türkiye'de çeşitli bölgelere iskân edilmeleri sağlanacaktı. Kurtuluş Savaşı'nın kanlı başlangıcının yaşandığı İzmir'de de savaş sonrasında askerler ile başlayan göç hareketi devam edecektir.

Tarih boyunca göç yolları üzerinde bulunduğu için birçok medeniyete ev sahipliği yapmış İzmir'in Kemalpaşa ilçesi de göç dalgalanmasından büyük ölçüde etkilenecektir. Türkiye'ye gelenlere verilecek yardımın belirlenebilmesi için bıraktıkları taşınmazların niceliğinin ve niteliğinin belirlenebilmesi adına düzenlenen tasfiye taleplerleri ışığında Kemalpaşa ve çevresine yaşanan zorunlu göç, tanıkları ve belgeleriyle incelemeye alınacaktır. Bu çalışmamızda Osmanlı döneminde “Nif” adıyla anılan Kemalpaşa'nın dönemsel olarak maruz kaldığı göçleri ve mübadele

* Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü ,Yüksek Lisans Öğrencisi.

¹ Kemal Arı, Mübadele Göçmenleri ve Türkiye'ye Taşınma Sorunu

² Kemal Arı, Üçüncü Kılıç: İzmir'in Kurtuluşu ve Yüzbaşı Şerafettin, Zeus yay. İzmir, çeşitli sayfalar

sonrası nüfus dalgalanmaları ele alınacak ve yeni çıkan bilgi ve veriler ışığında kentin yaşadığı toplumsal dönüşüme kaynaklık eden etkenlere ilgi çekmeye çalışılacaktır.

Anahtar sözcükler: Kemalpaşa, Göç, Mübadele

POPULATION EXCHANGE IN IZMİR-KEMALPAŞA

Nimet ALTUNTAŞ

ABSTRACT

Migration is an obligatory or voluntary act to survive since the existence of humanity. We can group actions as the obligatory or voluntary. The obligatory ones become autonomically out of individuals or communities. Positive or negative consequences are inevitable results for migration. Migration to Anatolia in the 19th century in the Ottoman Empire has had important consequences in terms of its effect. After the Turkish War of Independence, in the Lausanne Peace Conference according to the cartel which was signed on January 30, 1923 except Turks in Western Thrace and the Greek population in Istanbul, there was a migration wave which is named exchange population between Greece and Turkey. During the migration which became under the name of exchange population, exchange committee and Exchange Ministry of Public Works and Housing was established responding to the needs of Muslims from Greek territory, named the Turkish population resettlement to the various regions in Turkey would be provided for Exchange population from the Greece statutorily. After the war in Izmir, where the bloody beginnings of the War of Independence took place the migration movement that started with the soldiers with the continue. Kemalpaşa district of Izmir, which has hosted many civilizations since it has been on migration routes throughout history, will also be affected by the migration wave. In order to determine the aid to be given to Turkey and to determine quantity and quality of immovables, in the light of the liquidation return, forced migration in Kemalpaşa and its vicinity will be examined with witness and documents. In this study the migration of Kemalpaşa, referred to as Nif in the Ottoman Period and the population waves after the exchange, will be discussed and in the light of the new information and data, the effects of the social transformation experienced by the city will be examined.

Key words: Kemalpaşa, Migration, Population Exchange

İÇİNDEKİLER

İZMİR-KEMALPAŞA'DA MÜBADELE

Sayfa

TEZ ONAYI.....	III
YEMİN METNİ.....	IV
TEZ VERİ FORMU	V
ÖZET.....	VI
ABSTRACT.....	VIII
İÇİNDEKİLER	IX
ÖNSÖZ	XI
TABLO LİSTESİ.....	XIII
GRAFİK LİSTESİ	XIV
FOTOĞRAF LİSTESİ.....	XV
BELGE LİSTESİ	XVI
KISALTMALAR	XVII
GİRİŞ	1
1. MÜBADELE GÖÇMENLERİNİN İÇİNE GELDİĞİ SOSYAL VE EKONOMİK YAPI	4
1.1. İdari Yapı.....	4
1.2. Nüfus	5
1.2.1. Sosyal ve Ekonomik Yapı.....	6
1.2.2. Nif'te (Kemalpaşa) Tarımsal Faaliyetler	8
1.2.3. Kültür	10

2. KEMAL PAŞA'YA MÜBADİL YERLEŞTİRİLMESİNİ SAĞLAYAN SÜREÇ VE ETKENLER.....	16
2.1. İşgal Dönemi ve Rum Göçü	16
2.2. Mübadele'yi Zorunlu Kılan Koşullar ve Mübadele Sözleşmesi	26
3. KEMALPAŞA VE MÜBADELE.....	36
3.1. Göçmenlerin Getirilişi ve Yerleştirilmeleri.....	36
3.2. Nif'te Emval-i Metruke	37
3.3. Tasfiye Talepnamelerinde Kemalpaşa ve Mübadil Göçmenler	42
4. KEMALPAŞA'DA OLUŞAN YENİ SOSYO EKONOMİK YAPI	55
4.1. Kemalpaşa'da Mübadillerin Yerleştirilişi	55
4.2. Mübadil Göçmenlerin Mesleki Dağılımı	57
4.3. Kemalpaşa'da Yaşam ve Komşuluk İlişkileri	60
4.4. Kemalpaşa, Mübadele ve Kültürel Kaynaşma	62
SONUÇ	74
BELGELER	74
KAYNAKÇA.....	78
EKLER.....	84

ÖNSÖZ

Bu tez çalışmasında göç hareketlerinin çok özgün türünü oluşturan Mübadeleyle Kemalpaşa'ya yerleştirilen mübadil göçmenlerinin bu coğrafyaya uyum süreci ve bu süreçte devletin göçmenleri üretici duruma getirme yönündeki çabaları ele alınacaktır. Mübadele o zamana dek gerek boyutları ve gerekse etkileri yönüyle o ölçüde uygulanmamış büyük bir karşılıklı değiş tokuş eylemidir. Bu süreç, tarihsel şartların zorlamasıyla nüfusun kendiliğinden yer değiştirmesiyle başlamış, Lozan'da 30 Ocak 1923 tarihinde imzalanan nüfus mübadelesi sözleşmesiyle resmi bir durum almıştır. Türk –Yunan tarafların imzalamış olduğu bu anlaşma, göç olgusunu karşılıklı ve zorunlu bir boyuta taşırken; her iki tarafta da devletlerin kendi göçmenlerini yerleştirmeleri adına yükümlülüklerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Yeni yurt edindikleri topraklarda bir anda değişen yaşamlarına yeni bir biçim verme ve bunun gereklerini yapma zorunluluğuyla karşılaşan mübadillerin, yeni çevreye fiziki olarak uyum sağlama zorunluluğu ortaya çıkmıştır. İşte bu çalışmada İzmir'in bir kazası olan Nif'e gelen göçmenlerin, genel göç tablosu içinde buraya gelişleri, barınma, iâşe ve sağlık sorunları gibi göçe ilişkin konular ele alınarak irdelenmiştir. Sonuçta, savaş öncesi durum ile savaş sonrası arasında demografik yapı önemli bir değişime uğramıştı. Bu değişen yapıda Kemalpaşa'ya getirilerek yerleştirilen mübadil göçmenler, demografiye yeni bir biçim veren önemli bir etken olarak ortaya çıkmıştır. Kemalpaşa'ya yerleşen göçmenlerin mesleki dağılımı zirai faaliyetleri ekonomik yeterlilikleri gözden geçirilip karşılaşılan zorluklar üzerinden genellemeler yapılmasına çalışılmıştır.

Ben de mübadil bir ailenin üçüncü kuşak bireyiyim ve ailemin Kemalpaşa'ya yerleştirilmiş olması, geçmişimi araştırma hevesimin bir sonucu olarak böyle bir tez yapmaya karar verdim. Danışmanım olan Prof. Dr. Kemal Arı'ya konuyu açtığım zaman, beni yüreklendirecek bir yaklaşımda bulunması seçimimde fazlasıyla etkili oldu. Çalışma sürecinde her konuda kendisinin özgürce düşüncelerinden yararlandım ve uyarılarını dikkate aldım. Bu nedenle kendisine sonsuz teşekkürü bir borç biliyorum. Ancak unutamayacağım bir kişi daha var: Arşiv belgelerine ulaşmam ve

deşifre etmem konusunda yardımlarını esirgemeyen Nejat Çetin hocamı rahmetle ve saygıyla anıyorum. Bu süreç içerisinde, yoğun geçen zamanlarda ilgilenmeyi azami dereceye indirmek zorunda kaldığım kızlarım Zeynep ve Ekin'e sevgilerimi sunuyorum.

Nimet ALTUNTAŞ

18 Ekim 2019

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. BCA-130-16-13-2_680-2106-1_1 numaralı tasfiye talepnamesinin 1. Sayfa Türkçesi	46
Tablo 2. Cumhuriyet arşivi BCA-130-16-13-2_680-2106-1_1 numaralı tasfiye talepnamesinin 2. Sayfası.	46
Tablo 3. Yanya vilayetinin kazalara göre mübadil dağılımı	49
Tablo 4. Selanik vilayetinden gelen mübadillerin kazalara göre dağılımı	51
Tablo 5. Mübadil göçmenlerin sayılarla Kemalpaşa merkeze yerleşimi	56
Tablo 6. Talepnamelerde Adı Geçen Kemalpaşa Merkez Mahalleleri	56
Tablo 7. Yanya vilayetinden gelen mübadillerin mesleki dağılımı.....	58
Tablo 8. Selanik'ten gelen mübadillerin mesleki dağılımı.....	59
Tablo 9. Girit, Manastır, Midilli, Sakız vilayetlerinden gelen mübadillerin mesleki dağılımı.	59

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1. Vilayetlere göre göçmenlerin dağılımı	49
Grafik 2. Yanya vilayeti kazalarından gelen mübadillerin kayıtlara göre yüzdelik dağılımı.	50
Grafik 3. Selanik Mübadillerinin Kazalara Göre Dağılım Oranı	51
Grafik 4. Girit – Hanya mübadilleri kaza dağılımları	52
Grafik 5. Girit – Kandiye mübadilleri kaza dağılımları	53

FOTOĞRAF LİSTESİ

Fotoğraf 1. Gazi Hazretleri Askeri Tatbikat'ta Nif dağı eteklerinde, 12 Ekim 1925	26
Fotoğraf 2. Kilizman karantinası.....	37
Fotoğraf 3. Turgut Türkoğlu (ön sıra sağdan dördüncü).....	66
Fotoğraf 4 Girit evi.....	67
Fotoğraf 5. Peşkir örneği.....	69
Fotoğraf 6. Peşkir örneği.....	69

BELGE LİSTESİ

- Belge 1. BCA-130-16-13-2_680-2106-1_1 numaralı tasfiye talepnamesinin 1. Sayfasıdır..... 43
- Belge 2. BCA-130-16-13-2_680-2106-36_1, 41936, No’lu, Abdurrahman bin Mustafa adına kayıtlı Tasfiye Talepnamesi.(2. Sayfa)..... 77
- Belge 3. BCA-130-16-13-2_684-2122-2_1, 133, No’lu, Hacı Yakupoğlu zevcesi Rukiye adına kayıtlı tasfiye talepnamesi. 77

KISALTMALAR

S:	Sayfa
Agb:	Adı geçen bildiri
Age:	Adı geçen eser
Agm:	Adı geçen makale
Akt:	Aktaran
Agt.	Adı Geçen Tebligat
C:	Cilt
S:	Sayı
s:	Sayfa
B:	Basım
Ed:	Editör
Bkz:	Bakınız
Çev:	Çeviren
Haz:	Hazırlayan
Byy:	Basım yeri yok
Bty:	Basım tarihi yok
Ün:	Üniversite
KKÇS:	Kemalpaşa Kültür ve Çevre Sempozyumu
TDK:	Türk Dil Kurumu

GİRİŞ

“Nif “ günümüzde İzmir’in en önemli ilçelerinden biri olan Kemalpaşa’nın tarihi adıdır. Bugün Kemalpaşa, önemli bir mübadil kenti olarak da bilinir. İzmir, mübadele göçü sırasında Mübadele İmar ve İskân Vekâleti tarafından on ayrı Mıntıka alanından 4. Olarak belirlenmiş ve Kemalpaşa da merkez ve diğer ilçelerle birlikte 4. İskân Mıntıkası alanı içinde yer almıştır. Bu yapılanma gereği, İzmir Mıntıka Müdürlüğüne eski bir asker olan İhsan Paşa atanmıştı¹. İzmir 4. İskân Mıntıkasının merkezi olduğu için, Kordon’da eski bir Rum taşınmazı müdürlüğün çalışma binası olarak belirlenmiş; bu müdürlüğe bağlı olarak da her ilçede birer İskân Komisyonu oluşturulmuştur. İşte bu yapılanma doğrultusunda Kemalpaşa’da da bir komisyon oluşturulmuş ve şehrin sahip olduğu Rum emval-i metrukesinin durumu ile göçmen yerleştirmede gerekli olacak diğer özellikleri incelenmişti. İzmir’e getirilecek göçmenlerin bir kısmının Kemalpaşa’ya yerleştirileceği belli olunca, beldede hazırlıklar yapılır.

Daha sonra ayrıntılarıyla ele alacağımız bu konuya geçmeden önce, Kemalpaşa’ya getirilip yerleştirilecek göçmenlerin nasıl bir sosyal ve ekonomik ortama getirildiğini, beldenin içinde bulunduğu koşulları; bu koşullar ortasında mübadele göçmenlerinin daha sonra yerleşim ve uyum süreçlerinde bu koşulların olumlu ya da olumsuz oynayacağı etkenlerin genel bir görüntüsünü ortaya koymak gerekiyor.

Kemalpaşa o günlerde henüz “Nif” adıyla anılıyor ve bütün resmi işlemler ve uygulamalar İzmir’in bir beldesi olarak bu ad üzerinden gerçekleştiriliyordu. Nif de İzmir merkezin işgal edilmesinin hemen ardından işgal edilmiş, belde işgal yıllarında acı günler geçirmişti. Ulusal Kurtuluş Savaşı süresince acı olaylara şahit olmuş kent, Türk Ordusu’nun 26 Ağustos 1922 tarihinde taarruza geçmesi ve kanlı muharebelerden sonra Türk süvarilerinin 9 Eylül’de İzmir’e girmesi üzerine artık bütünüyle Türkler’ in kontrolüne girmiş bulunuyordu. Türk Ordularının başkomutanı

¹ Kemal Arı, Mübadele Göçmenleri ve Türkiye’ye Taşınma Sorunu

Mustafa Kemal Paşa, 9 Eylül'ü 10 Eylül'e bağlayan gece Nif'te kaldı. Başkomutanın o geceyi Nif'te geçirmesinin anısına Cumhuriyet'in ilanından sonra Nif adı "Kemalpaşa" olarak değiştirildi. Buna karşın, resmi adın Kemalpaşa olarak saptanmasından sonra, resmi olmayan kimi yazılarda, örneğin kişilere ait özel yazışmalarda, konuşma dilinde ve benzeri uygulamalarda konumuz açısından bakıldığında da kimi resmi belgelerde bile az da olsa "Nif" adının kullanıldığı görülmektedir. Kazanın aşağıda ayrıntılı biçimde belirtileceği gibi, İzmir Livasına çok yakın bir konumda oluşu; yine İzmir'den doğuya doğru açılan yolların kesişme noktasında bulunmasından dolayı, tarih boyunca oldukça hareketli bir konumda olduğu görülmektedir. Son derece verimli ovaları, doğal kaynakları ve madenleri nedeniyle, çok eski zamandan beri, İzmir'e sahip çıkmak isteyen güçlerin, Nif de ilgisini çekmiştir. Kazanın geçmişteki demografik oluşumuna bakıldığında, gerçekte öteki İzmir kazalarıyla benzeşen bir durumunun olduğunu söyleyebiliriz. Mübadeleden önce Nif'te önemli oranda Rum ve Ermeni nüfus yaşıyordu. Kurtuluş Savaşı ile birlikte, bu Rum ve Ermeni nüfus bölgeden gitmek durumunda kaldı. Rumlar 'ın ve az da olsa Ermenilerin Nif 'ten ayrılıp gitmeleri, Yunan cephesinin çökmesinden sonra, Türkler'in İzmir'e doğru geldikleri ve işgal yıllarında yapılan olayların intikamını alacakları söylentileri üzerine bir kaçış biçiminde gerçekleşti. Bir panik havası içinde İzmir'e kara yoluyla giden Rumlar, öteki kazalardan gelen Rumlarla birlikte İzmir rıhtımında ve rıhtıma yakın yerlerde oluşan büyük kalabalıklar içinde yer aldılar².

Rumlardan oldukça önemli oranda mallarını terk ederek, adalar üzerinden Yunanistan'a gittiler. Geriye çok sayıda arazi, ev gibi benzeri emval ile taşınır nitelikte mallar da kaldı. Örneğin ahırlarda kalmış ya da giderken doğaya bırakılmış hayvanlar, ambarlarda tahıl ürünleri, henüz bağ ve bahçelerde toplanamadan kalmış ürünler gibi... Bu mallar önemliydi; çünkü mübadele yerleştirilmelerinde, Türkiye'ye gelen mübadillerin yerleştirilmesinde en belirleyici etken Rumlardan kalan taşınmaz mallar olmuştu. Gelen göçmenlerin öncelikli olarak barınacak bir eve ihtiyaçları olduğu için, Rum taşınmazlarının yoğun olarak ortaya çıktığı bölgeler, mübadele uygulamasında son derece önemsendi. Kemalpaşa ise, İzmir'e en yakın kaza olduğu ve ulaşımının da son derece kolay olması gibi nedenler de buna

² Kemal Arı, Üçüncü Kılıç: İzmir'in Kurtuluşu ve Yüzbaşı Şerafettin, Zeus yay. İzmir, çeşitli sayfalar

eklenince, ister istemez mübadele göçmenlerinin yerleştirilmesinde önemli merkezlerden biri olarak öne çıktı.

Bilindiği gibi Türk Yunan Nüfus Mübadelesi, Rumlardan kalan malların, mübadele yoluyla getirilecek Türk-Müslüman göçmenlere dağıtımını öngörüyordu³. Bu sözleşme uyarınca gerçekleştirilecek olan zorunlu göç İstanbul'da yaşayan Rumlar ve batı Trakya'daki Türkler hariç olmak üzere gerçekleştirildiği için, İzmir'in bir kazası olarak Kemalpaşa da mübadele uygulama alanlarından birisiydi. Mübadelenin her aşamasında görülen mübadele göçmenlerini yerleştirme uğraşları çerçevesinde, Yunanistan'dan Türk-Müslüman göçmenlerin getirilmeye başlamasıyla birlikte, sevkıyat, yerleştirme, barındırma, sağlık sorunları gibi konuları da gündeme getirdi. Kemalpaşa, İzmir Vilayeti'nin dâhil olduğu iskân mıntıkasının içinde yer aldığından ve İzmir'e gelen göçmenler de karantina uygulamasına tabi tutulduklarından, Kemalpaşa'ya getirilen göçmenlerin hemen hemen tamamı, İzmir üzerinden Kemalpaşa'ya sevk edildi. Mübadele uyarınca getirilen göçmenlerin Kemalpaşa'da mal alabilmeleri için ellerinde Tasfiye Talepnamelerinin olması gerekiyordu. Ancak bu belgelerin, göçmenlerin hemen tamamında düzenli olarak bulunduğunu ve bu nedenle de Kemalpaşa'ya yerleştirilmeleri sırasında belli bir düzen üzerinden mal talebinde bulunduklarını söylemek güçtür; zira en azından kimi söyleşilerden anlaşıldığı kadarıyla, birçok göçmen aile, Yunanistan'dan baskı zoruyla gelmek durumunda kaldıklarından, bu belgeleri alamamışlardı. Ancak öyle de olsa, Kemalpaşa'ya gelen göçmenler için verilen ve Cumhuriyet Arşivi'nde kullanıma açılan Kemalpaşa ile ilgili Tasfiye Talepnameleri bu yerleşim yeri için en önemli kaynaklardan biri olarak öne çıktı. Dolayısıyla Kemalpaşa'ya mübadil göçmen yerleştirmeleri, bu çerçevede önem kazandı ve gelişti.

Bu konuya ayrıntılı biçimde girmeden önce, Kemalpaşa'nın fiziki olarak mübadele göçmenlerinin yerleştirmesinde ne türlü imkânlara sahip olduğunu anlamaya çalışmalıyız.

³ Kemal Arı, Suyun İki Yanı "Mübadele" (Yazılar).Tarih Vakfı, Yurt Yayınları, 2015, s. 31

1. MÜBADELE GÖÇMENLERİNİN İÇİNE GELDİĞİ SOSYAL VE EKONOMİK YAPI

Kemalpaşa, yani “Nif”, İzmir ilinin doğusunda İzmir –Ankara karayolunun 8 km güneyinde yer almaktadır. İzmir iline bağlı bir ilçe olan Kemalpaşa, 658 kilometrekare yüzölçümüyle orta büyüklükte bir yerleşim alanıdır⁴. Harita üzerinde bakıldığı zaman, Batı Anadolu bölgesinde 27-28 derece doğu boylamları ile 38-39 derece kuzey enlemlerinde konuşlandığı görülür⁵. Tarih boyunca coğrafi konumuyla yerleşim yeri olarak oldukça ilgi görmüştür. Bulunduğu konum, başta İzmir merkez olmak üzere, birçok yere kolayca gidilip gelinmesini sağlayacak nitelik gösterir. Örneğin İzmir için önemli bir tarım alanı olan İzmir’le Uşak arasındaki büyük ovalık alanın hemen başlangıcındadır. Bu havzada kendi arazisi olduğu gibi, Alaşehir’den Uşak’a kadar olan geniş alanda yetişen ürünlerin de İzmir’e ulaştırılmasında önemli bir geçiş yolu olma özelliğini korur. Kıyı Batı Anadolu iklim özellikleri olarak incelendiğinde Akdeniz iklimi kuşağında kabul edilse de Kemalpaşa bu tanımın bir miktar dışında yer almaktadır. Spil (Manisa) Dağı ve Nif Dağı arasında, Nif Ovası üzerine kurulmuş yerleşim yeri; denize yakınlığı yer şekilleri yükselti etkenleriyle kendine özgü, yaşam standartlarını olumlu etkileyecek iklime sahiptir. Bir araştırmada belirtildiği gibi bu yörede güneş enerjisi ve sıcaklık yüksek olmasından dolayı hemen her ay rahatsız etmeyen bir iklimin var olduğu sonucu çıkarılabilir. Bu da hem tarımsal üretim hem de gündelik yaşam için pek çok olumlu katkılar sunar⁶.

“Kemalpaşa” uzun bir tarihi geçmişe sahip, konum itibarı ile önemli bir yerleşim merkezidir. Bölge Hitit, Aka, Lidya, Pers, Helenistik, Roma M.S. XIII. yy.dan itibaren Bizans egemenliğinde var olmaya devam etmiştir⁷. XIII. yy. ın sonlarından itibaren Anadolu’yu Türkler hâkimiyet altına almaya başladığı sırada Nif

⁴ İzmir. kulturturizm. gov. tr.

⁵ Sabri Sürgevil, **Kemalpaşa (Nif) ve Çevresinin Tarihi**, İzmir, 2000, s. 1.

⁶ Asaf Koçman, “İnsan Faaliyetleri ve Çevre Üzerinde Etkileri Yönünden Kemalpaşa Yöresinin İklimi”, **KKÇS-Bildiriler**, İzmir, 1999, s. 34-35.

⁷ Sabri Sürgevil, a.g.e., s. 5.

yerleşim merkezi, Bizans hegemonyasından miras kalan kozmopolit yapıyı da beraberinde getiren bir tablo sergiler. Bizans döneminde Nymphaion adı ile anılan, Beylikler ve Osmanlı döneminde Nif'e dönüşen yöre adı, Cumhuriyet döneminde; Mustafa Kemal Atatürk'ün 8 Eylül 1922 tarihinde konaklamasına ithaf en Kemalpaşa adını alır. XIV. yy.da Saruhan Bey liderliğinde Türk kimliğinin bölgeye egemen olmasının ardından, Osmanoğulları Beyliği ve Aydınolu Cüneyt ile geliştiği görülür. Konum ve demografik yapı itibarı ile stratejik öneme sahip olan bölgedeki, Osmanlı/Türk egemenliği 1426 yılından itibaren Batı Anadolu ve Nif bölgesinde varlığını kabul ettirmiş, bölgedeki Türk hâkimiyeti 15 Mayıs 1919'a kadar da kesintisiz sürmüştür⁸. Osmanlı topraklarının Yunan kuvvetleri tarafından işgalinin son günlerine yaklaşılrken yörenin, 8 Eylül 1922 tarihinde, Türk Kurtuluş savaşı sonlarına doğru tekrar geri alınması ile Türk yurdu parçası olarak önemi ve varlığı halen devam etmektedir.

1.1. İdari Yapı

XIX. yy başlarından itibaren bölgenin egemenliğini elinde bulunduran imparatorluk dönemi itibarı ile bölge nitelik bakımından farklı göçlere tanık olur. Bu göçler bölgenin hızla gelişip büyümesine sebep olur. Osmanlı hâkimiyetindeki Türk egemenliğinin ilk dönemlerinde Nif, Saruhan Sancağına bağlı bir kaza statüsünde bulunuyordu. Aydın livasının sınırlarında yer alan İzmir kazasına komşu olan Nif in sınırları ise şöyleydi: Güneyinde Alaşehir ve Tire bulmuyor; batısında İzmir sancak merkezi yer alıyordu⁹. XVI. yy. ve XVII. yy.larda bölgede yaşanan doğal afetler yerleşim yeri yapısında hareketliliğe sebep olmuştur. Bu hareketlilik ve yıkım sosyal ve ekonomik yapıda dalgalanmalara ve değişikliklere de yol açmıştır¹⁰. XVI. yy. da tapu tahriri defterlerinde bu değişimin nüfusa yansması görülür.¹¹ Vakıflara ait

⁸ Rahim Sağ, **Nif 'ten Kemalpaşa'ya, Bir Bizans Kenti'nin Türkleşme Süreci**, İzmir, 2017, s. 120.

⁹ Turan Gökçe, "XV.-XVI. Yüzyıllarda Nif Kazası Piyade Teşkilatı ve Yaya Çiftlikleri", **Tarih İncelemeleri Dergisi**, XV. (2000), s. 137.

¹⁰ Lütfü İhsan Sezer, "Kemalpaşa (İzmir) Yöresinin Depremsellik Bakımından Batı Anadolu'daki Yeri ve Önemi", **Kemalpaşa Kültür ve Çevre Sempozyumu Bildirileri**, İzmir, 1999, s. 419-449.

¹¹ Turan Gökçe "Tahrir Defterlerine Göre XVI. Yüzyılda Nif (Kemalpaşa) Kazası Nüfusu", **Kemalpaşa Kültür ve Çevre Sempozyumu Bildirileri**, İzmir, 1999,s. 261-276.

belgelerde rastlanan yerleşim birimleri XIX. yy.'a gelindiğinde terkedilmiş, hane sayısı yönüyle artmış veya azalmış olarak görülebilmektedir¹².

1923 yılına kadar “Nif “ adıyla anılan kaza 1863'lere kadar Saruhan sancağına bağlı bulunurken¹³, 1867 vilayet düzenlemeleri ardından İzmir sancağına bağlanmıştır. Bunun sebebi olarak konum olarak iki idari merkeze de eşit denilebilecek yakınlıklarda olmasıdır. İlk evrede nahiye statüsünde yer alırken 1900-1901 yılları arasında sancak değiştirmeksizin “kaza” statüsüne kavuşur. 1891 yılında Nif'e bağlı 35 köyün var olduğu kayıtlarda mevcuttur. Bu sayı günümüzde de yaklaşık olarak aynıdır¹⁴.

1.2. Nüfus

Bölge hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlayacak veriler, XIX. yy ortalarına doğru net bir şekilde açığa çıkmaya başlar. Daha önceki dönemlere ait resmi kayıtların yetersizliği, dönem hakkında sınırlı bilgi, belirsizliğin en önemli sebebidir. Nüfus ile ilgili bilgilere ancak 1835 - 1842 yıllarının yoklama icmallerinden erişmek mümkün olmaktadır. Ancak bu bilgiler sadece erkek nüfusu hakkında verileri içerir. 1844 ve 1845 yıllarına gelindiğinde içeriği ile “Temettuat Defterleri” de nüfus hakkında açıklayıcı bilgilere ulaşmamızı sağlayan arşiv bilgilerini içeren ikinci kaynak olarak araştırmalarda önemli bir yer tutar¹⁵.

“ Nif kazasına ait ilk nüfus bilgisi 1834 yılına ait bir yoklama icmalidir. Buna göre kazanın toplam erkek nüfusu 3.217'dir.bu nüfusun 664 ü gayr-ı Müslim'dir. Oran itibariyle kaza nüfusunun % 20,64 ünü Gayr-ı Müslim,% 79,36sını Müslüman nüfus oluşturmaktadır”¹⁶.

¹² Akif Erdoğan, “16.Yüzyılın İkinci Yarısında Nif Kazasının Nüfusu ve Vakıflar”, **Kemalpaşa Kültür ve Çevre Sempozyumu Bildirileri**, İzmir, 1999, s. 277-289.

¹³ Tuncer Baykara, **Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I. , Anadolu'nun İdari Taksimatı**, Ankara, s. 132.

¹⁴ Nejdett Bilgi, “Tanzimat'tan Günümüze Kemalpaşa'nın Nüfusu”, **Kemalpaşa Kültür ve Çevre Sempozyumu Bildirileri**, İzmir, 1999, s. 315.

¹⁵ A.g.t. , s. 316.

¹⁶ A.g.t. , s. 316.

Nejdet Bilgi bu tablodan yola çıkarak yaklaşık kadın sayısını da hesaplamış ve kazanın 1834 yılında nüfusunun toplamda yaklaşık; 6434 olduğunu tahmini olarak söylemiştir¹⁷. Osmanlı İmparatorluğu için modernleşme ve demokrasi için dönüm noktası olan 1839 Tanzimat Fermanı ve sonrasında olgunlaşan dönemde gerçekleşen kurumsal yeniliklerle toplumsal yapı sayısal verilere dayalı olarak tahmin edilebilir bir hal alır. Buradan yola çıkarak Kemalpaşa'nın, o günkü ismi ile Nif kazasının; XX. yy. a kadar nüfusunda ki değişimleri de takip edebilmekteyiz. 1842 yılı yoklama kayıtları incelendiğinde bir nefsi ve 13 köyün erkek nüfusu 2836'dır. Bu sayının 2097 si Müslüman iken, 739 Gayr-ı Müslim olarak kayıt altına alındığı görülür. Yerleşimde kayıt altında görülen hane sayısı da 1492'dir¹⁸. Nejdet Bilgi bu dönem sonrası için “ *Tanzimat sonrası Meşrutiyet dönemine kadar geçen süreye ait olup da değerlendirmeye alabileceğimiz başka bir nüfus verisine henüz ulaşamamıştır*” demektedir¹⁹.

Yirminci yüzyıl başlarında I. ve II. Meşrutiyet dönemlerine gelindiğinde vilayet salnameleri²⁰ daha yaygın bir hale getirilir. Aydın Vilayeti Salmameleri, “Kemalpaşa” , dönem adıyla Nif'e ait nüfus bilgisini bünyesinde barındırmaktadır. Salmamelerden yola çıkarak Nif nüfusu içinde yer alan farklı cemaatler hakkında da bilgi sahibi olabilmek mümkün. Bu cemaatlerin “ Yerli İslam, Yerli Rum, Yerli Yahudi, Teba-i Ecnebiye, Yabancı İslam, Yabancı Rum, Bulgar” şeklinde gruplandığı gözlemlenmektedir.²¹ 1889-90 Tarihli Salmameden edinilen bilgiye dayanarak toplam nüfusun 17.410 olduğu anlaşılrken bu sayının % 81.71'i Müslim, % 18,29'u da Gayrı Müslim olarak nüfus oranına yansımaktadır. Bir yıl sonraki salnamede nüfusun yedi kişi eksildiği gözlenir. 1901 yılına gelindiğinde Nif (Kemalpaşa), İzmir vilayetine bağlı kaza statüsüne geldikten sonra köy sayısı artmış ve nüfus oranlarında ufak çaplı da olsa değişikliklere rastlanmaya başlamıştır.

¹⁷ A.g.t. , s. 316.

¹⁸ A.g.t. , Tablo: 3, s, 317.

¹⁹ A.g.t. , s. 319.

²⁰ Salname: Salname bir senelik hadiseleri topluca göstermek üzere tertip olunmuş eserler için kullanılmış bir tabir olup, Türkçe 'ye Tanzimat'tan sonra girmiştir. (bkz. İlhan PALALI, “Osmanlı Salmameleri ve Tarih Araştırmalarındaki Kaynak Değeri”, **Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**. 23 (2010/Ocak-Haziran), s. 1.

²¹ Nejdet Bilgi, a.g.t. Tablo 4, s. 319.

1901’de gayrı Müslim ve Müslim nüfus oranı hesaplanırken İslam ve Rum olarak gruplandırılmış 16.617 Müslim, 4553’ü Rum olmak üzere toplam 22.170 kişiden oluşan nüfusun birbirine göre oranı % 79,46’sı Müslim, % 20,54’ü Rum’dur. Bu tarihte Nif kasabası olarak merkeze baktığımızda nüfusun 2238’i Rum, 1328’i Türk şeklinde gruplandırılırken Rum nüfusun merkezde yoğunlaştığı rahatlıkla ifade edilebilir²². 1903 yılında kazanın toplam nüfusu 724 artarken oranda büyük bir değişme yaşanmamıştır. 1908 yılına gelindiğinde bağlı bulunan köy sayının azalmasıyla nüfusunda bir miktar azaldığı görülür. Birinci dünya savaşı yıllarına rastlayan 1917 (1333) yıllarına ait istatiklere bakıldığında bölgede 19948 müslim,5057 gayrı Müslim ikame etmektedir. Oran yaklaşık düzeyde seyir etmektedir: %79,78 Müslim,%20,22 Gayrı Müslim.²³ Bölgede her ne kadar ermeni, Yahudi, Rum gayrı Müslim tebaa yer alsada Rumlar bu topluluğun çoğunluğunu teşkil etmektedir. Bu veriler doğrultusunda bölgenin kültürel çeşitlilikler yönünden iyi bir örneklem oluşturacağı da aşîkârdır.

1.2.1. Sosyal ve Ekonomik Yapı

Kemalpaşa, nam-ı diğer Nif, 14 yy. itibarı ile Türk egemenliğinde varlığını devam ettirmekle birlikte içerisinde barındırdığı tarihsel miras, yöre halkının farklı etnik unsurlar içermesi, yerleşik hayata geçirilen göçebe Türkmenlerin yaratmış olduğu değişimler ile harmanlanmıştır. XIX yy.’a gelinene değin bu değişim Osmanlı imparatorluğunun siyasal, yönetsel iniş çıkışlarından da etkilenecek zamanın ve olayların sonuçları imparatorluğun tüm coğrafyasını etkilediği gibi Nif’i, bugünkü adıyla Kemalpaşa’yı da etkisi altına alacaktır. XIX. yy. Tanzimat Fermanı ile başlayan başkalaşmanın mülki ayağı olan 8 Ekim 1864 tarihli “ Vilayetler Nizamnamesi” taşra teşkilatındaki merkezden kopukluğu, liyakatsizliğin ve suiistimallerin önüne geçerek isyanların azalmasına yardımcı olacaktı²⁴. Bu düzenli hareketten nasibini Nif de alacaktı. Hicri 1299 (M.1882-83), Aydın Vilayet Salnamesinin vermiş olduğu bilgilerden yola çıkarak önceki yıllara göre, Nif için

²² A.g.t. Tablo: 6-7, s. 320.

²³ A.g.t. Tablo: 11, s. 321.

²⁴ Mustafa Gençoğlu, “1864 ve 1871 Vilâyet Nizamnamelerine Göre Osmanlı Taşra İdaresinde Yeniden Yapılanma”, **Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2(1): s. 33.

farklı bilgiler tespit edinebilir. Bu yıllarda Kemalpaşa dönem adıyla Nif'te belediye teşkilatı kurulmuş, ilk başkanı da Kadızade Mustafa Efendi olmuştur²⁵. Aynı yıllarda nahiyenin idari kadrosu da kozmopolit yapının aynası gibidir (meclis azaları; Agnosti, Nikoli). Modernleşme hareketlerinin halk için eşitlikçi çalışmalara da yer verdiğini belirtmeliyiz. Nahiye'nin idari kadrosunda farklı etnik kökenli üyelerin yer alması, bu uygulamanın en büyük idari birimden en küçük birime kadar yayıldığı'nın kanıtıdır²⁶. XVI. yy. sonlarına doğru Osmanlı imparatorluğunun Akdeniz'de, Kıbrıs ve Sisam adalarını ele geçirmesi, Batı Anadolu'nun özellikle İzmir'in ticari öneminin artmasına ve dönüşüm sürecinin başlamasına sebep olmuştur.²⁷

XVII ve XVIII. Yy.larda ticaret daha da canlanmış; Nif, günümüz Kemalpaşa'sı da İzmir gibi bir liman kentine yakınlığı ile batı dünyasında popüler olmaya başlamıştı. Maden yatakları, verimli tarım arazileri ile iç dış ticaretin en hareketli olduğu bölgede yer alması sebebiyle çeşitli olaylar yaşanabiliyordu²⁸. Nizamname ile yerel yönetimlerde asayiş sağlamaya çalışıldığı gibi dönemin modernleşme faaliyetlerine karşı doğan tepkilerde en aza indirgenebilecekti. Osmanlı İmparatorluğu klasik dönemde yerleşim yerlerini “dinsel” ve “etnik” unsurlara dayalı olarak bölmekteydi. Ancak XIX. yy.da bu görüntü yerleşim yerinin dinamiği ve varoluşu içinde kendiliğinden oluşmuştu. Bu oluşum yerleşim yerleri bünyesinde yeni yerleşkelerin ortaya çıkmasına sebep oluyordu. Ancak bu imarda ve yerleşimde önemle belirtmemiz gereken kendi benliklerini alışkanlıklarını değiştirmeden yaşamayı öğrenmiş olmalarıydı. Nif de tarif edilen bölgelerden bir tanesiydi. Konar – göçer vaziyetten yerleşik yaşama geçen Yörük aşiretleri bölgede yoğun bir şekilde yerleşik düzene geçirilmişti. “93 Harbi” olarak da bilinen 1977 - 78 Osmanlı Rus savaşı sırasında gerçekleştirilen zulüm karşısında kaçan birçok insan ve aynı savaş ardından yapılan “*Berlin Anlaşması*” gereği yer değiştiren onlarca insan Anadolu'ya gelmişti bu göçmenlerin çeşitli bölgelerde iskân edilmesi gerekiyordu. Göçten

²⁵ Rahim Sağ, a.g.e. , s. 194.

²⁶ A.g.e., s. 193.

²⁷ Fikret Yılmaz – Sabri Yetkin, **İzmir Kent Tarihi**, İzmir, 2003, 2. Basım, s. s. 45-55.

²⁸ Sabri Sürgevil, a.g.e. s. 76.

²⁸ Mübeccel Kıray, **Toplum Bilim Yazıları**, Gazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Toplum Bilimleri Araştırma Merkezi Yay. , Ankara, 1982, s.s. 283 – 316.

nasibini Nif de alacaktı²⁹. Aydın vilayet salnamesinde bilgilerini bulabildiğimiz bu iskân yoğun olarak Nif kazasının Halilbeyli ve Gerdeme (Bugünkü Gökçeyurt) köyüne gerçekleşmişti³⁰. Günümüzde hâlihazırda bu bölgelerde yerli halkın, muhacirlerin torunlarından oluştuğunu söyleyebiliyoruz. Yukarıda kısaca değindiğimiz farklı kültürlerden gelen insanların toplumsal yaşantıya kazandırdıklarıyla, yoğun tarımsal üretimi, yeraltı zenginlikleri, Levanten³¹ kenti İzmir şehrinin hemen kıyısında Anadolu'nun iç kesimlerine ilerleme rotasında ilgi odağı olarak XIX. yy. 'a adım atıyordu.

1.2.2. Nif'te (Kemalpaşa) Tarımsal Faaliyetler

Toprak insanlığın en eski dönemlerden günümüze kadar hayatta kalabilmek için kullandığı, üzerine mücadeleler verdiği önemli bir unsurdur. Göçebe yaşam süren topluluklar için de yerleşik yaşam süren topluluklar için de vazgeçilmezdir. Bu sebepten ötürü devletler kendine ait toprakları genişletmek için çaba gösterdiği gibi var olan topraklarını da en verimli şekilde nasıl değerlendireceklerini planlayıp yönetme yoluna gitmektedirler.

Kemalpaşa verimli topraklarıyla göç yolları ve üretim çeşitliliğiyle tercih edilen bir yaşam alanıdır. Neolitik çağlardan bu yana yaşam izleri olan bölgede tahıl üretimi başta olmak üzere birçok ürün yetiştirilir. Konumu itibarıyla stratejik önemi olan Nif, verimli topraklarıyla gıda ambarı olarak da görülmekteydi. Bu sebepten ötürü toprakların iyi değerlendirilmesine önem verilmekte süreklilik sağlanması adına girişimlerde bulunulmaktaydı.

Gediz havzası içinde yer alan Nif (Kemalpaşa)³² tarımsal üretim açısından oldukça çeşitlilik göstermekteydi. Bölgedeki üretim çeşitliliği yerleşik nüfusun

²⁹ Nedim İpek, **Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri(1877-1890)**, Ankara, 1994, s. 181-182.

³⁰ Rahim Sağ, a.g.e. s. 201.

³¹ **Levanten**: Tam ve ortak bir tanımı olmamakla birlikte genellikle, 17.yy.'dan başlayarak Osmanlı imparatorluğunun liman şehirlerinde yerleşen İngiliz, Hollandalı, Fransız, Macar, İtalyan ve Slav kökenli topluluklardır. (bkz."İzmir Levantenleri Üzerine İnceleme", Yrd. Doç. Dr. Muharrem Yıldız, **Turan** - Sam Yıl: 2012 Cilt: 4 Sayı: 13 KIŞ, 2012, Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi, s. 36)

³²http://gediz.ormansu.gov.tr/gediz/AnaSayfa/gediz_havzasi_hakkinda.aspx?sflang=tr

ihtiyaçlarını karşılamakta olduğu kadar, üretim fazlasıyla ticareti de canlandırmaktaydı.

Bölge rn yelpazesi açısından oldukça zengindir. Sabri Sürgevil'in oluşturduğu tablodan yola çıkarak sıralama yapacak olursak; armut, badem, ceviz, dut, elma, erik, kestane, kiraz, üzüm, vişne, yonca, zerdali, zeytin, şeftali, tütün, bilumum meyve, sebze ve tahıl" ın bölgede yetiřtiėi³³; tarımsal arazilerinin yenilenerek üretimin devam ettirildiği gözlemlenir.

Devlet üretimin aksamaması nüfus yoğunluğunun dengede kalması gerekliliğini önemser. Bu sebepten ötürü nüfus sürekli kontrol içerisindedir. Nif'te XIX yy. ortalarına doğru böyle bir boşluk görülmüş olmalı ki Konar-Göçer Yörüklerden ve Balkan muhacirlerinden bölgeye yerleştirme gerçekleşir.

Bu dönemde kazada sanayi üretiminin varlığına rastlanmamakla birlikte öncelikle yöre halkının ihtiyaçlarını gidermeye yönelik küçük ölçekli işletmeler bulunmaktadır. Su ile çalışan değirmenler, helvacı ve demirci dkknları abacı dkknları hanlar ve diğer esnaf zanaatkrları da gruplandırıldığında sanayinin öncelikle yöre insanının ihtiyaçlarını karşılayabilmek adına aktif olduğu sonucu çıkarılır. Nif kaza merkezinde üretime dair ipuçlarından biri de devletin talep ettiği "Aşar Vergisi" zerinden tespit edilebilir. "*Kaza merkezinde 192 hanenin aşar verdiği toplam 27357 kuruş, en yüksek veren yukarı İslam mahallesinden 662kuruşen düşük ise 10 kuruş ile Aşağı İslam mahallesinden bir hanenin olduğu görülmektedir*"³⁴. Vergilerin ağırlığı, halkın yönetime karşı tutumunu zaman zaman değiştirir. Halk istemsiz olarak gelirlerini beyan ederken saklama yoluna başvurur. Bölgedeki arazinin çoğuna yakını aktif kullanılabılırken arazi yapısının farklılıkları hepsinden aynı verimin alınmasını mümkün kılmaz.

Bölgenin çoğunluğuna yakını tarımsal faaliyetler yoluyla geçimini sağlıyordu. Tarım retiminde arazilerin büyük bir kısmı hububat üretiminde kullanılırken üzüm bağları ikinci sırada yerini alır. Tütün tüm bölgede görülmese de yer yer üretimi söz konusudur. Daha önce belirtilen meyve çeşitliliği de tarım arazilerinde yaygın olarak rastlanan tablodur³⁵. "*Elbette bölgede tarımla uğraşan*

³³ Sabri Sürgevil, a.g.e., Tablo3, s. 21.

³⁴ Sabri Sürgevil, a.g.e., Tablo 9, s. 25.

³⁵ A.g.e., s. 33.

Erbab-ı ziraat, rençberin yansıra talebe asker, imam, papaz, tüccar deveci, değirmenci, demirci, berber ve diğer benzeri mesleklerden oldukları belirtilenlerin de arazileri olduğu görülmektedir.”³⁶

Bölge ürün çeşitliliği, stratejik konumu ve madenleri ile her anlamda ilgi odağı olma potansiyelini barındırmaktadır. Bu özelliğiyle sosyal ekonomik birikimleri, halkın refah düzeyi yeniliklere, yeni göçlere açık bir hale gelmesine sebep olur.

1.2.3. Kültür

Nif , “Kemalpaşa” yerleşim yeri olarak tarih boyunca tercih edilmiş bir coğrafyadır. Türk egemenliği öncesinde Bizans egemenliğinde yaşayan bölgede elbetteki Rum ahalinin olması oldukça doğaldır. Ortodoks Hristiyanları olarak IV. Haçlı seferi sırasında Katolik dünyasının İstanbul’u talan etmesi³⁷ sonrasında Ortodoks halk din kardeşi olmalarına rağmen bir daha Katolik dünyasına olumlu bakamayacaktır. Aynı dönemlerde karşı karşıya kaldıkları Anadolu’ya egemen olmaya başlayan Müslüman Türkler artık Ortodoks ahalinin yeni muhabıdır diyebiliriz. Bundan sonrasında birlikte yaşamayı birlikte var olmayı başarabilecek ayrı dinden ve ırktan toplum yaşam alanlarında baş başadır. Bu iki toplum arasında sosyal ve kültürel tanışma süreci Osmanlı imparatorluğunun bölgeye egemen olması ile hız kazanır. Bunu Dimitri Kistikis “ *iki dünya arasında kurulmuş olan Osmanlı devleti başlangıcından itibaren kozmopolit bir yapıya sahipti. Tüm inançları ve etnik toplulukları bir bütün olarak algılamış ve Balkanlı Ortodoks Hristiyanları ve Anadolu, Sünni Müslümanların birliğini tek bir politik yapıda birleştirmiştir*”³⁸diyerek iddialı bir fikir beyan etse de doğruluk payı yok değildir. Osmanlı imparatorluğunun uyguladığı “Hoşgörü” politikası farklı etnik, dini yapılardan gelen toplulukların daha kolay kaynaşmasına birbirlerinin kültürel, dini, sosyal farklılıklarına saygıyla bakmasına zemin hazırlar.

³⁶ A.g.e., s. 63.

³⁷Özcan Evrensel, “I. Haçlı Seferinden IV. Haçlı Seferine (1095-1204)” ,**Firaset Dergisi**, Cilt/Sayı:I/Temmuz/MMXVII, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/490979>

³⁸ Dimitri Kistikis, **Türk-Yunan İmparatorluğu**, 1996, s.48’den aktaran: Rahim Sağ, **Nif ’ten Kemalpaşa’ya, Bir Bizans Kenti’nin Türkleşme Süreci**, İzmir, 2017, s. 217.

Anadolu'nun Türk yurdu olarak anılmaya başladığı süreçte Anadolu'da köy ahalisi genellikle Hristiyanlık dini mensubu idi. Akınlarla gelen göçebe Müslüman Türkler yerleşik yaşama geçerken doğal sonuç olarak bölgede Türkleşme süreci de başlamıştı. Bu elbetteki yörenin yerli halkını önemli ölçüde etkileyecekti. “*İradeleri dışında yaratılmış bu yeni dünyada varlıklarını sürdürebilmek için çok sayıda Ortodoks Rum, dinlerini değiştirmeyi yeğlemişlerdir*”³⁹. Değerlendirmesini yapan Gerasimos Augistinos, bu durumun savaşların vermiş olduğu yorgunluk ve vaz geçmişlikten ve Türkleştirme sürecinde maruz kalınan baskıdan olduğunu ifade eder. Ancak Rum ve Ermeni aristokrat grubundan da isteyerek Müslüman olmayı tercih edip statülerini ve topraklarını 11. yy. da sonrasındaki iki yüzyıl boyunca koruyacak bir kesimin de var olduğu göz ardı edilemez⁴⁰. Anadolu'nun Türkleşme sürecinde farklı etnik ve dinsel kimlikle demografik yapı değişkenlik gösterirken, farklı dinden olan insanların evliliklerle yeni bir kültürel senteze de ortam hazırladığı çıkarılabilecek en basit sonuçtur. Evlilikler Gayr-Müslim ve Müslim tebaanın birbirine karşı daha hoşgörülü olması yolunda önemli bir adım olur.

Demografik yapıda değişmeye sebep olan bir durum da Türk saldırıları sırasında dağlara kıyı kesimlere ve yakın adalara kaçan Hristiyan nüfustur⁴¹. Bu kaçışta ilgi odağı olan bölgelerden biri de büyük ve liman kenti olan İzmir göç alır. Nif bu evrede yaşanan fiziki ve beşeri değişimlere ortak olacaktır. XI. yy.da Türklerin Anadolu'yu tanımaları dönemi misafirlik olarak düşünülebilir. XVI. yy.da bu misafirlik şekil değiştirecek, bölgede nüfusun yoğunluğu Müslüman Türklere geçecektir. Bu dönemde bölgede “*zımmiyan*” adı altında bir cemaatin varlığına rastlanır. Ancak bu cemaate mensup kişilerin kayıtlarda rastlanılan isimlerinin “*Sarı, Kasım, Yorgi, Yani, İlegi, Elyas, Aslan, Nikola, Yüzsevinç*”⁴² gibi erkek isimleri olduğu görülür. Buradan anlaşılabileceği üzere bu şahısları Rum ya da Türk kimliğiyle adlandırılabilir. Ancak dinsel açıdan kayıtların yetersizliği net bir sonuca varmamıza

³⁹ Gerasimos Augistinos, **Küçük Asya Rumları**, Ankara, 1997, s. 19.

⁴⁰ Georgios Nakracas, **Anadolu ve Rum Göçmenlerinin Kökeni**, İstanbul, 2005, s. 37.

⁴¹ Georgios Nakracas, a.g.e. s. 37

⁴² Akif Erdoğan, “On altıncı Yüzyılın İkinci Yarısında Nif Kazasının Nüfusu ve Vakıflar”, **Kemalpaşa Kültür ve Çevre Sempozyumu**, 1999, s. 277.

engel teşkil etmektedir. Ancak “zimmi” kelimesi Osmanlı imparatorluğu bünyesinde Gayrı Müslim unsurlar için kullanılan bir terimdir⁴³.

Nüfus yapısını incelerken belirttiğimiz üzere bölge nüfusunun kozmopolit yapısı farklılıklara saygı duymayı da beraberinde getirir. Bölgede vergiye bağlı işyeri grubuna baktığımız zaman, “meyhane” ve “rakı fabrikası” gibi Müslüman tebaaya dinen uygun olmayan mesleklerin de toplumsal yaşantıda yer bulduğu anlaşılır. Farklı dini- etnik yapının birlikte toplum hayatında olması gelenekselleşmiş ritüellere, alışkanlıklara tepkisel davranmamayı da beraberinde getirir. Hoşgörü sadece mesleki açıdan değildi. Komşuluk ilişkileri, dini birtakım gelenekselleşmiş faaliyetlerde de karşılıklı saygıya dayalı tutum oluşturur. Ramazan aylarında Müslümanların oruç farzını yerine getirirken gayr-ı Müslim tebaanın ortak kullanım alanlarında yeme içme faaliyetlerinde dikkatli olma inceliğini gösterir. Hüseyin Kurnaz “*Yorgi’nin meyhanesi, ramazan günü geldi mi Türk sokmazdı içeriye.*” Diye anlatmaktadır Pelin Böke’ye⁴⁴. Hristiyan ahalinin “paskalya” etkinliği olarak gerçekleştirdiği etkinlik olan yumurta boyama ve saklamada Müslümanların birlikte eğlenmesi karşılıklı hoşgörü ve benimsemenin bir uzantısı olarak karşımıza çıkar.

XIX. yy. Osmanlı imparatorluğunda ardı ardına felaketlerin yaşandığı yüzyıl oldu. Çok uluslu yapısından kaynaklı milliyetçi temele dayalı ayaklanmaların yüzyılıdır. Nif’te bu olaylardan etkilenecek demografik görüntüye sahiptir. Öncelikle ayrılıkçı ayaklanmaların önüne geçmek adına yapılan “Tanzimat “ ve “Islahat” fermanı gibi siyasi atılımlar bölgedeki “Gayr-ı Müslim” unsurun, egemen güce karşı biraz daha isyankâr davranmasına zemin hazırlamış oldu. 1829 yılında Yunanistan’ın bağımsızlığa adım atmasının ardından Osmanlı Devleti’nin bünyesinde yaşayan Rumlar, iki farklı gücün arasında kalmış ortamın yarattığı saldırgan havanın etkisi ile hareketlenir. Rum ahali, “Piyon”⁴⁵ olarak kullanılma gafletine düşecek Yunanistan Devletini, egemen güce karşı tercih edecektir. Son darbe, 1919 - 1922 yılları arasında gelir. Rumların “Büyük Felaket” ve ya “Anadolu Felaketi” olarak adlandırdığı, İzmir

⁴³ **Zimmi:** İslâm ülkelerinde yaşayan Gayrı Müslim tebaa için kullanılan bir terim. <https://islamansiklopedisi.org.tr/zimmi>

⁴⁴ Pelin Böke, İzmir, **1919-1922/ Tanıklıklar**, İstanbul, 2006, s. 141.

⁴⁵ Gerasimos Augustinos, a.g.e. s. 56.

ve çevresinin Yunanlılar tarafından işgalinin gerçekleşmesiyle; Nif ve çevresindeki komşuluk ilişkileri; tarihin tozlu sayfalarına “sessiz tanıklar” arşivine eklenir.

2. KEMAL PAŞA'YA MÜBADİL YERLEŞTİRİLMESİNİ SAĞLAYAN SÜREÇ VE ETKENLER

2.1. İşgal Dönemi ve Rum Göçü

Hemen bütün yakın çevresinde olduğu gibi Kemalpaşa da acı dolu işgal yıllarını yaşamıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun son yirmi yılına dek genel olarak birbirleriyle barış içinde geçinen Rum, Ermeni, Musevi ve Müslüman nüfus, Osmanlı Devleti'nin son yıllarında birbirlerine karşı hasmane bir tutum sergilemeye başlamıştı. Bunun kökenleri küçük ölçekli de olsa daha önceki yıllara, örneğin Yunanistan'ın bağımsızlık hareketinin başladığı yıllara kadar gider. Pek çok kaynakta belirtildiği gibi, bu yıllardan sonra Osmanlı Rum tebaa arasında büyük bir kışkırtıcılık ve propaganda hareketleri başlamıştır⁴⁶. İzmir'in genelinde yıllar içinde bir Yunanlılık ve Rumluk bilinci gelişince, giderek bu Türk ve Rum tebaa arasında kopmalara ve hatta adli olaylara kadar giden gelişmelere dönüşür.

On dokuzuncu yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nun en uzun ve en ağır geçen yüzyılı olmuştur. Ardı ardına yaşadığı büyük savaşlar, dış müdahaleler ile mücadele ederken iç siyasette de dengeyi koruma çabası sergiler. 1914 yılı emperyalist güçlerin hırslarına yenik düşerek bloklaştığı ve karşı karşıya kaldığı yıl olarak tarihe geçmiştir. Osmanlı imparatorluğu da bu kargaşa ortamında taraf belirlemiş savaşta yer almıştır. 1918 yılında imparatorluğun yer aldığı ittifak bloğu ateşkes anlaşmalarını imzalarken 30 Ekim 1918'de Osmanlı imparatorluğu da Mondros bırakışmasıyla kendi açısından sona erdirmeye yönelik hamleyi yapar. Limni adasının Mondros limanında İngiltere savaş gemisi "Agamemnon" da toplam 25 maddeden oluşan "Mondros Mütarekesi" ne tarihi imzayı atar.⁴⁷ Bu imza bir anlamda Osmanlı imparatorluğunun kayıtsız şartsız teslimiyetidir. Anlaşmaya göre ordunun büyük bir

⁴⁶Dimitri Kistikis, **Türk-Yunan İmparatorluğu** 1996, s.48'den aktaran: Rahim Sağ, **Nif 'ten Kemalpaşa'ya, Bir Bizans Kenti'nin Türkleşme Süreci**, İzmir, 2017, s. 217.

⁴⁷ Faruk Sönmezoğlu, **"İki Savaş Sırası ve Arasında" Türk Dış Politikası**, DER Yayınları, İstanbul, 2011, s. 65

bölümü terhis edilecek, önemli geçit ve tünellerin denetimi itilaf devletlerine bırakılacaktı. Haberleşme ağında imparatorluğun denetiminden çıkıyordu. Ateşkesin en kritik maddelerinden biri olan 7. maddede itilaf devletleri güvenliklerini tehdit edecek herhangi bir durum ortaya çıkarsa herhangi bir stratejik noktayı elde etme hakkına sahip oluyordu⁴⁸.

Bırakışma ile fiili çarpışma durmuş olsa da, yenilen devletlerin durumlarındaki belirsizliği aydınlatabilmek için biran önce çalışmaların başlaması gerekiyordu. 18 Ocak 1919 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere ve Fransa'nın başı çektiği Paris Barış Konferansı mağlup devletler ile yapılacak barış anlaşmalarının masaya yatırıldığı önemli görüşmelere sahne olacaktı. İngiliz başbakan Lloyd George, batı Anadolu'da İtalya gibi söz geçiremeyecekleri güçlü bir devletin varlığından endişe duymaktaydı. İtalya'nın konferanstan ayrılmasını fırsat bilen başbakan George, müttefik devlet başkanları ile 5 Mayıs'ta yapmış olduğu üçlü görüşmede:

“İtalyanların doğuda bütün davranışları şüphelidir. Batı Trablus'ta yapılan İtalyan Seferi de gizlilik içerisinde tertiplenmişti. Şimdi de Anadolu da öyle bir sefer yapmalarından şüphelenmekteyim. Günün birinde İtalyanları Anadolu'yu zapt etmiş bir halde görebiliriz. Onları oradan çıkarmak güç olur. Rumlar öldürülmekte olduğundan Yunanlılara İzmir'i işgal izni verilmelidir. Türkiye'de işgal kuvvetleri işini İtalyanlar Paris'e dönmeden çözmeliyiz. Mümkünse bugün öğleden sonra İtalyanlarla birlikte bu iş görüşülecek olursa onlar daha evvel davranacaklardır”

Diyecekti⁴⁹. 6 Mayıs'ta “Türkiye'deki Rumları korumak için, Venizelos'a İzmir'e 2- 3 tümen çıkarma izni verilmelidir”⁵⁰, önerisini sunduğunda Fransa devlet başkanı Clemenceau ve Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Wilson kabul eder. Böylelikle, konferansa büyük ümitlerle İngiltere'nin hamiliğinde katılan Yunanistan'a “Megali İdea” için bir adım atma ortamı doğmuş oldu. Yunanlıların

⁴⁸ Nihat Erim, **Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri, cilt I**, (Osmanlı İmparatorluğu Antlaşmaları), s.s. 515-520.

⁴⁹ Sabahattin Selek, **Anadolu İhtilali (Mondros Mütarekesinden Türkiye Cumhuriyetinin Doğuşuna Kadar Ulusal savaşımızın belgeseli), cilt I**, Kastaş yayınevi, İstanbul, 2010, s. 235.

⁵⁰ A.g.e. , s.235-236

Megali İdeası“ İstanbul’un (Konstantinopolis)merkezini oluşturduğu Bizans-Yunan imparatorluğunun canlandırılması, Doğu Roma İmparatorluğu topraklarının Yunan krallığına katılması düşüncesi olarak hayata geçirme çalışmaları başlıyordu”⁵¹.

Mondros ateşkesinin getirdiği koşullardan güç alarak, Paris Barış Konferansında kendisi için hazırlanan zemini değerlendiren Yunanistan, Mondros Bırakışmasının 7. maddesine dayanarak, galip devlet statüsü ile 15 Mayıs 1919 günü İzmir’in işgalini gerçekleştirdi. Batı Anadolu ideasıyla başlayan işgal bütün Anadolu’ya yayılacak “Milli Mücadele’nin” kıvılcımı olarak tarihin önemli sayfalarına konuk olacaktı.

Ancak işgal İzmir’le sınırlı kalmadı. Kısa sürede bütün bölgeye yayılarak, ilerleyişini sürdürdü. Nif de İzmir’in arka sokağı kadar yakındı. İzmir’in ardından hemen Nif’in de Yunanlılarca işgali gerçekleşti. İzmir’de Yunan ordusu kanlı bir katliamı gerçekleştirdi. Bu olaylar, çok yakın olan Nif’te de kısa sürede duyuldu ve Müslümanlar arasında büyük bir korku yarattı. Rumlar ise kendi Rumluk idealleri uğruna, İzmir’in Yunanlılar tarafından işgalini olumlu karşılıyor ve bu olayı büyük Yunanistan’ın kuruluşunun önemli bir aşaması olarak görüyorlardı. Yunan ordusu, 16. Mayıs’ta ilerlemeye başladı. İlk işgal edilen yerleşim yerlerinden birisi de Nif ’ti.

Bu sırada Nif, İzmir sancağına bağlı on üç kaza merkezinden biriydi. Hayat burada da yaşananlara rağmen rutin işlerle devam ediyordu. Ancak idari kadroda değişiklikler yaşanmaktaydı. Bu değişimlerin son hali Sevr anlaşmasının imzalanmasından hemen sonra gerçekleşecekti. 11 ağustos 1920 de İzmir Vilayet Konağına, İzmir Yunan yüksek komiser genel sekreteri gelecek; valiliğe vekâlet göreviyle orada bulunan Ahmet Rasim Bey’e idareyi Yunan memurlarına devredeceklerini ve bundan sonra görevlerini yunan idaresi altında idame ettireceklerini bildirecekti. Bu bilgi tüm kazalara aynı telgraf üzerinden iletilerek İzmir Yunan idaresinin en yüksek idari merci olduğu algısının halk arasında resmiyet kazanması yoluna başvuruldu⁵². İzmir’in işgalinin merkezle sınırlı kalmayacağı batı

⁵¹ Oğuz Kalelioğlu, “ Türk Yunan İlişkileri ve Megali İdea” , Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, **Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı:41, Mayıs 2008, s.108, [http:// dergiler.ankara.edu.tr /dergiler/45/815/10340.pdf](http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/45/815/10340.pdf)

⁵²Engin Berber, “ Mütareke ve Yunan İşgali Döneminde Nif (Kemalpaşa) Kazası”, **Kemalpaşa Kültür ve Çevre Sempozyumu**, Kemalpaşa, 1999, s. 293.

Anadolu'nun içlerine kadar sistemli bir şekilde yayılma düşüncesi olduğu görevlendirmelerden de anlaşıyordu.

9 Mayıs 1920de, "Nif Yunan siyasi temsilciliğine" 700 kuruş maaşla Yorgos Bellos getirilecek diğer kazalarda da bu oluşumlar hız kazanacaktı. Beraberinde birçok idareci de kazada görev alacaktı. O dönemde kazada bulunan tek Osmanlı temsilcisi jandarma (bölük) Komutanı Fuad Bey'dir⁵³.

Anlaşılaacağı üzere örgütsel çalışmalar ile işgal yerleşik bir hale getirilmekteydi. İşgali kendilerince haklı görmek bir yana; bunun sebebi olarak yerleşik Rumlara yapılan zulmün önüne geçmek olarak aktarılması da en kabullenilemez durumdur. Yunanistan hükümeti başbakanı Elefterios Venizelos'un işgal için düşüncelerinin dayanağı bir bakıma Wilson ilkeleriydi⁵⁴.

Wilson'un yayınladığı ilkelerden yalnızca biri olan madde, Yunan hükümeti için savaşın seyrini işgal ettiği bölgelerdeki Türk nüfusuna çevirmektedir. 15 Mayıs 1919 da İzmir merkezde Yunan işgali sırasında Türk nüfus bunun acı örneklerini fazlasıyla yaşadı ve sonraki günlerde kıyım kırsal alanlarda da sürdü.

O günlerin tanığı olan ve olayların tanığı olurken henüz daha 8 yaşında bulunan Nif 'in Armutlu beldesinden Mehmet Baloğlu, Nif 'in işgaliyle ilgili şunları anlatmıştı:

"Burada direniş olmadı. Çünkü terk-i silah etmiş bir devlettik. Şehit verdik, elde avuçta tek tüfeklerle, bilmem nelerle. Zaten gençlerin çoğu harpten yeni dönmüş veya dönememiş olanlarda var. Kimisi esir olmuş, kimisi uzak mesafeli bir yerlerde. Gençlerden mahrumdu köyümüz o vakit, yaşlı başlı. Bazı genç delikanlılar vardı köyde direnç vaziyeti olamadı girişte⁵⁵".

Nif, İzmir'e yakınlığıyla Yunan ordusu için stratejik bir önem teşkil etmekteydi. Kıyıda batı Anadolu'nun iç kesimlerine doğru gidildiğinde karşısına ilk çıkan yerleşim yerlerinden biri olarak ilgi çekmekteydi. Daha önce bahsettiğimiz üzere nüfus da farklı etnik – dini kökenden millete ev sahipliği yapmaktaydı. Rum

⁵³ A.g.b. s.293.

⁵⁴ Asena Boztaş, "Wilson İlkeleri'nin Türk Dış Politikasına Yansımaları: Realist ve Pragmatist bir Perspektif", **Akademik Bakış**, Cilt 7, Sayı: 14, Yaz, 2014, s. 169.

⁵⁵ Pelin Böke, a.g.e., s. 89.

nüfusu bölgedeki nüfusa oranladığımızda sayıca yüksek bir orana sahipti. Osmanlı devletinin 1914 yılında yapmış olduğu resmi nüfus sayımı istatistiklerine bakıldığında; 19.658 Müslüman/Türk, 4876 Rum, 12 Ermeni ve 15 Yahudi; kaza nüfusunun dağılımını göstermekteydi⁵⁶.

1917 yıllarına gelindiğinde bu dağılımda çok fazla değişim görülmemekle birlikte; 19.460 Türk, 4.554 Rum, 21 Ermeni, 27 Yahudi, 242 Katolik ve diğer Hristiyan halktan oluşan demografik tablo karşımıza çıkar.⁵⁷ Nüfus dağılımını açık bir şekilde ortaya koyan tablo, Yunan işgalini Wilson İlkelerine dayandırmanın ne denli yersiz ve haksız olduğunu kaza bazında ortaya koymakta. İşgal yıllarına ait verilere ise dönemin Yunan kaynaklarından erişebilmekteyiz. O dönem yapılan nüfus çalışmaları yöreye idari olarak yerleşmiş Yunan yüksek komiserliğine bağlı memurlar tarafından yapılmaya başlamıştı. “1921 ortalarında tamamlanıp yüksek komisere sunulduğu anlaşılan bir başka resmi istatistiğe göre kaza genelinde 5771’i Rum, 17832’si Türk olmak üzere 25.583 kişi yaşıyordu”⁵⁸.

İşgal döneminde Yunan Hükümeti’nin bilinçli olarak İzmir dışından, özellikle de adalardan Rum göçmen getirerek yerleştirdiğini biliyoruz. Bu dönemde belki Nif’e de göçmen getirilmiştir. Elimizde buna ilişkin bir veri yoksa da genel siyasetin bu kazaya da uygulanmış olması pek büyük bir olasılıktır. İşgal, Nif’in o zamana değin belli bir çizgi ve düzeyde gelişen komşuluk ilişkilerinde önemli kopmalar ve travmalar yaratmıştır. 1919 yılında başlayan işgal ve yayılma süreci karşılığında direnişin başlaması ve gerginlikler toplum yaşamını da büyük ölçüde etkileyecekti. Kemalpaşa’nın konumu işgale karşı direniş gösteren bölgelere rahatlıkla ulaşma imkânı veriyordu. İşgalin başladığı tarihten itibaren Osmanlı idari teşkilatı ve yeni düzen kurma çabası içerisindeki işgal idari kadrosu herkesin günlük yaşamına devam etmesi konusunda çaba göstermekteydi. Rumlar işgali haksız çıkaracak bir problem çıkmasını istemiyordu. Ancak direnişe destek verebilme yetisinden de endişe etmekteydi. Bu sebepten ötürü Nif ve köylerinde sebepsiz yere tutuklamalar gözdağı vermeler artmaya başlamıştı. Amaç gözdağı verip Türkleri

⁵⁶ Engin Berber, a.g.b. s.295.

⁵⁷ A.g.b., s. 295.

⁵⁸ Engin Berber, a.g.b. s. 296.

kontrol altında tutabilmektir. İdari yapı düzenin sarsılmaması için çabalarırken işgal ile karşı karşıya gelmiş Rum ve Türk ahali arasında gerginlikler başlayacaktır.

1908 Armutlu/Kemalpaşa doğumlu Ahmet Bican'ın tanıklığıyla aktardığı sözlere bakıldığında zaman iki toplumun istemsiz bir şekilde de olsa küçükten büyüğe ayrılmaya başladığını görebiliriz:

“İşgal edişlerini hatırlıyorum. Şimdi Yunan gelmiş buraya, ben dağda keçi güdüyordum. Bi çoban Recep arkadaşım vardı. Karşımda iki Rum çocuğu, bi Rum kızı bi de oğlan çocuğu, kardeşine müjdelemeye geliyor. Keçi güdüyo kardeşi. Ellerinde bayrakları geliyo. Geldi. O arkadaş muhacir çocuğu, muhacir, balkan muhaciriymiş. Eyvah dedi. Yunan gelecek diyorlardı gelmiş bak dedi. Bana... Yunan geldi gari Türkler karşı çıktılar dedi, Türklerin köklerini bulacaklar dedi”⁵⁹.

Bir başka tanık; 1914 Bağyurdu doğumlu Mehmet Rahmi Ergun da: “Biz arkadaş edinmezdik Rumlarla çünkü aramız açık.”⁶⁰ Sözleriyle düşüncelerimizi pekiştirmektedir.

Elbette uzun yıllardır birlikte bir toplum olmuş grupların her ferdinin aynı davranış ve düşünce yapısını bellediğini de iddia etmek yanlış olacaktır, ancak iki taraflı kopmaların ve ayrılmaların yaşandığını göz ardı etmek doğru değildir. Yunanlılar, işgal günü yerli Rumlar tarafından coşkuyla karşılandı. Ancak İzmir'in işgalinin ardından başlayan Kuva-i Milliye hareketi ve gelişen “Milli Mücadele”, sonlara yaklaştıkça Yunan işgal kuvvetlerinin ve yerli Rum halkının hayallerinin yıkılmasına sebep oldu.

15 Mayıs 1919 da İzmir merkezin işgal edilmesinin ardından art bölgelerinden en yakını diyebileceğimiz Kemalpaşa da işgal kuvvetlerince denetim altına alındı. Bölge 8 Eylül 1922 de kurtuluşa kadar 3yıl, 3 ay 17 gün işgal altında kalmıştır. Halk İzmir'de yaşanan büyük katliamı bildiği için, işgalin Nif'e doğru geldiğini hissettiği anda kaçıp canlarını kurtarmak için harekete geçti. Bir kısmı da dağlara kaçtı ve sonradan direniş gösterdi. Rumlar ise Yunan işgalinin gerçekleşmesini memnuniyetle karşıladılar. Sonunda Yunan kuvvetleri Nif'e girdi ve işgal yılları başladı. Yunan kuvvetleri burada yalnız değildi. Müttefiklerinden aldığı

⁵⁹ Pelin Böke, a.g.e. s. 86.

⁶⁰ A.g.e. s. 91.

destek hızla yayılmasına ortam hazırlıyordu. Ancak zaman ilerledikçe Türk halkına karşı zulüm hızlı bir ivmeyle artmaktaydı; bu gelişmelerden rahatsızlık duyan üst düzey Yunanlı makamlara karşın, yine de baskılar sürdürülür⁶¹.

İşgalin son yıllarına doğru Yunan mezalimi gittikçe arttı. Türk askerleri İzmir'e doğru ilerlerken, çekilen Yunan askerleri birçok yeri yakıp yıktı. Müslüman Türk halkın ırzına namusuna göz dikecek ölçüde büyük zulümler gerçekleştirdi.

Bu baskıların Nif'te de yaşandığına tanık oluyoruz. Örneğin 1912 doğumlu Yiğitler Karyesinden Musa Sever şunları anlatmaktadır:

“Ne zaman Yunan bozuldu bu köyler boşaldı. O zaman dağa çekildik biz kaçtık. Yunan burayı yaktı olduğu gibi⁶²”.

Yakıp yıkma eylemi sorumsuzluk kaynaklı değildi. Planlı bir hareketti. Yunan orduları başkumandanı General Papulas Aya Fotini kilisesinde yapmış olduğu konuşmada şunları diyordu:

“Avrupa verdiği karardan döner ve Yunan ordusunun hakkı başka suretle korunmak girişiminde bulunulursa ordu çekildiği yerleri kâmilten yakıp yıkmak suretiyle yüz yıl içinde yerine konamayacak zararlar verecek bu suretle Türkiye’de ebedi bir hatıra bırakacaktır”⁶³.

Yunan ordusu için “kara gün” yaklaşırken, İzmir için işgal altındaki tüm vatan toprakları için aydınlık günler yaklaşıyordu. Yunan ordusu çekilişi sırasında fiili olarak talan edip zarar verirken, Rum halkı da onların zulmüne ortak olmaktaydı. Türklerin elinde ne varsa talan etmeyi kendine vazife edinmişti. Halk savaşın ardında açlık ve yoklukla da başa çıkmak zorunda kalacaktı. Tanıklık edenlerin anlatımından anlaşıldığı kadarıyla, bu yokluk günlerinde insanlar, karşılaştıkları büyük zorlukların nedeni olarak yalnız Yunan Ordusu’nu değil, Yunan Ordusu karaya çıktıktan sonra onlarla işbirliğine giren ve gönüllü olarak Yunan ordusuna katılan Rumları da sorumlu görüyordu. Çok eski komşuları olan bu kişilerin birçoğu, savaş yıllarında sanki eski komşuları olmaktan çıkıp, bambaşka insan kılığına bürünmüştü. Yaşanan acı olaylar, geride kalan Müslüman nüfusta bir travma yarattı. Savaşın sonunda

⁶¹ Rahim Sağ, a.g.e. s. 276.

⁶² Pelin Böke, a.g.e. s. 177.

⁶³ Kamil Su, **Manisa ve Yöresinde İşgal Acıları**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2.Baskı, 1986, s.52.

karşılaşılan manzara ürkütücüydü. Nif'te de baskılar yapılmış, birçok yapı, resmi daire, bağ, bahçe ve ören yeri yakılıp yıkılmış ya da tahrip edilmişti. Kazada 3 okul, 11 resmi bina, 5 cami, 2 mezarlık, 1 tekke, 3 fabrika, 394 hane, 6 han ve 66 dükkân yıkılmış ve tahrip edilmişti. Yunan askerleri kaçarken ırza geçme, darp, sebepsiz tutuklamalar gibi insani değerlere aykırı davranışlar sergilemiş sıkıştıkça daha da saldırgan olmuştu⁶⁴. Bu yıkımlar, kentin ondan sonraki yaşantısında kalıcı izler bırakmıştı. Yanan 400'e yakın ev, küçük bir kaza merkezi için hiç de az değildir. Üstelik 66 dükkânın tahrip edilmesi, Yunan askerlerinin ve bölge Rumlarının geri çekilişinden sonra geride kalmış felaketzede halkın daha da güç günler geçireceğinin kanıtıydı. Her evde ortalama beş kişi kaldığı kabul edilirse, 400 evin toplamında 2000 kişi yaşadığı tahmin edilebilir. Bu da savaştan hemen sonra Nif'te en az 2000 kişinin evsiz barksız kaldığı anlamına gelmektedir ki, çevre köyler de düşünüldüğünde bu sayı çok daha fazla olmalıdır. Bu insanlar yeni ortamda evsiz barksızdı. Kış ayları gittikçe yaklaşıyor, soğuklar kendisini hissettiriyordu. Üstelik yalnız Nif değil, başta Batı Anadolu olmak üzere, Yunan askerinin çekildiği her yerde bu tür büyük yıkımlar ve yakmalar olduğu biliniyordu. Kısa süreli de olsa yeni yönetimin, yani henüz oluşturulmakta olan Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin ve onun ilgili kurumlarının her yere el uzatması zaten olanaksızdı. Başında Mehmet Asım'ın olduğu ve içinde Falih Rıfkı (Atay), Halide Edip (Adıvar), Yakup Kadri (Karaosmanoğlu) ve Ruşen Eşref (Ünaydın) ın bulunduğu bir heyet, Batı Anadolu'nun bütün kentlerini, kazalarını Bursa'ya kadar gezmişlerdi. Ortaya çıkan yıkımların boyutunu gösteren raporlar hazırlamış ve her biri birer yazar ve şair olan bu kişiler kendi gözlemlerini, kendilerine ait notlarında da dile getirmişlerdir. Mehmet Asım'ın çabalarıyla sonradan yayınlanan İzmir'den Bursa'ya adlı kitapta bunların her birinin yazıları ve notları yer almıştı. İşte bu heyet, İzmir'e gelirken Nif'e de uğradı ve burada yapılmış yıkımın boyutlarını ortaya koyan notlar yayınladı⁶⁵.

Bütün bu anlatılardan ve döneme ilişkin öteki belgelerden anladığımıza göre, bütün Batı Anadolu'da olduğu gibi, Nif'te de evi barkı yakılıp yıkılan insanlar, artık kendisini hissettirmeye başlayan soğuklar altında birer haneye muhtaç olarak ortada

⁶⁴ Rahim Sağ, a.g.e. S.276.

⁶⁵ Genel olarak bkz. "İzmir'den Bursa'ya", Halide Edip-Yakup Kadri- Falih Rıfkı.

bulunuyorlardı. Bu insanların içinde yakınları öldürülmüş ya da her birinin kendi özel dünyasında kendi hikâyelerini oluşturan olaylara muhatap olmuş kişiler vardı. O gün yaşadıkları bu çetin zorluğun nedeni olarak, Yunan işgalci ordusu kadar, eski komşuları olan Rumları da sorumlu görüyorlardı. Ancak kaçıp giden bu Rumların terk ettikleri evler, dükkânlar, mağazalar, tarım arazileri, bağlar, bahçeler, değirmenler orta yerde kalmıştı. Onların da bağlarında, bahçelerinde henüz toplayamadıkları ürünler bulunuyordu. Hanelerin kapılarına birer sürgü çekilerek ya da kaba bir anahtarla kilitlenerek, çekip Yunanistan'a gitmişlerdi. Üstelik tam da bu olayların olduğu günden, Türk idaresinin kurulacağı ve bölgede bir düzen sağlanacak güne kadar, bir idari boşluk da ortaya çıkmıştı. İşte bu dönemde adına “emval-i metruke” dediğimiz terk edilmiş Rum malları, yine adına dönemin kaynaklarında geçtiği biçimiyle “fuzuli işgal” dediğimiz bir eylemle, ilgisiz kişiler tarafından yağmaya uğradı. Bunların içinde savaştan zarar görerek, dışarıda kalmış felaketzede dediğimiz kesimler de vardı. Evleri yıkılarak açıkta kalmış bu insanlardan evlerinin onarımı kolay olanlar, evlerini onarırlarken, evleri onarılamayacak ölçüde ağır hasar görmüş olanlar da Rum mallarına yönelerek, onlardan her hangi birine el koymaktan geri kalmadılar. Bu mallar bilindiği gibi Lozan'da sonradan imzalanacak olan mübadele sözleşmesine göre mübadele ile gelecek kişilere verilecekti. Ancak bu geçiş döneminde, bir yönetim otoritesi de bulunmadığı için, terk edilmiş Rum malları yağma hareketiyle karşılaştı. Bunların içinde Nif'li olmayan yağmacı kişiler olduğu gibi, Nif'te oturan ve Nif'in yerlisi olan, ancak evi barkı tahrip olup yıkılmış felaketzede insanlar da vardı⁶⁶.

Nif kazasının yanmasına müsaade edilmemiş olması belki de büyük şanstı. Eğer yangın çıksaydı, tahribatın boyutları çok daha fazla olurdu. Kaza merkezinde planlı bir yangın çıkarma eylemi olmasa da çevre köylerde yangınlar çıkmış ve Müslüman halktan katliama uğrayanlar⁶⁷. Türk askerlerinin önce Nif'i işgal etmeleri ve ardından da İzmir'e doğru ilerlemeleri sırasında kazadaki Yunan askerleri İzmir'e doğru sürülmüş, sonrasında Rum nüfustan birkaç kişi hariç, hiç kimse kalmamıştı. O güne kadar geçen süre içinde kazanın Rum Ortodoks nüfusu hemen tümüyle kazayı terk etmiş ve önce İzmir'e, iskeleye inmiş, oradan da deniz yoluyla Yunanistan'a

⁶⁶ Bu konuda ayrıntı için bkz. Kemal Arı, Emvali Metruke adlı iki yazı...

⁶⁷ Engin Berber, a.g.b. s. 305.

sığınmışlardı. 15 Mayıs 1919 da Yunan askerini heyecanla bekleyip kutlamalar yapan yerli Rumlar 8 Eylül de artık bütünüyle Nif'i terk etmiş bulunuyorlardı. Nif i'in, işgalden kurtuluşunun hemen ardından devam eden ilerleyiş İzmir'e varan süvari komutanı Mürsel Paşanın telsizde Ankara'ya bildirdiği 10.30 da İzmir'in işgali bildirisiyle perçinlendi⁶⁸.

Yunanlılar İzmir'in işgalinin geçici değil kalıcı olduğunu 15 Mayıs 1919 da açıkça ortaya koymuşlar büyük idealleri için burada olduklarını belirtmişlerdi.⁶⁹ Ancak 9 Eylül 1922 tarihi, müttefiklerinin desteklerine rağmen; Yunanistan'ın hayallerinden vazgeçiş tarihi olmuştu. 9 Eylül 1922; Nif kazası tarihine altın harflerle yazacağı bir gece yaşıyordu. İzmir “*ak günü*” yaşarken bu zaferin mimarlarının başkomutanı Mustafa Kemal Paşa gece Nif'te konaklayarak tamamlıyordu. Ertesi gün yol İzmir'e doğru olacaktı.

Cumhuriyet'in ilanının ardından kazaya; Mustafa Kemal Paşa'nın kalmasına ithaf en “*Kemalpaşa*” adı verildi. Gazi daha sonra 12 Ekim 1925'te Kemalpaşa'ya yaptığı ziyarette şunları demişti:

“Bütün hayatımda sevimli geçirdiğim bir gece vardır. O gece ordumuzun İzmir'e girdiği günün burada geçirdiğim gecesidir. O vakit buradan geçerken bu muhterem halkın gördüğü zulüm ve tagaddiye rağmen resmimi koyunlarından çıkararak beni tanıdıklarını ve otomobilime atılarak kucakladıklarını unutamam. Bu gün o hatırayı yaşıyorum, bahtıyarım”⁷⁰.

⁶⁸ Kazım Özalp, **Milli Mücadele**, I (1919-1922), Türk Tarih Kurumu Basımevi, 4. Baskı, Ankara, 1998, s. 235.

⁶⁹ Bernard Lewis, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, III. Edisyon, 5. Baskı, Arkadaş Yayınları, Ankara 2011, s. 326.

⁷⁰ Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi, 14 Ekim 1925,no:1552, s.1.

Fotoğraf 1. Gazi Hazretleri Askeri Tatbikat 'ta Nif dağı eteklerinde, 12 Ekim 1925

Osman Paça Arşivi

İşte Mübadele yapılmadan önce Nif böyle bir ortamda bulunuyordu. Yıkılmış, büyük tahribata uğramış bir kaza, hala ev bark sahibi olamayarak, birer Rum hanesine sığınmış felaketzedeler; ancak bunun yanında zengin tarım toprakları ve muhteşem denilebilecek bir coğrafi konum... Her yere ulaşılacak bir yol ağzı ve İzmir'e yakınlığı dolayısıyla bu denli ağır yıkıma karşın kent, büyük bir gelecek vadeliyordu.

2.2. Mübadele'yi Zorunlu Kılan Koşullar ve Mübadele Sözleşmesi

11 Ekim 1922 tarihinde imzalanan Mudanya Ateşkes Anlaşmasının ardından diplomatik süreç hızlanmış henüz ateşkes görüşmeleri sırasında barış görüşmeleri için bir konferans toplanması kararı alınmıştı⁷¹. Davet itilaf devletlerinden gelecekti. Gerçekleştirilecek olan konferansa Türkiye ve galip devlet statüsüyle Fransa, İngiltere, İtalya Japonya, Sırp, Hırvat, Sloven devleti, Romanya ve Yunanistan katılacaktı. Sovyet Rusya ve Bulgaristan yalnızca “Boğazlar Meselesi” masaya yatırıldığında konferansta bulunacaklardı. Amerika Birleşik Devletleri, yalnızca

⁷¹ Faruk Sönmezoğlu, a.g.e. s.187.

temsilci göndererek konferansa iştirak ediyordu⁷². Tarafların temel aldığı ölçütler oldukça farklıydı. Türkiye kayıtsız şartsız tam bağımsızlığın uluslararası hukuk tarafından korunduğu bir anlaşma istemekteydi. İtilaf devletleri ise Osmanlı imparatorluğuna zorla kabul ettirdikleri Sevr anlaşmasını esas olarak kabul etmekteydi. Amaç Sevr anlaşmasının yürürlüğe konmasını sağlamaktı. “*Müttefikler Türkiye’yi kendilerine karşı yenilmiş ve Yunanistan’ı yenmiş bir devlet sayıyorlar ve bütün işleri buna göre düzenlemek istiyorlardı.*”⁷³

Yirmi Kasım bin dokuz yüz yirmi de Lozan görüşmelerine katılan heyetin başındaki İsmet (İnönü) Bey, yapmış olduğu açılış konuşmasında, Türkiye’nin egemenliğinden ve bağımsızlığından ödün vermeyeceğini açıkça ortaya koyar. İngiltere savaşın geneline bakıldığında Avrupa’nın en güçlü devleti olarak karşımıza çıkıyordu. Bu sebeptendir ki konferansta istekleri için diretecek ve zorlu görüşmelere zemin hazırlayacaktı. Konferansa katılan her ülkenin ağırlık verdiği konular farklıydı. İngiltere; Musul ve boğazların egemenlik ve statüsü ile ilgilenirken, İtalya; Ege Adaları, kapitülasyonlar ve kabotaj meseleleri üzerine Fransa; kapitülasyonlar, imtiyazlar ve dış borçlar meselelerini öncelikli kabul etmekteydi. Yeni kurulan Türkiye 16 milyonluk küçük bir devlet olabilirdi ancak jeopolitik önemi büyük batılı devletlerin hedefi olmaktan kurtulması oldukça güç ve kararlılık gerektiriyordu.⁷⁴ İlk etapta İngiltere ile oldukça yoğun tartışmalar gerçekleşmişti. İngiliz donanması hâlihazırda İstanbul boğazında demirliydi, Musul’da da tablo çok farklı değildi. İngiliz kuvvetleri Musul’da konuşlanmış vaziyetiyle beklemedeydi. Bu durum Türkiye’nin güvenliğinin hassas bir hal almasına sebep olmaktaydı. Bu sorunların bir kısmı bu görüşmelerde halledilmiş bir kısmı tam olarak halledilememiş olsa da iki taraf içinde halledilebilir boyutlara getirilmişti. Fransa’yı ilgilendiren konular halledilememişti kapitülasyonlar ve imtiyazlar tam bağımsızlık ilkesiyle konferansta bulunan Türk heyeti için geri adım atılamayacak meselelerdi. İtalya on iki adayı aldıktan sonra daha ılımlı davranışlar sergiler olmuştu. Boğazlar sorununa gelindiğinde Rus temsilcilerinin İstanbul boğazı hakkındaki düşünceleri ve müttefiklerinin düşünceleri arasındaki ayrılıklar Türk heyetinin boğazlar meselesi

⁷² Mehmet Gönübol - Cem Sar, **Olaylarla Türk Dış Politikası**, (1919-1939 Dönemi), Siyasal Kitabevi, 9. Baskı, Ankara, 1996, s. 48.

⁷³ A.g.e. s. 49.

⁷⁴ A.g.e. s. 59.

konusunda daha dirayetli davranması için geçerli ortamı yaratacaktı.⁷⁵ Konferansa zafer kazanarak gelen Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, burada Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrı yepyeni bir devlet olarak kendini kabul ettirme, bunu yaparken de bağımsızlıktan asla taviz vermeme yoluna gitme ilkesi yolunda ilerliyordu.

Karşılıklı çözülmesi gereken birçok sorun ve anlaşılması gereken birçok esas masaya yatırılmış olan Lozan görüşmelerinden özellikle ele alacağımız konu; Türkiye Yunanistan arasındaki önemli meselelerden biri olan “ Nüfus Mübadelesi ”⁷⁶ konusudur. Özellikle ulusallaşma hareketlerinin başlaması sonrasında Balkan toprakları içerisinde kurulan ulusal devletler, daha bağımsızlıklarını ilan ettikleri yıllarda bölgeleri içerisinde yaşayan Müslüman–Türk nüfusun yaşamına müdahale ederek göçe sebebiyet vermişti. Egemenlik alanlardaki topraklara sahip olan Türklere karşı biriken öfke bu hareketin başlıca sebebi olarak karşımıza çıkıyordu. Yunanistan toprakları içerisinde yaşayan Türkler içinde aynı durum söz konusuydu. Baskı, şiddet, yaptırımlar ile yıllar önce başlayan yoğun göç; Türk – Yunan savaşının sonlanmasının ardından bile devam etmekteydi.⁷⁷ Anlaşma öncesinde bile yüzbinlerle ifade edilebilecek insan kitleleri savaşın getirdiği şartların perçinlemesiyle topraklarından ayrılıp göçü gerçekleştirmişlerdi.⁷⁸ Bu sorunun ivedilikle halledilmesi gerekiyordu. Yunanistan adına görüşmelerde aktif yer alan İngiliz heyeti başkanı Lord Curzon bu konuda biran önce harekete geçilmesinin iki ülkenin ekonomik anlamda yararına olduğunu belirterek zaman kaybetmeden çözüme gidilmesi gerekliliğini belirtiyordu. Norveçli Dr. Fridtjof Nansen, Milletler Cemiyeti meclisince özellikle “Yakın Doğu” olarak tabir edilen Osmanlı imparatorluğu toprakları üzerinde yerini yurdunu bırakıp farklı coğrafyalara göç

⁷⁵ Mehmet Gönübol- Cem Sar, **Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası, (1919-1938)**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1997, s. 45.

⁷⁶ Mübadele: Kelime anlamı “değişim”, TDK güncel Türkçe Sözlüğü, <http://sozluk.gov.tr/>

⁷⁷ 2016 yılında gerçekleştirmiş olduğum sözlü tarih çalışma örneği, Türkan Harmandalı; 1942 doğumlu Girit adasından gelip Kemalpaşa'ya yerleşen muhacir bir ailenin kızıdır. Girit'ten gelişlerindeki en önemli sebep bölgede yaşanan baskılardır. “Rumlar silahla kovaladı, babamı vurdular apar topar çıktılar geldiler Rus gemileriyle geldiler” ve “babaannem her şeyi anlatırdı bana vurdular, taşlarla omuzlarımı vurdular “ cümleleri birer örnek anlatıdır. Bu anlatıları çoğaltmak mümkündür.

⁷⁸ *Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar, Belgeler*, Birinci Takım, C.I, k. I, (çeviren: Seha L. Meray), 2. Baskı, YKY Yayınları, İstanbul, 2001, s. 118.

etmek zorunda kalan halkın durumunu incelemek adına görevlendirilmişti⁷⁹. Görevlendirme sonucu İstanbul ve Yunanistan'a yapmış olduğu ziyaretler, Türk Yunan görevliler ile gerçekleştirdiği temaslar, olayın boyutunu daha yakından analiz etmesine fırsat vermişti. Bu zaman aralığında büyük devletlerin Nansen'den bir isteği olacaktı. Yunanistan ve Türkiye'nin nüfus değiş tokuşu konusunda ikna edilmesi⁸⁰. Taraflar için mübadele akla yatkın görünmekteydi. Mübadele öncesi göç eden yaklaşık bir milyon insanın üretime sağladığı katkıdan mahrum kalınması, savaştan çıkmış iki devlet için de büyük ekonomik hasara yol açabilirdi. Nansenin mübadeleye ilişkin iki düşüncesi söz konusuydu. Mübadele isteğe bağlı mı olmalıydı? Zorunlu mu?

Nansen'in ilk düşüncesine göre, Yunanistan'da bulunan Müslüman halk ile Anadolu Ortodokslarının isteğe bağlı yer değişimi idi. Ancak bu değişimde İstanbul'daki Rumlar değişime tabi tutulmayacaktı. Türkler ise, Batı Trakya'daki Türklerin çoğunlukta olduğunu bu sebepten ötürü değişime dâhil edilmemelerinin gerekliliği üzerinde duruyordu.⁸¹ Bu isteğin ardındaki esas sebeplerden biri mübadeleyle İstanbul'dan Yunanistan'a gelecek burjuvazinin çeşitli sorunlara sebep olacaklarının düşünülmesiydi. İkinci olarak mübadeleyi kendi açılarından dar bir alanla sınırlamak istemekteydiler. Bu sınırlama aynı zamanda geçmişten gelen İstanbul'a bağlılığı da koruma arzusudur.⁸² Yunanistan fiili savaş yaşanırken Anadolu'dan, Yunanistan'a doğru aktif Rum göçünün yaşanmasından kaynaklı sorunlar yaşadığını belirtirken en kısa surede 350.000⁸³ civarı Türk'ün Anadolu'ya geçmesi gerekliliğini vurgulamaktadır. Bu geçiş sayesinde Yunanistan'a göçeden evsiz barksız ne yapacağını bilmez Rumlar için yer açılacağı düşünülüyordu. Anadolu'ya geçiş yapacak bu nüfus için çok büyük problem yaşanmayacağı

⁷⁹ Railya Elif İdrisoğlu , “Rusya ve ABD’nin, SSCB Sonrası Ortadoğu Politikaları”, **Selçuk Üniversitesi. , S.B.E. , Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi**, s. 8

⁸⁰ Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar, Belgeler, T. 1, C.I, K.I, s. 119

⁸¹ Kemal Arı, **Büyük Mübadele, Türkiye’ye Zorunlu Göç(1923- 1925)**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1995, s.16.

⁸² Yücel Bozdağlıoğlu , “Türk – Yunan Nüfus Mübadelesi ve Sonuçları”, **Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 18. Özel Sayı, Ocak 2014, s. 14

⁸³ Arı, a.g.e., s.16.; Seçil Akgün, **“Birkaç Amerikan Kaynağından Türk -Yunan Mübadelesi Sorunu”**, III. Askeri Tarih Semineri, Türk-Yunan İlişkileri, Ankara, 1986, s. 248, 249, 258.

belirtilen görüşler, 1 Aralık 1922 günü Lozan Barış Konferansı'nda Ülke ve Askerlik Sorunları Komisyonu'nda okundu.⁸⁴

İki ülkenin de ekonomik olarak ayakta kalabilmesi için biran önce mübadelenin yapılması öngörülmekteydi. Böylelikle Anadolu'da Rumlara ait üretime hazır topraklara yerleşecek Türkler, özellikle Trakya bölgesindeki verimli topraklarda üretimin aksamasını engelleyecekler, savaştan çıkmış Türkiye'nin ekonomik ağırlıklarının artmasına bir nebze de olsa engel olacaklardı. Aynı zamanda tarımla uğraşan Rum ahalinin Yunanistan'a hızlı bir şekilde gelmesi de üretimin aksamasını engelleyecektir. Yunanistan mübadelenin gönüllü olmasından yanaydı. Ancak isteğe bağlı bırakılan bir mübadelede halkın karar veriş süreci göç etme ve etmeme durumu kalanların azınlık sayılması gibi birçok handikap kendiliğinden ortaya çıkmış olacaktı. Oturumun başkanlığını üstlenmiş olan Lord Curzon da aynı görüşü paylaşmaktaydı. Zorunlu ve belirli bir süre zarfında gerçekleştirilmesi iki ülkenin de yararına olacaktı.

Mübadele meselesi İsmet Paşa'nın önerisi ve Venizelos'un da onaylaması ile oluşturulan bağımsız bir komisyonda ele alınmaya başlandı. Komisyonda bir bağımsız bir Türk, bir Yunan üye bulunacak Dr. Nansen komisyona danışmanlık edecekti. Alt komisyon 2 Aralık 1922 günü, İtalyan delegesi Montagna başkanlığında toplandı. Bu toplantıda Türk heyetinin savunduğu ana hatlar belliydi. Batı Trakya da yaşayan Müslümanların ayrı tutulması, İstanbul'da yaşayan tüm Rumların mübadeleye tabi tutulması ve İstanbul'da bulunan Rum patrikhanenin kaldırılması isteniyordu. Bu görüşe Yunan, Amerikan, İngiliz delegeler itiraz edeceklerdi. İstanbul'da kalmasını istedikleri Rumlar azınlık statüsüyle ileride çıkarlar doğrultusunda kullanılabilir düşüncesine sahip oldukları muhtemeldi. Türk heyet, “*etablis*”⁸⁵ deyimiyile nitelendirilen Rum nüfusun İstanbul'da kalmasına onay verecekti. Ancak değişimin 1923 yılı Mayıs ayına kadar uygulanmaması talebinde bulunuyordu. Bunun sebebi sağlık ve insani problemlerdi. Bu istek taraflar arasında benimsendi. Ardından ortaya çıkacak bir diğer sorun mübadeleye tabi olan

⁸⁴Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar, Belgeler, Birinci Takım, C.I, k. I , (çeviren: Seha L. Meray), 2. Baskı, YKY Yayınları, İstanbul, 2001, s. 117- 130.

⁸⁵ **Etablis**: sakin bulunmuş yerleşmiş. Fransızca kökenli bir kelimedir. Muahedenin asıl metninde kullanılan bu kelime, millet meclisince kabul onaylanan Türkçe metinde “sakin bulunmuş, yerleşmiş” olarak kullanılmıştır.(bkz. Nihat Erim, “**Milletler Arası Daimi Adalet Divanı ve Türkiye**” , <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38.225.1905.pdf>

nüfusun kalan mülkleri olmuştu, Bunun için de ayrı bir komisyon kurulacaktı. Bu sorun hallolurken Yunan, İngiliz Amerikan delegelerin onamadığı; Rum Patrikhanesi'nin İstanbul'dan uzaklaştırılması sorunu da halloluyordu. Aynı zamanda bu bölgeden daha önce göçen Rum kafilesinden ayrılan ve tutuklu olan erkeklerde Yunanistan'a gönderileceklerdi. Mübadele meselesi böylelikle iki ülke içinde yoluna giriyordu. Geride kalan malların ne olacağı konusunda başkanları tarafsız olan 11 alt komisyon konuyla ilgili olarak çalışmaya başlamışlardır.⁸⁶ Bu zorlu süreçten sonra 30 Ocak 1923 tarihinde yapılan sözleşme ve ek protokol ile mübadele sözleşmesi yürürlüğe girdi. Sözleşmeye göre Türk topraklarında yerleşmiş olan Rum Ortodoks dininden Türk uyrukları ile Yunan topraklarında yerleşmiş Müslüman dininden Yunan uyruklarının, 1 Mayıs 1923 tarihinden itibaren zorunlu mübadelesine girişilecek; bu kimselerin hiçbiri Türk hükümetinin izni olmadıkça Türkiye'ye; ya da Yunan hükümetinin izni olmadıkça Yunanistan'a dönerek orada yerleşemeyeceklerdi⁸⁷. Mübadele, anlaşma gereği İstanbul'da oturan Rumları kapsamayacaktı. Ancak bu kararın neye göre uygulanacağı da önemliydi. Bu durumda en güncel İstanbul sınırlarının temel alınması gerekliydi. Bu sebepten ötürü 1912 yılında yasalara göre belirlenen İstanbul belediyesi (şehremaneti) sınırları geçerli olacaktı. Sadece bu yeterli değildi. Kimlerin yerleşik sayılacağı da belirlenmeliydi. Bu belirleme de 30 Ocak 1918 gününden önce İstanbul'a yerleşmiş bulunan tüm Rumlar olarak resmileştirilecektir.⁸⁸ Göçmenler yanlarında istediklerini götürmekte serbest bırakılmıştı. Bu mallardan vergi talebi olmayacaktı. Göçmenlerin uyrukları gittikleri yerin uyruğu olacak ve geldikleri yerdeki hakları tamamen ortadan kalkıyordu. Sözleşmenin yürürlüğe girişinden başlayarak bir aylık bir süre içinde, Tarafların her birinden dört ve 1914-1918 savaşına katılmamış, devletlerin uyrukları arasından Milletler Cemiyeti Meclisince seçilecek üç üyeden oluşan ve Türkiye'de ya da Yunanistan'da toplanacak olan bir Karma Komisyon kuruldu. Komisyonun Başkanlığını, alınan karar doğrultusunda, tarafsız üç üyeden her biri sıra ile yapacaktı. Karma Komisyon, gerekli göreceği yerlerde, bir Türk ve bir Yunanlı üye ile Karma Komisyonca atanacak tarafsız bir Başkandan oluşacak;

⁸⁶ Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar, Belgeler, Birinci Takım, C.I, k. I , (çeviren: Seha L. Meray), 2. Baskı, YKY Yayınları, İstanbul, 2001, s. 337- 338

⁸⁷ Kemal Arı, a.g.e., s. 18

⁸⁸ Nihat Erim, “Milletler Arası Daimi Adalet Divanı ve Türkiye”, [http:// dergiler.ankara.edu.tr /dergiler/ 38/308/2940.pdf](http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/308/2940.pdf)

Karma Komisyona bağılı olarak çalışacak alt-komisyonlar kurmaya yetkili idi. Karma Komisyon, alt-komisyonlara verilecek yetkileri kendisi saptayacaktı. Karma Komisyon, bu sözleşmede öngörülen göçü denetlemek ve kolaylaştırmak ve öngörülen taşınır ve taşınmaz malların tasfiyesine girişmekle yetkili kılınıyordu. Karma Komisyon, göçün ve yukarıda belirtilen tasfiyenin yol ve yöntemlerini saptayacaktı.

Karma Komisyon, genel olarak, Sözleşmenin uygulanmasında gerekli göreceği tedbirleri almağa ve bu Sözleşme yüzünden ortaya çıkabilecek bütün sorunları karara bağlamaya tam yetkili idi. Komisyon kararları oy çokluğu ile almak zorundaydı. Tasfiye edilecek mallara, haklara ve çıkarlara ilişkin bütün itirazlar Karma Komisyonca kesin olarak karara bağlanacaktı. Sözleşme, taraflar bakımından, Türkiye ile yapılacak Barış Antlaşmasının bir parçasıymış gibi; aynı güç ve aynı değerde sayılmalıydı. Bu Sözleşme, söz konusu Antlaşmanın Taraflardan her ikisince onaylanmasından hemen sonra yürürlüğe girecekti. Göçmenlerin, bırakacakları taşınmazların belgeleri dört nüsha halinde hazırlanacak, biri yerel makamlara, diğeri ikinci karma komisyona, üçüncü gidilecek ülke hükümetine teslim edilecekti. Dördüncü nüsha göçmenin kendisinde kalıyordu⁸⁹.

Bazı önemli özelliklerinden bahsettiğimiz mübadelenin belki de insani yönden en unutulmaz izleri bırakacak tarafı zorunlu oluşuydu. İnsanlar doğdukları vatan bildikleri toprakları terk edip göç ettirilirken ardında bıraktığı yaşamı ona psikolojik açıdan oldukça büyük bir yük getirecekti. Dr. Nansen mübadele için çalışmalarını Lozan'da taraflara aktarırken bunun farkında idi. Mübadele sözleşmesi bir bakıma bugüne kadar yapılan göçlerin ardından resmi hukuki temellere dayalı göçü planlamış olmaktaydı. Mübadelenin esasları belirlenmiş olsa da sorunlar olduğu ortadaydı.

Bu gelişmeler yaşanırken Yunanistan'dan gelen haberler kaygıların artmasına ve gerginliğe sebep oluyordu. Yunanistan'da Müslüman azınlığın baskıya maruz kaldığı gündemdeydi. Bu olayların yankıları Ankara'da önemli etkiler yarattı. Ülkedeki Rumlara da aynı baskının yapılmasına taraf olanlar mevcuttu. TBMM'de milletvekillerinin bazıları, Yunanistan'da yaşanan bu baskı karşısında milletler

⁸⁹İsmail Soysal, **Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye'nin Siyasal Anlaşmaları, I.** (1920- 1945), TTK Yayınları, Ankara, 1983, s. 177 – 183.

cemiyetinin hiçbir müdahalede bulunmadığını taraflı davrandığını söylüyordu⁹⁰. Bunlar yaşanırken mübadele kapsamında yer değiştirecek birçok insan Yunanistan'ın kıyı şehirlerine toplanmaya başlamıştı. Anadolu'ya Yunanistan topraklarından getirilecek halkın bu endişeli hareketi mübadele için Mayıs ayının beklenmemesi için zorunluluk doğurmaktaydı. Nakil işlemleri durumu ağırlaştırırsa da 30 Ocak 1923 de imzalanan mübadele sözleşmesi gereği Türklerin Anadolu'ya göçü gerçekleştirildi. Osmanlı imparatorluğundan ulus devletler halinde ortaya çıkan iki devlet arasında yapılan nüfus değişimi milliyetçi gözle bakıldığında devlet örgütlenmesi adına doğru bir hareketti Anadolu yaklaşık yarım milyon Türk'ü bağrına basmıştı.⁹¹

Yunanistan yaşadığı iç karışıklıklar siyasi anlaşmazlıklar gelgitler yaşamaktaydı. Savaştan yenilgiyle çıkmış olması, Anadolu'dan henüz savaş bitmeden başlayan Rum göçleriyle birlikte ekonomik kargaşa ülkede huzur ve güvenle ilgili sorunların artmasına ortam yaratmıştı. Bu ortamın yansıması, orada azınlık olarak kalan ve biran önce Yunan topraklarını terk etmeleri için baskı gören Türklerin, adalara ve Yunanistan kıyılarına yığılmalarını beraberinde getirmişti, Rum çetelerin Müslüman halka karşı yaptığı ani baskınlar, yılgınlık ve korku yaratmaktaydı.

“Dedemden duyardım. O'nun birkaç arkadaşı varmış Yunan çok samimilermiş, çok iyi dostlarmış, gece beş gibi baskın olacağını söylemişler O'na. Rum çeteler tarafından- ne olur Arif beşe kadar kalmayın baskın var vur vurana, kır kırana – demiş”⁹²

Şehriban Ergelen'in çizdiği tablo halkın ne denli baskıya maruz kaldığına da bir örnek teşkil etmekte. Ortam, mübadele anlaşmasının uygulama sürecini beklemeden Türkleri Anadolu'ya geçmek için harekete geçirmişti. Kimi resmi yollardan kimi iltica etmek yoluyla anavatana ulaşma yoluna gidiyordu⁹³. Kurtuluş savaşının ardından Lozan konferansında yapılan nüfus mübadelesiyle Yunanistan topraklarından hazırlıkları tam anlamıyla yerine getirmeden mübadele

⁹⁰ Yücel Bozdağlıoğlu, “Türk – Yunan Nüfus Mübadelesi ve Sonuçları”, **Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 18. Özel Sayı, Ocak 2014, s. 22.

⁹¹ Kemal Arı, **Suyun İki Yanı , “Mübadele”, (Yazılar)** , “Mübadele Göçmenlerinin Türkiye'ye Taşınma Sorunu ve İzmir Göçmenleri(1923 – 24) , Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2015, s. 103.

⁹² 1942 doğumlu Şehriban Ergelen ile Necat Çetin hocamızın desteği ile gerçekleştirdiğimiz sözlü tarih çalışması. 12. Ocak. 2017.

⁹³ A.g.e. s. 109.

gerçekleştirilmek zorunda kalındı. Bu sebepten bu işleri kısıtlı imkânlarla gerçekleştirecek olan 13Ekim 1923 tarihli mübadele imar ve iskân vekâleti kurulacaktı.⁹⁴ 500 bin kişilik büyük bir Türk nüfusu Anadolu'ya getirilmişti. Kısıtlı imkânları uygulayacak resmi bir daireye ihtiyaç vardı. Mübadele İmar ve İskân Vekâleti, TBMM'nin 13 Ekim 1923 tarihli, 352 No'lu yasa ile kurulmuş ve zaman kaybetmeden çalışmalara başlamıştır⁹⁵. Kuruluş bütçesi, 6 milyon 95 bin 83 lira olan vekâletin; 8 Kasım 1923 tarihli 363 No'lu "Mübadele İmar ve İskân Kanunu" ile görev ve yetkileri saptanmıştı⁹⁶. Atatürk'e yakınlığıyla bilinen, Kurtuluş Savaşı sırasında birçok faaliyet içerisinde yer alan⁹⁷; İzmir milletvekili Mustafa Necati de vekâletin başkanı olarak tayin edilmişti. Vekâletin görevi oldukça kapsamlıydı. Yurda gelecek göçmenlerin yalnızca buraya taşınması sorunun çözümü olmayacaktı. Geldikleri an itibariyle barınma sağlık, yeme – içme gibi birçok gereksinim ortaya çıkacaktı. Aynı zamanda gelenler için yerleştirme yapılırken dikkat edilmesi gereken önemli noktalardan biri ülkenin kısıtlı imkânları göz önünde bulundurularak iskân alanları belirlemektir. İskân alanlarını belirlemedeki prensip; gelen göçmenin geldiği bölgedeki ekonomik tarımsal faaliyetleri, yaşadığı iklim ve coğrafyanın yapısına uygun olmasıydı. Ülke bu işi kolaylaştırmak adına on iki iskân bölgesine ayrılmıştı.⁹⁸

Mustafa Necati, görevini yerine layıkıyla getirebilmek için elinden gelen çabayı sarf edecekti. Göçmenlerin gelişinde iâşe, sağlık, ulaşım konularında yardım talebini Hilal -Ahmer cemiyetine iletti.6 Mart 1924'te vekâlet ile cemiyet arasında imzalanan itilaf name ile göçmenlerin gelişinde Hilal-i Ahmer'e düşen görev üzerine anlaşmaya varıldı. Hilal – i Ahmer Cemiyeti yapılan anlaşma doğrultusunda Yunanistan'da ve Türkiye'de göçmenler için gerekli şartları sağlamak için çalışmaya başladı⁹⁹. Gerekli çalışmalarla göçmenlerin taşınma işleri de bir düzene tabi olduktan

⁹⁴ Düstur ,C. V, III. Tertip, Ankara, 1969, s. 146 'dan aktaran: Kemal Arı , a.g.e., s. 112.

⁹⁵ TBMM Başkanlığı, https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/Kanunlar_Kararlar/kanuntbmmc002/kanuntbmmc002/kanuntbmmc00200352.pdf.

⁹⁶ TBMMBaşkanlığı,https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/Kanunlar_Kararlar/kanuntbmmc002/kanuntbmmc002/kanuntbmmc00200368.pdf. Pdf.

⁹⁷ Fuat Özer, "Mustafa Necati Bey (1894 - 1 Ocak 1929)", Sosyal Bilimler Dergisi, Balıkesir Üni. ,SBE. , (<http://sbe.balikesir.edu.tr/dergi/edergi/c8s13/makale/c8s13m8.pdf>).

⁹⁸ Kemal Arı, a.g.e., s. 114.

⁹⁹ Mustafa Sarı, "Mübadele 'de Hilali Ahmer Cemiyeti'nin Faaliyetleri: Kocaeli Örneği", **Uluslararası Karamürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri**, Kocaeli B.B. (<http://www.kocaelitarihsempozyumu.com/bildiriler2/41.pdf>)

sonra, göç; gelecek göçmenler için heyecanlı, acı dolu, bilinmezliklere doğru bir yolculuk olarak başladı.

3. KEMALPAŞA VE MÜBADELE

3.1. Göçmenlerin Getirilişi ve Yerleştirilmeleri

Nîf'e getirilen ve yerleştirilen mübadele göçmenlerini, İzmir'in geneline getirilip yerleştirilen göçmenlerle kesişen yazgıları vardır. Onlarda dini kimliği temel alınarak göçe maruz kalanların bir bölümüdür. İzmir'in kazalarının tamamına getirilip yerleştirilen göçmenlerin karaya ilk çıktığı nokta, İzmir'di. İzmir, 4. İskân Mıntıkasının merkezi olduğu için, her bir kazada bir İskân Komisyonu kurulmuştu. Bu komisyonlar daha göçmenler Türkiye'ye getirilmeden çalışmaya başlamışlardı. Bu nedenle Kemalpaşa'da da bir İskân Komisyonu oluşturuldu. Bu komisyonun görevi, gelecek göçmenlerin rahat biçimde yerleştirilmelerini sağlamaktı. Ayrıca Rumlardan kalan malların sayımı, bu mallardan evlere ve öteki taşınmazların hangisine kolayca göçmen yerleştirilebileceği, yine Rumlardan kalıp, ilgisiz kişilerin ya da felaketzede dediğimiz savaş mağdurlarının işgalinde olan evlerin ve öteki taşınmaz malların tespit edilerek, ilgili genelgeler doğrultusunda boşaltılmasını gerçekleştirilmesiydi. Bu nedenle Kemalpaşa İskân Komisyonu da kazada bulunan Türk taşınmazlarını dikkate alarak, daha göçmenler gelmeden önce, gelecek her bir aileye verilecek arazileri belirlemiş ve kayıt altına almıştı. Bu kayıtlar defterlere geçiliyor, büyüklükleri dönüm ve metrekare gibi ölçülerle defterlere kaydediliyordu. Kural gereği, İzmir Limanından karaya çıkan göçmenler, önce Urla'da bulunan karantinada sağlık yönüyle kontrol edileceklerdi. Bu kontroller sırasında yolculuk şartlarından, iklimsel değişikliklerden veyahut kronik tablosuyla evveliyatı olan hastalara rastlanmaktaydı. Hatice Portakal'ın “ Evet astım var, anneannem astım geçirdi.”¹⁰⁰ Cümlesi denizdeki su damlalarından sadece bir tanesiydi. Birçok sağlık probleminin teşhisi ve tedavisi uygulamanın ne denli yerinde olduğunun işareti olmuştur. Karantinada geçirecekleri zaman mübadillerin yeni hayatlarına uyum

¹⁰⁰ Hatice Portakal, 27 Ağustos 2015' te yapılan görüşme.

sağlama aşamasında karşılarına çıkacak sayısız problem arasından sağlık sorunlarının aza indirgenmesini sağlaması umid ediliyordu.

Fotoğraf 2. Kilizman karantinası¹⁰¹

Burada aşıları yapılan, içlerinde hasta varsa onların tedavilerine başlanan göçmenler, daha sonra İzmir’de Kemer’de bulunan misafırhaneye geliyorlar, burada bir süre işçileri ve barınmaları sağlanıyordu. Bütün bu işler, Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından sağlanıyordu. Misafırhanelerde kalan göçmenlerin azami olarak kalma süreleri iki aydı. Bu iki ayın bitiminde göçmenler buradan alıyor, iskân mıntıkaları olan yerlere gönderiliyorlardı. Misafırhanelerden yerleştirilecekleri yere kadar olan ulaşimleri, başlarında bulunan bir İskân memurunun rehberliği ve jandarma korumasında sürdürülüyordu. Kemalpaşa, İzmir’e çok yakın bir konumda olduğu için, İzmir’de bulunan Kemer Misafırhanesinden göçmenlerin alınıp da Kemalpaşa’ya getirilmesi pek zor değildi. Bu ulaşım sırasında kağrı ve atlı arabalardan yararlanılıyor, hasta ve yaşlı olanlar ile çocuk durumunda olanların ulaşımında Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti’nin elinde bulunan kamyonetlerden yararlanılıyordu. Kemer’den kalkıp, İzmir körfezinin kıyısından, Halkapınar üzerinden Bornova’ya, oradan da Belkahve üzerinden Kemalpaşa’ya getirilen göçmenler, burada önceden Hilal-i Ahmer tarafından hazırlanmış mekânlara yerleştiriliyordu. Bu mekânlar büyük ölçüde, Rum terk edilmiş mallarıydı. Hilal-i Ahmer Cemiyeti büyük mübadele göçünde büyük yararlılıklar göstermişti. Cemiyet

¹⁰¹ <https://www.topragizbiz.com/konular/tahaffuzhane-nedir-anadoluda-ki-sifa-kapisi-ur-la-tahaffuzhanesi.7192/>

de tıpkı Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti gibi yurt ölçüsünde örgütlenmiş durumundaydı. O, görevini, 1923 yılının sonlarında Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti ile belirlenmiş sözleşme çerçevesinde yerine getiriyordu. Kemalpaşa'ya getirilen göçmenler vapurlarla önce Urla'ya getirilmiş, orada karantinaya alınmış, ardından da misafirhanelere götürülerek bir süre istirahatleri sağlanmıştı. İşte Hilal-i Ahmer Cemiyeti yolculuk süresince bu insanlara hizmet vermişti. Bu hizmetler önce Yunanistan topraklarında Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne bağlı İmdad-ı Sıhhi heyetlerinin sağlık kontrolleriyle başlıyordu. Yine gemiye binmeden önce göçmenlerin en azından günde bir kap olsun sıcak yemeğe kavuşmaları için Hilal-i Ahmer Cemiyeti oralarda mutfaklar oluşturmuştu. Gemiye binildiği zaman da yine cemiyet, gemilerin her birinde kurduğu mutfaklar aracılığıyla elindeki olanaklar ölçüsünde göçmenlere yiyecek dağıtımını sürdürdü. Her gemide cemiyete bağlı doktorlar hasta göçmenlerin hastalığıyla uğraşıyor, öteki sağlık ekipleri aşılarını yapıyor ve diğer sağlık hizmetlerini yerine getiriyorlardı. Yine Hilal-i Ahmer Cemiyeti aracılığıyla iskelelerde sarnıçlar oluşturulmuş, olabildiği ölçüde göçmenlerin rahatı için çaba gösteriliyordu¹⁰².

İzmir'e getirilen göçmenler, artık burada 4. İskân Müdüriyetinin belirlediği koşullar çerçevesinde yerleştirileceklerdi. Mübadele ile geleceklerin yerleştirilmesi için yapılan bölgesel ayrılımda İzmir ve çevresi Dördüncü İskân Mıntıkasında yer almışlardı. Dördüncü İskân Mıntıkası, Rum emvali metrukesi yönünden en zengin bölge olarak görülmekle birlikte, yoğun savaş sırasında yoğun yakma ve yıkma olaylarıyla karşılaştığı için, bu evlerin büyük bir kısmı bakıma ve onarıma muhtaçtı. Göçmenler gelmeden önce, İskân Müdürlüğünün çabaları ve kazalarda bulunan komisyonların yoğun çalışmalarıyla Rumlardan kalan malların onarılması için uğraşılmıştı. Aynı biçimde Kemalpaşa İskân Komisyonu da bu çabalar içinde yer almış, göçmenler getirilmeden önce kazada bulunan terk edilmiş evlerin onarımı için çaba sarf etmişti. Bunun için komisyon tarafından belirlenen ustalar; göçmenlerin yerleştirileceği evlerin çatı aktarma, kapı ya da pencere onarımı gibi basit işleri yapmakla uğraşmıştı.

¹⁰² Seçil Karal Akgün, "Cumhuriyet Duyurulurken Geride Bırakılamayan Bir Kurum: Hilal-i Ahmer Cemiyeti", **ODTÜ Gelişme Dergisi**, 39(Nisan), 2012, 111-136 http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acar_index-1423909927.pdf.

Rumların yoğun olarak yaşadıkları bölgelerin boşalması sonucu Yunan topraklarından gelecek Türk nüfusu iskân edecek doğal boşluklar oluşmuştu. Mübadelenin en yoğun olduğu bölge % 58 ile Marmara Bölgesini kapsamaktaydı. Ege Bölgesi % 13 ile ikinci sırada yer alırken, Batı Anadolu'nun en önemli liman kentlerinden biri olan İzmir'de, Devlet İstatistik Enstitüsünden edinilen bilgilere göre, 1923-1927 yılları arasında İzmir'e iskân edilen mübadillerin sayısı 31.502'ydi. Bu sayıyla İzmir diğer iller içinde üst sıralarda yer almaktaydı¹⁰³.

İç ve dış göçler liman şehri İzmir'e bir kargaşa ortamının hâkim olmasına neden olmuştu. Rumların terk ettiği topraklar ve diğer mülkler İzmir'i her kesimden insan için cazip hale getirmişti. Lozan görüşmeleri sırasında varılan anlaşmaya göre Rumların ardında bıraktığı "emval-i metruke"¹⁰⁴ olarak adlandırılan ev, dükkân, arazi, fabrika, değirmen vb. taşınabilir bilumum kıymetli mal Türkiye'nin her yerinde problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle İzmir, metruk mal-mülk adına yoğunluğun fazla olduğu bir yöre olduğu için dikkatleri üzerine çekmekteydi.

Lozan da imzalanan mübadele sözleşmesi ve protokol kararınca Rumların terk edip bıraktıkları mallar Yunanistan'dan gelecek mübadil Türklerin ellerinde bulunan tasarruf belgeleri ile yerleştirilecekleri öncelikli yerleştirme alanı olarak düşünülmekteydi¹⁰⁵.

Mübadiller 14 Ocak 1925 tarihli ve 2040 numaralı genelgeye göre Lozan'dan önce ve sonra gelenler olmak üzere iki gruba ayrılıyordu. Önce gelenlerin, ihtiyacı olmak koşulu göz önünde bulundurularak gelişigüzel yerleştirilmeleri tasarruf vesikaları olanlara da ihale ve kira uygulamasıyla mülk edindirilmesi kararı verildi¹⁰⁶. Kararların sonuca bağlanmasında 30 Ocak 1923 tarihinde imzalanan Türk-Yunan mübadele sözleşmesinin gereğince kurulan komisyon görev tanımı içerisinde yer alan işleri bir düzen çerçevesinde uygulamak için çalışmalara başladı. Elbette birçok önem arz eden ayrıntı vardı. Bu ayrıntılar içerisinde göçmenlerin yurda gelişi

¹⁰³ Gökçe Bayındır Goularas, "1923 Türk – Yunan Nüfus Mübadelesi ve Günümüzde Mübadil Kimlik ve Kültürlerinin Yaşatılması", **Alternatif Politika**, Cilt.4, sayı.2, Temmuz 2012, s. 132 (<http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423869211.pdf>.)

¹⁰⁴ Emval-i metruke: sahipleri olmayan, terkedilmiş, sahihsiz mallar.

¹⁰⁵ Kemal Arı , "Yunan İşgalinden Sonra İzmir'de 'Emval-i Metruke' ve 'Fuzuli İşgal' Sorunu" , **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, sayı 15, cilt V, Temmuz 1989, s. 692.

¹⁰⁶ Nasrullah Uzman, **Türkiye'nin Mülteci ve Muhacir Politikaları (1923-1947)** , Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2018, s. 30.

sonrasında sıkıntılarını aza indirmek adına Yunanistan'da bırakılan arazilerin ölçümü, malların değerinin tespit edilmesi gerekiyordu¹⁰⁷.

Mal tespitinin yapıldığı bu beyannameler göçmenlerin Anadolu'ya gelişi sonrasında yerleştirilmeleri esnasında devlet için de göçmenler için de zaman kazandıracak önemli bir belge olarak karşımıza çıkıyordu. Dört nüsha olarak düzenlenecek, "Tasfiye Talepnamesi" olarak adlandırılacak bu belge sayesinde göçmen aileler devletten mal talebinde bulunabileceklerdi. Diğer üç nüshadan biri yerel makamlara teslim edilecek, diğeri yerel komisyonun tasarrufuna bırakılacak son nüshada gidilen ülkedeki yetkililere teslim edilecekti¹⁰⁸. "Zabıt varakası"¹⁰⁹ olarak nitelendirebileceğimiz bu beyannamelerin yer değişim sonrası göçmenlerin mağdur olmasını azami seviyeye indireceği planlanmaktaydı.

Ancak yaşadıkları bölgelerde kendilerine yapılan baskı belgelerin hazır edilmesini beklemeden Türk /Müslüman halkı göçe sürüklüyordu. Örneğin Girit'te Müslüman halk hayati endişe ile yaşamaktaydı. Yunanlılar Müslüman ahaliyi düşman bellemişlerdi. Halk dini ve milli kimliğini ortaya koymakta doğal olarak çekinceli davranıyordu. Girit'te ve diğer Yunanistan topraklarında yaşamakta olan Müslüman halkın durumları neredeyse aynıydı. Baskıdan kurtulmak isteyen halk aceleci davranıyordu. Ortaya çıkan sonuç halkın büyük çoğunluğunun bu vesikadan yoksun Türkiye'ye geçmek zorunda kalacak olmalarıydı. Çözüm halkın mal varlığını kendisinin kaleme almasını sağlamak olarak görüldü. Çözüm beraberinde sorunlar yaşanmasına sebep oldu. İltimas, rüşvet ve abartılı mal beyanı gibi sorunlar ortaya çıktı.¹¹⁰ Ancak mal beyanını şahıslara bırakmak kısıtlı zamandan ötürü zorunluydu.

Türk-Yunan savaşının bitiminde bütün yurttan nasıl bir karışıklık mevcut ise Kemalpaşa'da da aynı kargaşa yaşanmaktaydı. Yer yer harap edilmiş mahalleler yollar binalar köylerde ve merkezde halledilmesi gereken bir sorun yumağının habercisiydi. Savaş sırasında, Rum ahalinin Türklere karşı takındığı tavır; Yunan geri çekilişinde Kemalpaşa'da bulunan Rumların hemen hemen hepsinin diğer

¹⁰⁷ Kemal Arı, **Suyun İki Yanı , "Mübadele" ,(Yazılar) , "Türkiye'de Toprak Mülkiyeti ve Tarımsal Değişimde Mübadiller"**, s. 137.

¹⁰⁸ Mehmet Kaya- Aysun Deveci, "Tasfiye Talepnamelerine Göre Ankara Vilayetinde Mübadillerin Yerleştirilmesi", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, XIV/ 29, 2014 –Güz, s. 177.

¹⁰⁹ Zabıt Varakası: Tutanak

¹¹⁰ Kemal Arı, a.g.e. s. 138.

yörelerdeki Rum ahali gibi asker ile birlikte kazayı terk etmesine sebebiyet vermişti. Osmanlı'nın son dönemleri olarak nitelendirebileceğimiz yıllarda kaza nüfusu 1923 yılında yapılmış olan bir döküm ile karşılaştırıldığında Türk- Yunan savaşı sonrası göçün ortaya çıkardığı demografik tabloyu da ortaya koyabileceğimiz veriler içermektedir. Bu dönemde Kemalpaşa köyleriyle birlikte 17.920 nüfusu barındırırken, 1917 yılı istatistikleri ile arasında 6.384 fark olduğu ortaya çıkar. 1923'te kazada yalnızca 5 gayrı Müslüm nüfus olduğu görülmektedir¹¹¹. Bu beş kişinin bir istisna olduğunu düşünürsek, Yunan Ordusu'nun bölgeden çekilişine paralel olarak, Nif'in bütün Ortodoks-Rum nüfusun çekilip gittiğini ve onlardan da önemli oranda emval-i metruke kaldığını söyleyebiliriz. Ancak bu emval-i metrukenin ne kadarının taşınmaz, ne kadarının da taşınabilir emval olduğunu bugün itibariyle bilmemiz mümkün değildir. Ancak yine Rum nüfusun çokluğuna bakarak, Nif'in bütünü içinde önemli bir oranı oluşturduğunu kolaylıkla söyleyebiliriz.

1911 doğumlu Musa Sever'in; “ *Biz ovada bağdaydık, (Yunan bozulduğu zaman) köyde 17 tane Rum kalmış. Aşağı yukarı 2500 tane Rum vardı burada, 2500de Türk vardı...*”¹¹² Demektedir. Bu cümleye bakılırsa, en azından gözlem boyutunda da olsa, kazanın bütünü içinde nüfusun hemen yarısının göç ettiğini söyleyebiliyoruz. Bölgenin geneli içinde Rum nüfus, Türk-Müslüman nüfusa göre daha varlıklı bir kesimi oluşturuyor ve önemli zanaat dallarında görev yapıyorlardı. İşte Nif'te yaşanan Rum nüfus göçü ile birlikte kazada büyük bir ekonomik ve ticari boşluk ortaya çıkmış; pek çok alet, edevat daha sonra piyasada bulunmaz olmuştur. Çünkü Rumlar zanaat dalında oldukça etkinlerdi ve kumaşçılık, tenekecilik, peynircilik; araba tamirciliği, duvar işçiliği, nalburculuk gibi mesleki kollarda hâkim bulunuyorlardı.

Muhtemelen kazada kalan Rum nüfus yaşlı ve hareket kabiliyeti kısıtlı olanlardır¹¹³. Yani kaçmak istese de fiziki zorluklar yüzünden kaçamamış kişilerdir.

¹¹¹ Nejdett Bilgi , “Tanzimat'tan günümüze Kemalpaşa'nın Nüfusu”, **Kemalpaşa Kültür ve Çevre Sempozyumu Bildirileri**, İzmir, 1999, s. 324.

¹¹² Pelin Böke, a.g.e. s. 177.

¹¹³ Musa Sever ile yapılan söyleşide kendisi de bu ifadeyi kullanmıştır. Bkz. Pelin Böke, a.g.e., s. 177.

3.2. Nif'te Emval-i Metruke

Rumların ardından bölgede kalan halktan bir kısmı terkedilen mülklerde “yağma” gerçekleştirdiler¹¹⁴. Rumlardan kalan metruk mallar yağma edilmesi sonrası devlet bu duruma el koymak için harekete geçse de; bu yağma yapılan evlerin bütünüyle tespit edilmesi ve yağmacıların elinden kurtarılması zorlu bir uğraşmayı gerektiriyordu. Kemalpaşa Bağyurdu’ndan Mehmet Rahmi Ergun’un anlatılarından edindiğimiz bilgiler bölgede yağma edilmiş malların idari güçle toplatılıp müzayede yoluyla satıldığı yönündedir.¹¹⁵ Bu müzayedeler, önce Maliye Vekâletine bağlı birimler tarafından, ardından da İskân komisyonunun çabalarıyla yapıldı. Bu satışlarda özellikle taşınır nitelikteki malların öne çıktığı görülmektedir. Çünkü Nif’ten ayrılıp giden Rumlar geride yalnız evlerini ve öteki taşınmaz mülklerini değil; örneğin ambarlarında tahıl ürünlerini, ahırlarda hayvanlarını ya da henüz hasat yapılamamış tarla ve bahçelerindeki ürünlerini bırakmışlardı. Bu malların bakımı yapılmadığı sürece bir süre sonra ya telef olup gidecek ya da artık kullanılamaz duruma gelecekti. Maliye Vekâleti aracılığıyla Terk edilmiş mallardan taşınmaz nitelikte olanlar, açık artırma yolu ile satıldı. Parası da maliyeye kayıt olarak aktarıldı. Bazı taşınmaz mallar da müzayede edilmiş ve özellikle de icara verilmiştir. Bu tür mülklerin daha sonra boşaltılması ve mübadele göçmenlerine verilmesi son derece büyük güçlükler yaratmıştır¹¹⁶.

Kemalpaşa yöresinde genel olarak nüfusun en önemli geçim kaynağı tarımdı. Bağcılık ve meyvecilik, zeytin ve yer yer tütün yoğun tarımsal faaliyetler olarak önem arz ediyordu.¹¹⁷ . Rumların çekilip gitmeleri tam bağ bozumu mevsiminde gerçekleşti. Bu nedenle hasatı yapılamayan bu ürünler, yalnız göç edip giden Rum köylü adına değil, ülkenin kendisi için de önemli bir kayıp anlamına geliyordu. Savaş Kemalpaşa ve yöresinde de aksaklıkların yaşanmasına ve sosyal hayatın sekteye uğramasına sebep olacaktı. Ancak bu kargaşa ve demografik dengesizlik Lozan

¹¹⁴ A.g.e., s.201. ,1914 Bağyurdu, Kemalpaşa doğumlu Mehmet Rahmi Uygun ile yapılan söyleşide “Salı günü kaçtılar. Çarşamba, Perşembe bu köyler bütün Rumların eşyalarını yağma ettiler” ifadesi ile bize bu konu da ipuçları vermektedir. Aynı eserde benzer birçok cümleyle rastlamaktayız.

¹¹⁵ Pelin Böke, a.g.e., s. 202.

¹¹⁶ Kemal Arı, a.g.e., “Yunan İşgalinden Sonra İzmir’de ‘Emval-i Metruke’ ve’ Fuzuli İşgal ‘ Sorunu” s. 35-53.

¹¹⁷ Hasan Mert , “Gazi Mustafa Kemal’in 1931 de Kemalpaşa ve Armutluyu Ziyareti” , **Kemalpaşa Kültür ve Çevre Sempozyumu Bildirileri**, İzmir, 1999, s. 308.

anlaşmasıyla birlikte yapılan mübadele sözleşmesi ile giderilmeye çalışılacaktır. Rum ahalinin terk ettiği metruk bina ve arazilere mübadil Türkler yerleştirileceklerdir.

3.3. Tasfiye Talepnamelerinde Kemalpaşa ve Mübadil Göçmenler

Tasfiye talepnamelerinin tasnifi, TC Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı tarafından gerçekleştirilmiştir. Bugün itibariyle bu arşivler, Cumhurbaşkanlığına bağlanmıştır. Bir süre araştırmacıların iznine açılan tasfiye talepnamelerinin bir kısmı da Kemalpaşa'ya aittir. İlgili arşivden elde ettiğimiz ve incelemeye aldığımız tasfiye talepnamelerinin sayısı, 190'dır. Kemalpaşa'ya getirilen mübadele göçmenlerinin nerelerden geldiklerini, Yunanistan'da ne kadar mal bıraktıklarını ve bunun karşılığında kaç dönüm ya da altın lira karşılığında mal talep ettiklerini öğreniyor ve bundan hareketle de kazanın göçmenlerin kökenlerine göre ne gibi bir sosyalleşme sürecine girdiğini kestirebiliyoruz.

Bu talepnameler, Lozan'da imzalanan mübadele sözleşmesi uyarınca kurulan Muhtelit Mübadele Komisyonu'na bağlı ara komisyonların bölgedeki faaliyetleri sırasında tutulmuş; göç edecek kişiler orada ise onların gözleri önünde doldurularak imza altına alınmıştır. Göçmen daha muhtelit komisyon gelmeden bulunduğu yöreden ayrılmışsa, onun gıyabında tasfiye talepnameleri doldurulmuştur. Bu talepnamelerin dört nüsha doldurulduğunu biliyoruz. Bu nüshalardan birisi göçmenin kendisine, birisi komisyondaki bağımsız üyeye, birisi Türk, öteki de Yunan üyeye verilmiştir. İşte bugün Cumhuriyet Arşivi'nde bulunan nüsha, komisyondaki Türk üyelere verilen nüshadır. Bu nüshaların birisi de göçmen ailesine verildiği için, günümüzde bir kısım ailelerde hala bu belgeleri görmek mümkünken, bir kısım göçmen aile, zaman içinde bunları kaybetmişlerdir. Bugün arşivde karşılaştığımız nüshalar, bir yerin demografik oluşumunda mübadele göçmenlerinin ne denli etkili olduğunu görebilmemiz açısından son derece önemlidir¹¹⁸.

¹¹⁸ Demografi. Nüfus bilim, İnsan nüfusunu yapı, gelişme ve dağılım açısından inceleyen bilim.http://tdk.gov.tr/?option=com_gts&arama=gts&kelime=n%C3%BCfus%20bilimi&guid=TDK.GTS.5b0c1a570fea93.97695169

Talepnamelerde 1. Sayfada mübadilin kimlik bilgilerinin kayıt tarihi ve numarasının yer aldığı görülmektedir. İsim, baba adı, geldiği ülke, şehir, livası, kariyesi; Türkiye’de yerleştirildiği livası, kazası, şehri ve kariyesi ve yapmış olduğu iş ve uğraşı alan olan “san’atı”nı yer almaktadır. İkinci ve üçüncü sayfalarda göçmenin ayrılıp geldiği yerlere ait emval-i gayri menkulesin ait bilgilere bulunmaktadır. Bu bilgiler cetvel halinde gösterilmiş, en altta da toplam oranları yer almıştır. Bu cetvelde mülklerin cinsi, nev’i (ev, arsa, tarla, bağ, bostan, orman vb.) görülebilmektedir. Belgenin bu bölümünde araziye mülklerin büyüklüklerini 8 dönüm, arşın, vb.) Arazide yetişen ürünün muhteviyatı (hububat, tütün, zeytin vb.) kayıt altına alınmıştır. Tapu senedinin kime ait olduğu ne surette mülk edinildiği de kayıt altına alınan noktalar arasındadır. Belgede mevcut emlakın değerinin de yazılması istenmiştir. Aşağıda örnek olarak verdiğimiz talepname Kemalpaşa’ya göç eden mübadil ailelerinden birine aittir.

Belge 1. BCA-130-16-13-2_680-2106-1_1 numaralı tasfiye talepnamesinin 1. Sayfasıdır..¹¹⁹

[نوع : ۱۷]

قید تاریخی
قید تهرانی

اخطار

اصحاب مراهمتک باکله دیا مبالغدی پائانه اعطا اتماسی و عکس هالک کنری ضررینی موجب اولدی اخطار اولور

DEVLET ARSIVLERI GENEL MUDURLUGU
CUMHURİYET ARSIVI

نصفیه طلبنامه سی

زیربط و انتظام لامه سی ۱۹۲۳ تانی تاریخی مبادله مقاوله نامه سی موجب آئیده اراض اولان اموال منقوله و غیر منقوله تک غناط مبادله قوبوسورول معرفتیه منافعیه موافق صورتده نصفیه ایدلسنی رجا ایدرم .

مستدعیمنک هویتی

(۱)

C. M. E. P. G. T.
Enregistré le 6 MAI 1925
No. -18644
Cismit snlı Demandes en Liquidation

اسم و پدرینک اسمی	اسم خانم نیته بیزام اغا پهبه اغا
ملکیتی	لواسی سبدوز قضایی سبدوز شهری اردنه کوی قریه سی
الیوم ساکن بولوندیگی محل	لواسی ایئر قضایی کمال بات شهری کمال یاسنه قضایه یاسنه فیه نه
صنعتی	

۶۰

Tablo 1. BCA-130-16-13-2_680-2106-1_1 numaralı tasfiye talepnamesinin
1. Sayfa Türkçesi¹²⁰

BCA-130-16-13-2_680-2106-1_1		
Kayıt Tarihi: 28 Mart 1926		
Kayıt Numarası: 214		
Ashab-ı Müracaatın Yanlış veya Mübalağalı Beyanname İ'ta Etmemesi Aksi Halin Kendi Zararını Muceb Olacağı İhtar Olunur.		
Tasfiye Talepnamesi		
Zirde Vâzı'Ü'l-İmza Ben Fi. 30 Kanunısanı 1923 Tarihli Mübadele Mukavelenamesi Mucebince Atide İrae Olunan Emval-İ Menkule ve Gayr-I Menkulenin Muhtelit Mübadele Komisyonu Marifetiyle Menâfi'İme Muvafık Surette Tasfiye Edilmesini Rica Ederim.		
Müsted'inin hüviyeti		
İsim ve Pederinin İsmi	Emeti Hanım bint Bayram Ağa bin Hüseyin Ağa	
Memleketi	Livası	Siroz
	Kazası	Siroz
	Şehri	-
	Karyesi	Erneköy
Elyevm Sakin Bulunduğu Mahal	Livası	İzmir
	Kazası	Kemalpaşa
	Şehri	-
	Karyesi	Kemalpaşa Kazasının Parsa Karyesinde
Sanatı		

Tablo 2. Cumhuriyet arşivi BCA-130-16-13-2_680-2106-1_1 numaralı tasfiye talepnamesinin 2. Sayfası.

¹²⁰ Aynı numaralı talepnamenin 1 sayfasının Türkçeleştirilmiş halidir.

آئیده کی جدول موجب تفصیلات وریکڑ					حین حرکت کردی اموال کڑک وضعیته دائر				
فرموده کال سده به بانه اموال غیر مشهودات جدول					کال سده به بانه اموال غیر مشهودات جدول				
اموال و اشیاء جنسی و غیر	مساحه سطحی	اراضیات بیشتر و کم	اموال و اشیاء کال و غیره	مبلغ و سکه و غیره	اموال و اشیاء جنسی و غیر	مساحه سطحی	اراضیات بیشتر و کم	اموال و اشیاء کال و غیره	مبلغ و سکه و غیره
(مبلغ و سکه و غیره)	(مسطحه)	(مسطحه)	(مبلغ و سکه و غیره)	(مبلغ و سکه و غیره)	(مبلغ و سکه و غیره)	(مسطحه)	(مسطحه)	(مبلغ و سکه و غیره)	(مبلغ و سکه و غیره)
...	...	...	...	...	...	...	...	...	...

Tablo 2' de yer alan bilgiler mal beyanatına aittir. Mübadilin geldiği yerde bıraktığı taşınır veyahut taşınmaz malların neler olduğunu gelir durumunu anlamamızı sağlayacak ipuçlarını barındırır. İkinci sayfa dokuz sütuna ayrılmıştır.

Sütunların içeriğinde taşınmazın ve arazinin cinsine dair bilgiler yer alır. (hane, mağaza, bağ, bahçe, fırın...). Ölçü birimi olarak “dönüm, evlek¹²¹” gibi ölçütlerin kullanıldığı görülür. Taşınmazların genellikle muhteviyatı tarla olarak kayıt altına alınmıştır. Ancak bazı belgelerde açık bir şekilde zeytin ağaçlarından bahsedildiği de görülmektedir. Aynı belgelerde taşınır taşınmaz malların ederi altın olarak kayıt altına alınarak yetkililerin elindeki bilgilerin daha geniş kapsamlı olması sağlanmıştır.¹²² Talepnamelerde bulabileceğimiz bilgiler taşınır ancak terkedilmek zorunluluğu doğan menkulleri de kapsamaktadır (eşya, hayvan... gibi)¹²³. Örneğin Abdurrahman bin Mustafa adlı mübadil Baraklıdan Kemalpaşa’ya yerleştirilir. Selanik Baraklı Cuma dan Abdurrahman bin Mustafa’nın geldiği yerde bıraktığı taşınmazların mal değeri 2620 altın olarak kayıta geçmiştir. Ağırlıklı tarla olduğunu söyleyebileceğimiz 50 dönüm, 20 evlek arazisi mevcuttur¹²⁴. Bir diğer örnek Hacı Yakupoğlu zevcesi Rukiye olarak kayıt edilen mübadilin 176 dönüm taşınmaz mülkün altın olarak değeri 2550 altın olarak beyan edilmiştir¹²⁵. İlk örneğimizde bulunan arazinin miktarının az olmasına rağmen ikinci örnekteki mal değerinden yüksek olması dikkat çekicidir. Ancak kayıt yılının farklılığı, bulunduğu bölgenin tarıma uygunluğu veyahut yanlış beyan olup olmadığı inceleme konusu olup farklı sonuçlar elde edilebilir. Tasfiye talepnameleri içerik bakımından tatminkâr açıklamalar ile doludur.

Bu kayıtlardan hareket ederek Kemalpaşa’ya getirilip yerleştirilen göçmenlerin Yunanistan’dan, nerelerden geldiğini anlayabiliyoruz. Buna göre Kemalpaşa’ya gelen göçmenlerin, Yunanistan’dan geldikleri yerler şöyledir: Selanik, Yanya, Midilli, Sakız, Girit ve Manastır... Elimizde bulunan talepnamelere göre; Selanik’ten 55, Yanya’dan 88, Midilli’den 8, Sakız’dan 1, Girit’ten 29, Manastır’dan 9 olmak üzere 190 mübadil gelmiştir.

¹²¹ Evlek: 1.Tarlanın tohum ekmek için saban iziyle bölünen bölümlerinden her biri. 2.Dönümün dörtte biri kadar olan alan ölçüsü. TDK. Büyük Türkçe Sözlük, www.tdk.gov.tr

¹²² Tasfiye talepnamelerinden 20 belgenin 2. s. bilgilerinin transkripsiyonu ile edinilen bilgilerdir.

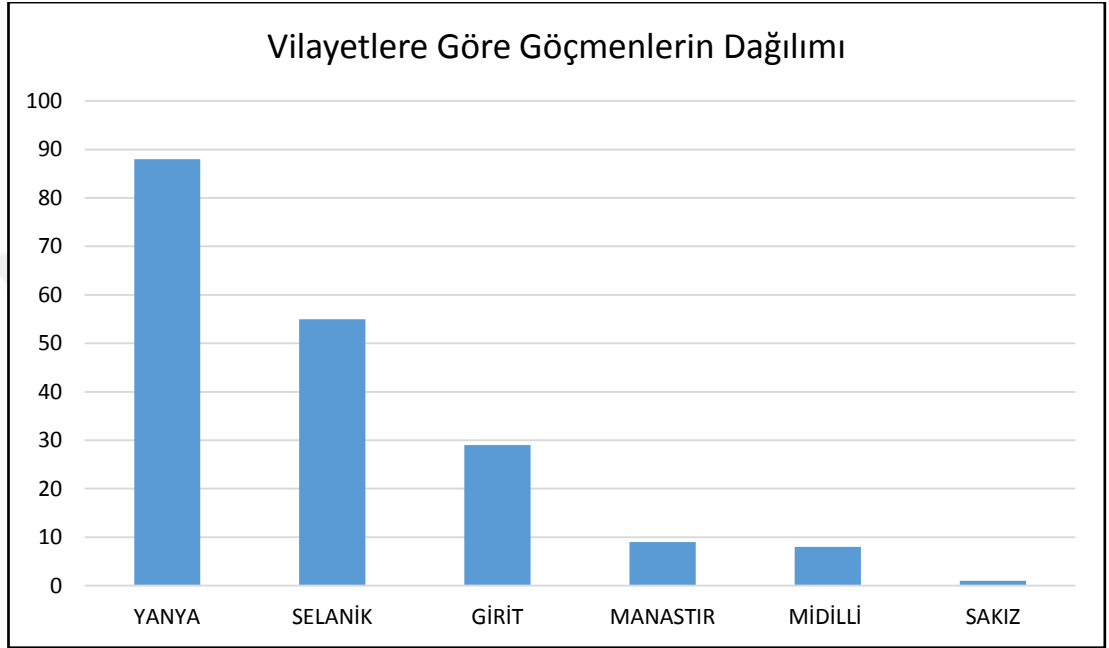
¹²³ Ercan Çelebi, “ Mübadillerin Yunanistan’daki Mal Kayıtları ve Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri”, **ÇTTAD**, V/12, (2006/Bahar), s. 37.

¹²⁴ Bu bilgiler “BCA-130-16-13-2_680-2106-36_1, Kayıt Tarihi: 12 Eylül 1927, Kayıt Numarası: 41936”, şeklinde kayıt edilmiş olan tasfiye talepnamesinin ikinci sayfasının transkripsiyonu ile elde edilmiştir.

¹²⁵ “BCA-130-16-13-2_684-2122-2_1, Kayıt Tarihi: 30 Kânunuevvel 1340 [30 Aralık 1924], Kayıt Numarası: (133), Kemalpaşa “ , şeklinde kayıt edilmiş olan tasfiye talepnamesinin ikinci sayfasının transkripsiyonu ile elde edilmiştir.

Bu sayılar elbette Kemalpaşa'ya getirilen göçmenlerin yalnızca küçük bir kısmına aittir. Ancak bundan bir genelleme yapılacak olursa, Kemalpaşa'ya yerleştirilen göçmenlerin önemli bir kısmının Selanik, Yanya ve Girit'ten geldiklerini söyleyebiliyoruz.

Grafik 1. Vilayetlere göre göçmenlerin dağılımı¹²⁶

Vilayetlere göre ayırım yapıldıktan sonra vilayetler içerisinde de geldikleri kazalara göre ayırım yapılabilir. Kemalpaşa'ya en çok mübadil gelen vilayet “Yanya” olmuştur. Yanya vilayetinden gelenlerin geldikleri kazaya bakıldığında yoğunluğun Preveze’den olduğu anlaşılmaktadır. Tasfiye talepnamelerine bakıldığında 74 aile Preveze’den göç etmiş olarak kayıt altına alınmıştır. Ancak Preveze bazı belgelerde “kaza” olarak listelenirken bazı belgelerde *liva* olarak not edilmiştir. Kayıtlarda görülen bu karmaşa göçmenlerin belgelerin bir kısmını kendilerinin doldurduğunu destekler niteliktedir. Preveze’den farklı olarak Yanya’nın Konice, Vostine, Laros, Parga, Margiliç merkezlerinden de Kemalpaşa'ya yerleşen mübadil mevcuttur. Yine aynı belgelerde, “Şemseddin, Reşadiye, Koca Yusuf, Yeni Cami, Çay, Aşağı” isimleriyle mahalleler de görülmektedir.

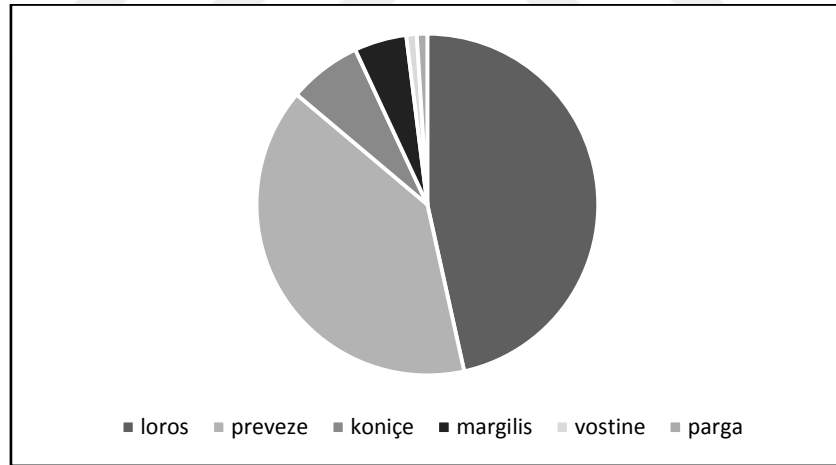
Tablo 3. Yanya vilayetinin kazalara göre mübadil dağılımı¹²⁷.

¹²⁶ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Tasfiye Talepnameleri.

1.	Preveze	35
2.	Laros	41
3.	Margilis	4
4.	Konice (Koca Yusuf, Şemseddin, Reşadiye),	6
5.	Vostine	1
6.	Parga	1

Kazalara göre gruplandığımız tasfiye talepnemeleri üzerinden yola çıkıldığında kazalar arası yüzdelik oranlama da hesaplanabilmektedir. Buna göre Laros %46, 5 ile nüfus dağılımında birinci sırayı alırken %46, 5 ile Preveze ikinci sırada yer almaktadır. % 0, 6 Konice , %0, 4 Margilis , %0, 01 ile de Vostine ve Parga nüfus oranlaması ile bu bölgelerden gelen mübadil sayısının az olduğunu belirtebilmekteyiz.

Grafik 2. Yanya vilayeti kazalarından gelen mübadillerin kayıtlara göre yüzdelik dağılımı.¹²⁸

Selanik vilayetinden de Kemalpaşa'ya yaşanan göç sayı olarak ikinci sırada yer almaktadır. Kayıtlara göre Selanik göçmenlerinin sayısı 55' tir. Kayıtlarda “liva”

¹²⁷ Koca Yusuf, Şemseddin, Reşadiye yöreleri bazı belgelerde kaza, bazı belgelerde mahalle adı olarak verilmektedir.

¹²⁸ Yanya vilayeti kazalarından gelen mübadillerin kayıtlara göre yüzdelik dağılımı.

hanesine bakıldığı zaman burada “Siroz, Selanik, Drama ve Demirhisar” isimleri anılmaktadır.

Kazalara göre dağılım ise şöyledir:

Tablo 4. Selanik vilayetinden gelen mübadillerin kazalara göre dağılımı

SİROZ	13
SELANİK	15
DİLHAH	1
DEMİRHİSAR	8
DRAMA	2
AVRATHİSAR	3
NEFS-İ SELANİK	3
ZİHNE –ZİLHAH(ZİLHAT)	4
KALİKİÇ	1
GEVGİLİ	1
TİKVAS	1
KAVALA	3

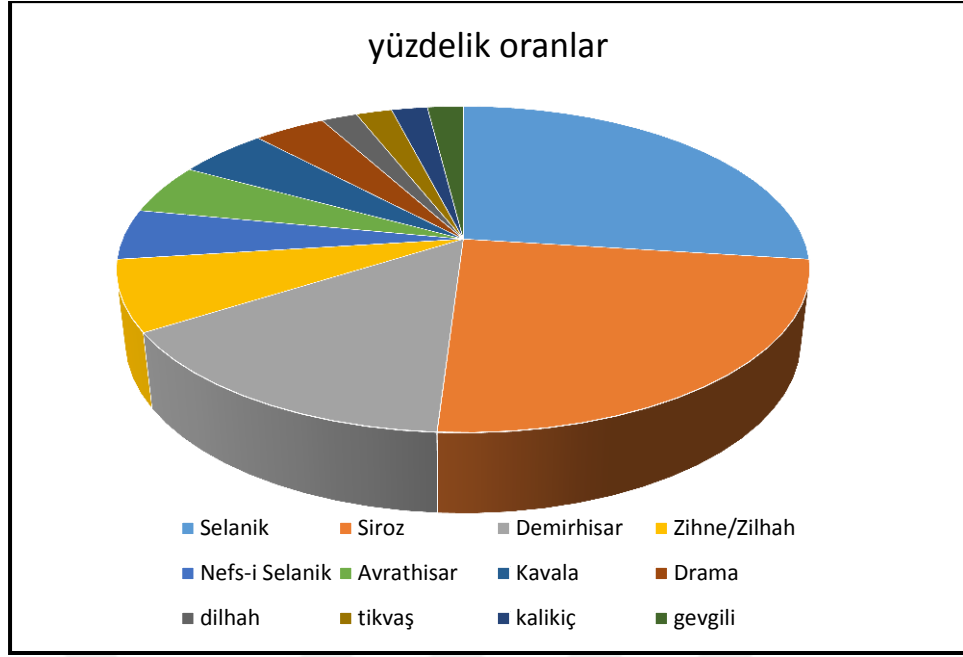
Vilayetin kazalara göre Kemalpaşa’ya gelen mübadil sayılarına bakıldığında Selanik kazasından gelen sayısı çoğunluktadır.¹²⁹Nefs-i Selanik ve Selanik olarak ayrı gruplanması taleplerde kaza bölümünde yazıldığı gibi aktarılmış olmasındandır. Selanik kazası merkezi olarak ayırtmadan bütün olarak ele alınması da yanlış olmamalıdır.

Selanik vilayetinden gelen mübadillerin kazalara göre orantısal dağılımını da verisel anlamda kolaylık sağlaması açısından önemlidir.

Grafik 3. Selanik Mübadillerinin Kazalara Göre Dağılım Oranı

¹²⁹ Selanik kaza adını da kapsamaktadır. Bu sebepten ötürü Selanik ismini bu tabloda kullanılmaktadır.

Bkz<http://tarihvedenedeniyet.org/documents/makaleler/20.%20yy%20Osmanli%20Vilayetleri.pdf>

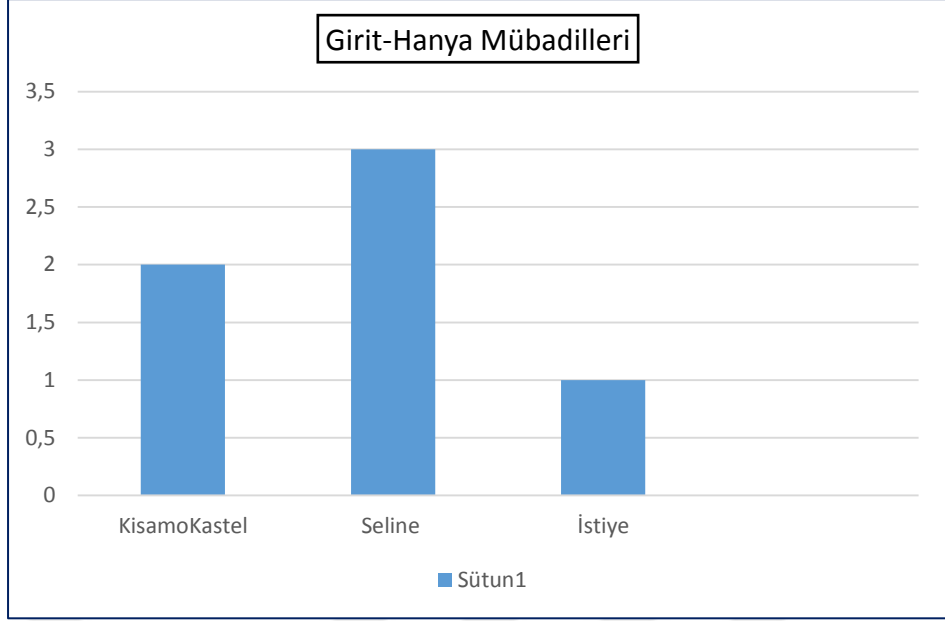

Grafik 3 te görsel olarak fikir aldığımız yüzdelik oranları Selanik %27, Siroz %24, Demirhisar %15, Zihne/Zilhah %7, Nefs-i Selanik %5, Avrathisar %5, Kavala %5, Drama %4, Dilhah %2, Tikvaş %2, Kalikiç %2, Gevgili %2 şeklinde dağılım gösterir.

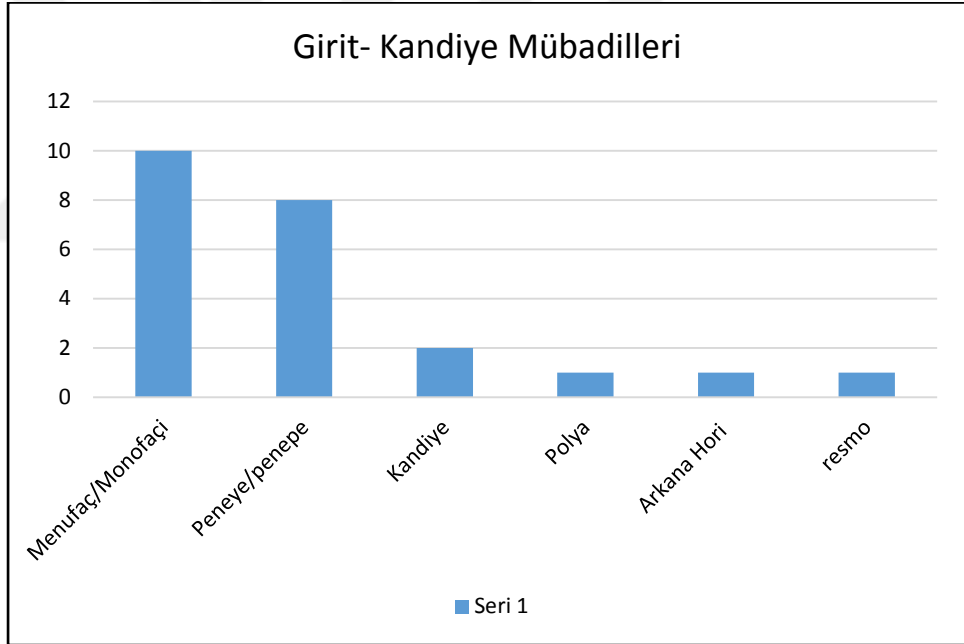
Kemalpaşa merkezli mübadele yerleşimine bakıldığında 29 belgeyle 3. Sırada Girit vilayeti yer alır. Belgeler incelendiğinde “*Girit, Hanya ve Kandiye*” isimleri geçerken “*liva*” hanesine kaydedildiği gözlemlenmektedir. Hanya’ya bağlı; “*Kisamo Kastel, Seline, İstiye*” kazaları, Kandiye ye bağlı “*Polya, Arkana Hori, Mikamiveris, Menufaç/Monofaci, Peneye/ Penepe, Resmo*” kazaları İzmir’in Kemalpaşa ilçesine yerleşen Girit mübadillerinin geldikleri memleket hakkında bize net bilgiler vermektedir. Girit vilayetinden gelen göçmenleri listeleyecek olursak; Hanya’ya bağlı Kisamo Kestel’den 2, Seline 3, İstiye 1, Kandiye’ye bağlı Polya’dan 1, Arkana Hori 1, Mikamiveris 1, Menufaç/ Monofaçı10, Peneye/Penepe 7, Resmo 1 ve Kandiye ‘den 2 olmak üzere toplam 29 belge gruplanabilmiştir¹³⁰.

Grafik 4. Girit – Hanya mübadilleri kaza dağılımları

¹³⁰ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Tasfiye Talepnameleri.

Grafik 5. Girit – Kandiye mübadilleri kaza dağılımları¹³¹

Menufaç - Monofaci ve Peneye-Penepe olarak birlikte verilen kazalar muhtemelen aynı olup şahısların yazım ve telaffuzundan doğan harf farklılıkları görülmektedir.

Manastır vilayetinden Kemalpaşa'ya yerleştirilen mübadil sayısı azdır. Tasfiye taleplerinde sadece dokuz adet belgeye rastlanmıştır. Bunlardan

¹³¹ Grafik 4 ve 5 talepler ışığında yapılan sayım sonucu oluşturulmuştur.

5'i Florina kazasında 4'ü Serfice livasının Naslıç, Alasonya ve Koşrane kazasından göç edip Kemalpaşa'nın çeşitli yörelerinde ikame edilmişlerdir. Midilli ve Sakız adasından da göçmenlere rastlansa da belgelere göre sayıları toplamda 9'dur. Sakız adasından gelen göçmen sayısı 1' dir. Unutulmaması gereken bir nokta da şudur; Yunan mezaliminden kaçan birçok Türk talebnamelerini doldurmadan yurda giriş yapmıştır. Kimi göçmen talebnamenin görevlilere teslimini de gerçekleştirememiş olabilir.¹³²

¹³² Girit mübadillerinden dedem Süleyman Avcı, babam Hasan Tahsin Avcı'nın ifade ettiğine göre Kemalpaşa'ya geldiğinde elindeki belgeleri teslim etmemiştir. İncelemiş olduğum talebnamelerde de adına rastlanmamıştır.

4. KEMALPAŞA'DA OLUŞAN YENİ SOSYO EKONOMİK YAPI

4.1. Kemalpaşa'da Mübadillerin Yerleştirilişi

Kemalpaşa'ya getirilen mübadil göçmenler, onlara rehberlik eden iskân memuru tarafından önce İzmir'deki misafirhaneden alınıyor ve Kemalpaşa'ya getirilerek, buradaki İskân Komisyonu'na teslim ediliyorlardı. İlk olarak, Hilal-i Ahmer 'ce hazırlanan konaklama alanında bir süre kalıyorlardı. Burada geçici ihtiyaçları karşılandıktan sonra, daha önce İskân Komisyonu tarafından ölçümü ve nitelikleri kayıt altına alınarak belirlenen emval-i metruke evleri, mübadil ailelere dağıtılıyordu. Hangi aile hangi eve gidecekse, oraya kadar iskân komisyonu üyeleri aracılığıyla gidilerek, oradaki herkesin gözü önünde ev göçmenin kendisine teslim ediliyordu. Sonra da evin ve onunla birlikte verilen öteki malların göçmen tarafından teslim alındığına ilişkin tutanak, göçmenin kendisine imzalatılıyordu.

Göçmenlerin bir kısmı Kemalpaşa'nın merkezine yerleştirildi. Bir kısmı da köylere götürülerek iskân edildiler. Kemalpaşa'nın merkezine ve çevredeki köylere ne kadar göçmen yerleştirildiğini, bu göçmenlerin geçim kaynaklarının neler olduğunu, yaş gruplarını bugün itibarıyla tam olarak söyleyemiyoruz. Ama elimizdeki Tasfiye Talepnamelerinde yer alan kayıtlar, kimi kestirmeler ve tahminler yapmamıza imkân veriyor.

Buna göre; Tasfiye talepnamelerinden yola çıkarak mübadillerin göç ettiği Yunanistan şehirlerini öğrenebildiğimiz gibi Türkiye'ye geldikten sonra yerleştikleri bölgeleri de tespit edebilmekteyiz. Kemalpaşa sınırları içerisinde yerleştirildikleri merkezler Yunan işgalinden önce Rum nüfusun yaşadığı yerlerdi. Göçmenler de buralara, Rumlardan kalan terk edilmiş mallara ve arazilere yerleştiriliyordu. 190 tasfiye talepnamesinden yola çıkarak baktığımızda mübadele ile en çok göç alan Kemalpaşa kaza merkezi olmuştur. Bu da doğaldır. Kemalpaşa'nın İzmir'e yakınlığı ve İzmir'e göre önemli bir sayfiye yeri olmasından dolayı, pek çok varlıklı kişinin burada oturmayı tercih etmiştir. Bunların içinde ticaretle uğraşan ve varlıklı denilebilecek Rumlarda vardı. Bu kişiler Yunan askerlerinin çekilişi sonrasında

Kemalpaşa'dan ayrılınca, onların taşınmazları, özellikle de evleri geride kaldı. Mübadele yerleştirmelerinde en belirleyici etken, terk edilmiş mallar ve özellikle de evler olduğu için, mübadillerin önemli bir kısmı kaza merkezine yerleştirilmiştir. Bunların önemli bir kısmı belli bir zanaat erbabıydı. Çünkü geniş araziler üzerinde çiftçilik yapan kişilerin merkeze değil de, merkeze yakın tarım arazileriyle oluşan Rum taşınmazlarına yerleştirilmeleri pek doğaldı.

Kaza merkezine yerleşim de de taleplerin bir kısmında mahalle adlarını da tespit edebilirken kimisinde sadece “*Kemalpaşa*” olarak kayıt altına alınmıştır. Bu da tasfiye talepleri oluşturulurken, olabildiği ölçüde standart bir yazım şekli kullanılmasına çalışılmışsa da uygulamada farklılıklar olduğunu göstermektedir. Merkez ve mahallelerinin haricinde köy ve beldeler arasında; “*Parsa, Ulucak, Armutlu, Damlacık, Kızılca-i Bala, Halilbeyli, Kızılca-i Zir, Ören*” yerleşkelerinde mübadillerin iskânı gerçekleştirilmiştir.

Belgeler incelendiğinde Yanya vilayetinden gelen mübadillerin Kemalpaşa merkezinde çeşitli mahallelere dağıldığını ifade edebiliriz. Köylerde ve beldelerinde Yanya mübadili göçmen kaydına rastlanamamaktadır. Bu da Yanya'dan gelen göçmenler içinden, çiftçilikle uğraşanlardan çok, belli bir becerisi olan zanaat sahiplerinin kaza merkeze yerleştirilmesinin tercih edildiğini göstermektedir.

Gelen göçmenlerin dağılımını merkezden başlamak üzere inceleyecek olursak 154 mübadilin Kemalpaşa merkezindeki çeşitli mahallelerde iskân ediliş biçimi şöyledir:

Tablo 5. Mübadil göçmenlerin sayılarla Kemalpaşa merkeze yerleşimi

YANYA	88
SELANİK	30
GİRİT	21
MANASTIR	8
MİDİLLİ	6
SAKIZ	1

Girit ve Selanik mübadillerinin de büyük bölümü merkeze iskân edilmiş, geri kalan mübadiller ise çeşitli yörelere dağılmıştır. Yanya'dan gelenlerin merkeze

yerleşim oranı doğal olarak yüzde yüz ile ifade edilebilir. Merkeze yerleşim oranı olarak ikinci sıraya yerleşen Giritliler %72 oranındadır. %55 ile Selanik üçüncü sırada yer almaktadır.

Tasfiye taleplerinde Kemalpaşa kaza merkezi kayıt altına alınırken adı geçen mahalleler de aşağıdaki tabloda sunulmaktadır.

Tablo 6. Taleplerde Adı Geçen Kemalpaşa Merkez Mahalleleri

DAĞ MAHALLESİ	KİLİSE SOKAĞI
BÜYÜK MAHALLE	SABURCALI SOKAK
BOŞ MAHALLE	PİRİ PAŞA MAHALLESİ
AŞAĞI MAHALLE	FABRİKA MAHALLESİ
SOĞUKPINAR MAHALLESİ	YENİ MAHALLE
YAR MAHALLESİ	

4.2. Mübadil Göçmenlerin Mesleki Dağılımı

Tasfiye taleplerinin ilk sayfasında mübadil göçmenlerin kimlik bilgileri, geldikleri yer, yerleştirildikleri bölge hakkında bilgi sahibi olmamıza yarayan kayıtlar olduğu gibi Yunanistan’da yaşamlarını devam ettirmekte oldukları süreçte geçimlerini sağladıkları “meslek” ve “san ’at” ları hakkında da bilgi sahibi olabilmekteyiz. Geçim kaynakları içerisinde tarımla uğraşan nüfusun çoğunlukta olduğu görülmektedir. Tasfiye taleplerinde “Rençber, çiftçi, bağcı” ifadeleriyle 52 kayıt bulunmaktadır. Meslek hanesi boş olan 59 belge tespit edilmiştir. Bu belgelerin bir kısmının kadın nüfusa ait olduğu ve bu sebepten ötürü mesleki hanesi boş kaldığı kimlik bilgileri incelemeye alındığında açıkça görülebilmektedir.

Tasfiye taleplerinde görülen diğer meslekleri de kısaca inceleyecek olursak şu kayıtlarla karşılaşırız: “değirmenci, bağcı, amele, kasap, kahveci, gazozcu, kunduracı, demirci, esnaf, berber, bakkal, tüccar”...

Bu meslekler o günkü kasaba yaşamında her zaman görülen meslek gruplarıydı.

Kemalpaşa yerleştirilen tasfiye talepnamelerinde bölgeye “*Duyun-u Umumiye Ambar Memuru, mübaşir, mühendis, orman mümessili*” gibi memur kişilerin de yerleştirildiğine rastlanmıştır.

Mübadillerin birçoğu yeni yurtlarında alışageldikleri iş ve ekonomik düzeye ulaşabilmek için büyük çaba göstereceklerdir. Yokluk ve zor zamanlar savaştan çıkmış bir ülkede genel geçer bir durumdur. Mübadiller için ümit verici olan mübadele sözleşmesi gereği beyan ettikleri menkuller karşılığında yeni iskân edilecekleri bölgelerde kendilerine yer bulabilecek olmalarıdır. Tasfiye talepnameleri de bu bağlamda içerikleri bakımından tüm mübadilleri rahatlatacaktır.

Tablo 7. Yanya vilayetinden gelen mübadillerin mesleki dağılımı

MALİYE MÜTEKAİDİ	1
RENÇBER-ÇİFTÇİ	20
KÂTİP	1
BAHÇIVAN	2
EV HANIMI	3
BERBER	2
KAHVECİ	2
ARABACI	8
AMELE	2
HASTA	1
BAKKAL	6
ÇOBAN	1
TÜCCAR	2
NALBANT-ARABACI BAŞI	2
MEMUR	2
MANAV	2
HAFIZ	1
FIRINCI	3
AYAKKABICI	1
DEĞİRMENCİ	1
MÜBAŞİR	1
KENDİ İŞİ	2
YABANCI	1

Tablo 7’den edindiğimiz veriler doğrultusunda Yanya vilayetinden gelen göçmenlerin yoğun olarak tarımsal üretimle uğraşan ahali olduğunu tespit

edebiliyoruz. Talepnamelerde yer alan mesleki bilgi kayıtlarına bakıldığında “ev hanımı” ibaresinin de yer aldığı görülür. Muhtemelen bu şahıslar eşlerinin mevcut olmaması kaynaklı beyannamelerde yer almışlardır.

Tablo 8. Selanik’ten gelen mübadillerin mesleki dağılımı.

KUNDURACI	1
KENDİ İŞİ	1
EV HANIMI	5
ESNAF	1
RENÇBER-ÇİFTÇİ	11
MÜHENDİS	1
İCRA MEMURU	1
MÜBAŞİR	1
SARAÇ	1
KAHVECİ	3
GAZOZCU	1
DEMİRCİ	1
AŞÇI	1
AMELE	1
MESLEKİ BİLGİ BULUNMAYAN	28

Tablo 8. de Selanik mübadillerinin mesleki dağılımı incelenirken 28 beyanname sahibinin mesleki bilgi sütununun boş bırakıldığı görülmektedir. Tablolarda açık ve net şekilde gözlemlenmekte olan meslek grupları içerisinde buradaki gibi meslek sütununun boş bırakılmış olması bir kısmının kadın nüfusuna ait olmasından kaynaklı olduğu gibi, belgelerin doldurulduğu sırasında özellikle Selanik ve çevresindeki nüfusun kıyılara yığılması ve sıkışıklık sebebi ile mübadillere doldurtulmuş olması olarak düşünülebilir.¹³³

İhtiyar heyetlerin onaması ile mübadele komisyonlarına teslim edilen belgelerde meslek sütunu haricinde de boşluklara rastlanmaktadır.

Tablo 1’de yer alan talepname örneğinde meslek ve şehir bilgileri sütununun boş olması örnek gösterilebilir.

¹³³ Kemal Arı, **Büyük Mübadele, Türkiye’ye Zorunlu Göç(1923- 1925)**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1995, s. 73.

Tablo 9. Girit, Manastır, Midilli, Sakız vilayetlerinden gelen mübadillerin mesleki dağılımı.

	GİRİT	MANASTIR	MİDİLLİ	SAKIZ
EV HANIMI	3	2		
RENÇBER-ÇİFTÇİ	18	3		
KAHVECİ	1			
HANCI		1		
KASAP			1	
BAĞCI	1			
DEĞİRMENCİ	2			
YAĞCI	1			
ŞUBE REİSİ		2		
MEMUR			3	
BELİRSİZ	5	1	4	1

Kemalpaşa'ya ait inceleyebildiğimiz talepler ışığında mübadele ile yöreye yerleşen nüfusun %23'ü tarımla uğraşan nüfus olarak belirlenmiştir. Bu sayı, Türkiye'nin geneliyle kıyaslandığında, oldukça ilginç bir görüntü ortaya koyar. Zira Yunanistan'dan gelen mübadillerin % 70'i kırsal kökenden geliyordu ve tarımla uğraşıyordu. Gelenlerin ancak %30'u kasabalardan ve kentlerden geliyor ve memur, zanaatkâr, öğretmenlik, mühendislik, baytarlık gibi işler yapıyorlardı. Bu da gelen nüfusun okuma oranı yüksek bir kesimine aidiyet oluşturuyordu. Bu rakamlarla karşılaştırıldığında, Kemalpaşa için tahmin edilen %23'lük tarım kökenli mübadil sayısı oldukça ters orantı oluşturmaktadır. Çünkü Kemalpaşa'da %23' tarım kökenli mübadil varsa, bu da tarım kökenli olmayan ve geçim yolunda uğraşısını tarımsal faaliyetler dışından kazanan nüfusun en az %70'ini oluşturuyor demektir. Yüzde yetmişlik bir kent kökenli mübadil sayısı; Türkiye'nin genel ortalaması olan yüzde 77'lik orana göre oldukça yüksektir. Bu da Kemalpaşa'ya yerleştirilen nüfusun daha çok Yunanistan'da adı sayılan yerleşim merkezlerinin, kent ya da kasabalarından alınıp getirildiğini göstermektedir. Kent kökenli göçmenlerin uğraşı alanları da kentin iş kollarına uygunluk taşır. Rum göçmenlerin göçle gitmesiyle önemli kentsel işkollarında görülen boşalma, bu nüfusla büyük oranda giderilmiş olmalıdır.

Tarımsal üretimin yoğun olarak gözlemlendiği Kemalpaşa bu nüfusun geldikleri yörelerdeki üretkenliklerinin devamını da sağlamak adına önemli bir ortamdır. Böylelikle ekonomik istikrarın geriye dönüşü de sağlanabilecektir.

Talepnamelerin ışığında Kemalpaşa'ya göç eden nüfus haricinde, gemiden başka limanlarda inip sonrasında ekonomik şartlar, geçim kaynaklarının kısıtlı olması veyahut diğer aile bireylerinin bulunduğu coğrafyada bir araya gelme özleminden ötürü İzmir merkez ardılı olarak Kemalpaşa'ya yerleşen göçmenler de bulunmaktadır. 1934 doğumlu Nurten Kaptan'ın anlattıkları; ailesinin öncelikle Girit'ten gemiyle Bandırmaya geldiğini, babasının orada aşçılık yaptığını söylemekte. Sonrasında Kemalpaşa'ya mübadele ile yerleştirilen kardeşlerinin yanına geldiklerini ifade etmektedir.¹³⁴ Birçok aile de aynı şekilde ailelerinin yanına gelmek adına yerleştikleri ya da göç ettikleri yerden bu yöreye yerleşme eğiliminde olmuşlardır. Kimi zaman hasretin dayanılmaz acısı ayrı düştükleri aile bireylerini birleştirmek için kısıtlı imkânlarını birleşmek amaçlı kullanmaya sebep olmuştu. *“Annem çok ağlamış kardeşlerim uzakta diye. Babam da annemin üzülmesine dayanamamış. Ekmeğin içine getirdikleri altınları teyzelerini buraya(Kemalpaşa'ya) getirtmek için kullanmış.”*¹³⁵

Hasan Tahsin Avcı'nın anlattıklarından yola çıktığımız bu ailelerin aile bireyleri ile birleşme arzusunu tetikleyen sonrasında yurt bellenen Kemalpaşa toprağın verimliliğiyle de göçmenlere cazip gelen yerleşim yerlerinden olmuştur. 1942 doğumlu ikinci kuşak mübadillerden Şehriban Ergelen *“ Bodruma indiklerini söylüyorlar. Bakıyorlar ki kuraklık, su yok, bir şey yok, buraya(Kemalpaşa'ya) daha önce gelen eş dost akrabalar da burası çok güzel, yeşillik, geçinmeye elverişli deyip birbirlerini çağırıyorlar. Giritlilerin çoğu birbirini çekerek geliyor buraya.”*¹³⁶ İfadesi ile göçmenler için ekonomik düşüncelerinin ne denli yoğun ve yönlendirici olduğu konusunda bilgi sahibi olmamızı sağlamakta.

¹³⁴ Nurten Kaptan, 2.kuşak mübadil olup hala Kemalpaşa'da ikamet etmektedir. Edinilen bilgiler aile sohbetleri sırasında bilgi dağarcığına yerleşmiş şahıs tarafından doğrulanmış küçük anılardır.

¹³⁵ Babam Hasan Tahsin Avcı'nın buruk anlatısıyla sohbetler sırasında aktardığı anılardan bir parçadır.

¹³⁶ 12 Ocak 2017' de Şehriban Ergelen ile yapılan sözlü tarih çalışması. Necat Çetin- Nimet Altuntaş

4.3. Kemalpaşa’da Yaşam ve Komşuluk İlişkileri

Kemalpaşa’ya yerleşen göçmenleri zorlu bir süreç beklemekteydi. Bu sürecin hafiflemesine yardımcı olan etkenler mübadillerin uyum sürecinde yeni yaşam alanlarına adaptasyonunu kolaylaştıracaktı. Anadolu’nun çeşitli bölgelerinde olduğu gibi bu bölgeye de 1912 öncesinde Yunan baskısından kaçıp yerleşen muhacirler bulunmaktaydı. Yerli halkın bu göçmenlerle daha önce karşılaşmış olması yeni gelen ahaliye karşı kabulleniş açısından etkin rol oynamıştır. Yani daha önceki yıllarda göçmen kabul etmiş olan Kemalpaşa için, 1923’ten sonra mübadil göçmenlerin getirilip yerleştirilmesi hiç de alışkın olmadıkları bir uygulama değildi. Savaşın getirdiği yokluk içerisinde hayat mücadelesi veren yerli halk kimi zaman gelenlerin hazıra, bereketli topraklar üzerine konduğunu vurgulamış olsa da, gelenlerin kendi istekleri doğrultusunda hareket etmediklerini anlaması zor olmamıştı. Savaşın yarattığı kargaşa ortamı ve sonuçları doğrultusunda “Anakara” diye adlandırılan topraklara mecburi gelişini anlamaya çalışmışlardır. Kendilerini “Eski Giritli” olarak adlandıran, 1944 doğumlu Mustafa Karagülle şunları söylemektedir:

- “ Buraya gelince, burada eski Rumlar varmış, Yunanlılar, yerli Yunanlılar, İstavris isimli bir kasap varmış burada, dedem babamı onun yanına vermiş, “ Sen burada çırak ol bunun yanında “ demiş, babam anlatırdı hatırladığı kadarıyla, bizim kasaplığımız oradan gelme. İstavris’in yanına girmiş orada kasap olmuş, şey yapmış Sonra istavris Türkleri çok seviyormuş, çok iyi geçiniyormuş babamla”¹³⁷.

Bu sözler, geçmiş yıllarda Türkler ile Rumlar ’ın belli düzeyde komşuluk içinde, dostça yaşadıklarına tanıklık etmektedir. Mübadillerin gelişi ardından elbette olumsuz tepkilerin de olduğu kimi anılar arasında anlatılmaktadır. 1930 doğumlu Hasan Tahsin’in Avcı’nın anlatılarında “yarım gâvur” şeklinde yakıştırmaların, olumsuz tekerlemelerin kullanıldığı karşılıklı konuşmaların varlığından bahsedilmektedir. Ancak genel anlamda olumsuzlukların üzerinden genellemelerin yapılması doğru değildir.yerli halk daha önceki göç eylemlerinden kaynaklı mübadil

¹³⁷ Mustafa Karagülle, 1944 doğumlu Girit muhacirlerindendir.6 Ocak 2017 yılında gerçekleştirdiğimiz sözlü tarih çalışmasında dedesinin daha önceden bu bölgede ticaret yaptığı anlaşılmaktadır. Öncelikle Ayvalık’a yerleşmiş olan aile, at alım satımı için işlerine elverişli ortam olmamasından kaynaklı buraya gelir. Bir diğer neden burada daha önceden yerleşik Giritli ailelerin bulunmasıdır. Günümüzde hala devam eden “memleketlim” kavramının o dönemde de geçerli destek olarak kullanıldığı görülmektedir.

göçmenlerin geride bıraktıkları yaşıntıları ve acılar üzerinden çıkarımlar yaparak yeni komşuları için destekleyici faaliyetlerde bulunmaya çalışmışlardır.

Kurulu bir düzene gelmiş olsalar da devlet tarafından yerleştirildikleri bölgelerde üretime geçip ekonomik zorlukları aşmak zaman gerektiren hususlardı. Kimi zaman Rumların yöreyi terkinden sonra metruk halde bulunan evlerden ihtiyaçlarını karşılama yoluna gitmişlerdi.¹³⁸ Mübadillerin birçoğu konuşma dili olarak Türkçeyi kullanmaz geldikleri yörede kullanılagelen dili telaffuz ederlerdi.¹³⁹ Halkın kullandığı bazı terimlerin (yarım gâvur gibi) bu sebepten ötürü kullanılıyor olması mümkündür. Göç ile yaşadıkları coğrafyanın yeni üyeleri haline gelen mübadiller Müslüman ancak Türkçe konuşmamakta. Bu da konunun muhatabı mübadil halka ön yargı ile bakılmasına da sebep olmuş olabilir. Ancak yaşananlardan yola çıkılacak olunduğunda halkın tutumunun destekleyici nitelikte olduğu konusunda çıkarımda bulunulabilmektedir.¹⁴⁰

Devletin tahsis ettiği mülkler ile ekonomik güçlerini tekrar kazanmaya çalışan Kemalpaşa'ya yerleşen mübadiller kısmen şanslıydı. Periyodik olarak bakımları yapılan mahsulüyle kalan arazilere yerleşmişlerdi. Halk kimi zaman Rumlardan kalan bu bağ bahçe, tarlayı olduğu gibi muhafaza ederken kimisi alışageldikleri tarımsal faaliyetler için verilen arazi üzerindeki bilumum ağaç bitki türlerini sökme tarla sahibi olmaya çalışmıştır.¹⁴¹

Mübadiller geldikleri yörelerde hayatlarını idame ettikleri meslekleri de sürdürmeye çalışır yörede. Örneğin Girit sakinlerinden değirmenci olan Hatice Portakalın babası Derviş Temiz, buraya geldikleri dönemde mesleğini sürdürmeye çalışır¹⁴². Ancak kimi zaman mübadillerin bu çabası sonuç vermemiştir.

¹³⁸ Bu bilgi rahmetli babam Hasan Tahsin Avcı'nın teyze kızı Mefharet Yıldızın ağzından karşılıklı sohbet sırasında duyumsadığım sözlü bir bilgidir. Ancak Mefharet Yıldız bu bilgiyi aktarırken özellikle hayati ihtiyaçların (tuz, gaz yağı, tabak, çanak...) yeter kadarını terk evlerden aldıklarını üstüne basa basa vurgularken kurduğu, "*ne yapalım yoktu*" cümlesi gelen göçmenlerin amacının sadece ihtiyaçlarını gidermek olduğunu göstermektedir.

¹³⁹ Mustafa Karagülle, (2017): " Türkçe çok yarım, çok az biliyorlarmış, çoğu konuşmaları Rumcaydı"

¹⁴⁰ Hatice Portakal ; "Yerli halktan hiç tepki alınmış mı ?" sorusuna, "Yo. Hiç alınmamış. Sevinç içinde yerleşmişler. Çok memnunnardı.", 27 Ağustos 2015 tarihli sözlü tarih çalışması.

¹⁴¹ Mustafa Karagülle, (2017): "Burada bağ. Bağ vardı başka bir şey yoktu. Yunanlılardan kalma bağ vardı. Onları aldılar. Onları da sonra köklediler hep. Tarla yaptılar."

¹⁴² "Girit'te değirmencilik yapıyordu, burada da değirmencilik yaptı bir zaman, sonra yürütemedi, sattı.", 27 Ağustos 2015 tarihli sözlü tarih çalışması .

Kemalpaşa yöresinde mübadele yerleştirmesi ile yerleşenlerin Yunan baskı ve zulmünden kaçan muhacirlerin haricinde o dönemde yine Balkanlarda görmüş olduğu zulümden kaçıp Anadolu topraklarına yerleşen ahaliden olan Pomaklar da farklı kültürel öğelerin önemli taşları olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁴³

4.4. Kemalpaşa, Mübadele ve Kültürel Kaynaşma

1923'te başlayan ve sonraki yıllara da taşan mübadele zorunlu bir göç hareketi olarak tarihte yerini almıştır. İstemsizce göçen halk geride bıraktıklarını düşünüp yeni yurtlarında nasıl yaşayacakları endişesi ile yola çıkarken tek tesellileri Anadolu'ya geçiyor olmalarıdır. Genellikle denize kıyısı olan merkezlerden gelenlerin kıyıya yakın olan bir bölgede konuşlandırılması onlar için bir avantaj olarak nitelendirilebilir. Deniz kıyısında yaşayan, o havayı soluyan bireylerin kırsal kesimlerde yaşamla ilgili soru sorulduğunda “yaşayamazdık”¹⁴⁴cevabının değiştirilemez bir yanıt olduğu hissi soranların derinden algıladığı bir konudur. Göçmenlerin alışageldiği iklimsel ortamın da gözetilmesi gerekmektedir. Yaşamsal uyum göçmenler için kimi zaman yeterli olmuyordu. Konuşlandırıldıkları bölgede kimi zaman hastalıklara maruz kalmaları, başka bölgelere; bizzat Mustafa Kemal Atatürk'ün talimatıyla gerçekleşebilmektedir. Bu durumda gerekli kurum ve kuruluşlar tarafından gerekli hazırlıklar yapıldıktan sonra değişim yaşanabilmektedir.¹⁴⁵

Göçmenler için en önemli sorunlardan biri büyük bir bölümünün Türkçe bilmiyor oluşlarıydı. Batı Trakya'dan göç eden nüfusun geneli Türkçe konuşuyor olsa da özellikle adalardan, anakaraya getirilen nüfusun neredeyse tamamı Rumca konuşmaktaydı. Bu sorun o dönemde TBMM görüşmelerine bile konu olmuştur.

¹⁴³ Kuman –Kıpçak kökenli Pomaklar, XI. yy.da itibaren Balkanlara gelen Türk asıllı Müslüman olup Osmanlı Türkleriyle kaynaşmış bir topluluk olarak karşımıza çıkmaktadır. 93 Harbi olarak adlandırılan 1877- 1878 Osmanlı –Rus savaşları döneminde başlayan dinsel ve etnik baskı neticesiyle günümüz Türkiye topraklarına (o dönem Osmanlı) yerleşen topluluktur.(Bkz. İbrahim KAMİL, “Pomak Türklerinin kimlik mücadelesi ve Bulgaristan Komünist Partisinin Gizli Kararları 1948-1984, Atatürk Üni., **Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi** [TAED], 59, Erzurum 2017, 435-477)

¹⁴⁴ Mustafa Karagülle, 2017'de yapılan sözlü tarih çalışması.

¹⁴⁵ Aile sohbetlerinden birinde Arnavut göçmenlerden 3.kuşak Hasime Mutluer, Söke'ye yerleştirildiklerini ancak havasının yaramadığını sıtma vb. hastalıkların çoğaldığından bahseder. Bu duruma müdahale eden kişi Mustafa Kemal Atatürk olur. Kendisinin verdiği bir talimat ile aileler alınır deniz kıyısında yer alan İzmir'in Urla ilçesi Gülbahçe köyüne yerleştirilir.

Türk dilinin göreceği zararlara karşı önlem alınması hususu dile getirilerek mübadillerin yerleştirilmeleri konusunda fikirler beyan edilecektir¹⁴⁶. İletişimde dil kavramının ne denli önemli olduğu düşünülürse bilmediği bir coğrafyada farklı bir dille yaşamak, psikolojik olarak da kişilerin kendini soyutlamasına sebep olacaktır. Girit'ten gelen göçmenler Yunancanın ada şivesini konuşurken Yunanistan'ın Makedonya sınırında yer alan bölgelerden gelenler Makedonca konuşmaktadırlar.¹⁴⁷Girit'ten gelen bir göçmenin Yanya'dan gelen bir göçmene oranla dili daha kabadır.¹⁴⁸ Yerleştirildikleri yörede hayatlarının bundan sonrasını idame edecekleri mahallede, köyde büyüklüğü ne olursa olsun ikametgâhlarında, aynı dili konuşmadıkları sürece yeni yaşama adaptasyon da zorlaşıyordu.yerli halk farklı dil kullanan ve anlayamadığı yeni komşusu için kimi zaman çaresiz kalmaktaydı. “ *Annem Türkçeyi hiç bilmiyordu. Nasılsın? İyi misin? O kadar*”¹⁴⁹ Birinci kuşak olarak adlandırdığımız mübadeleye direk maruz kalan halkın Türkçeyi öğrenmesi ile cesaret, toplum ve iş hayatına atılma, çeşitli kurumlarda memuriyet görevleri gibi aktif yaşam gerekleri de faal olacaktır. Mustafa Karagülle'den dinlediğimiz kadarıyla “*Turgut Türkoğlu. Gazeteciydi Anadolu gazetesinde. Atatürk İzmir iktisat kongresini yapacağı zaman, tabi herkes korkuyor Atatürk'ten bu kongreyi açmaya cesaret edemiyor, açılışı yapacaklar ya, Turgut bey “ Ben yaparım “ diyor, çıkıyor, açıklıyor, sonra Atatürk diyor “ Kim bu? “, diyorlar işte falanca gazetede gazetecilik yapıyor “, “ Gelsin bana toplantıdan sonra” diyor, toplantıdan sonra “ Git müracaatını yap Manisa'dan milletvekili adayı yaptım seni “ diyor. Sonra milletvekili oluyor. Böyle bir şey var*”¹⁵⁰ örneklemede, dilin insanoğluna verdiği güven ve cesaretin de su götürmez bir gerçek olduğunu anlayabilmekteyiz.

¹⁴⁶ TBMM Zabıt Ceridelerinden akt. Mesut Çapa, “ Yunanistan'dan Gelen Göçmenlerin İskânı.”, s.57, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/45/812/10317.pdf>

¹⁴⁷ Tuncay Ercan Sepetçioğlu , “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Girit'ten Söke'ye Mübadele Öyküleri” , **Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı**, Bitirme Tezi TAR-YL-2007-0005, s. 73.

¹⁴⁸ Girit göçmeni Şehriban Ergelen'in Yanya mübadili komşularıyla konuşurken edindiği izlenimden yola çıkmıştır.

¹⁴⁹ Hatice Portakal, 27 Ağustos 2015 tarihli görüşme.

¹⁵⁰ Mustafa Karagülle, 2017.

Fotoğraf 3. Turgut Türkoğlu (ön sıra sağdan dördüncü)

Göç ile gelen nüfus yerli nüfus arasında azınlık konumunda olması yoğun nüfus içerisinde öz kimliklerini yitirebilme tehlikesiyle karşı karşıya kalınması için yeterli sebeptir. Ancak tam aksi yönde bir hareket olacak ve göçmen – yerli nüfus arasında bütünleşme gerçekleşecektir. Bu bütünleşme her alanda kendini gösterecektir. Yerli halktan yörede üretim hakkında bilgiler ile aydınlanan göçmenler kendilerine ait üretime ait unsurları yerel halka uygulamalı öğretecektir. Örneğin göçmenlerin gelişi ile tütün üretiminde artış gözlenir. Getirdikleri tarım aletlerini yerli halka kullanmayı ve tarımdaki üretime katkısını benimseten göçmenler bölgede üretimsel kalkınmanın da önemli bir ayağı oldular. Anadolu’da kullanılan iki tekerlekli öküz arabası yerini at arabasına bıraktı.¹⁵¹ Girit’ten gelirken yanlarında getirdikleri iki keçiden sürü yaratan bundan yola çıkarak hayvancılık yapmaya devam eden göçmen aileler bölgedeki geçim kaynakları arasında kısıtlı sayıda görülen hayvancılıkta artış görülmesinin de müsebbibi oldular diyebiliriz. Giritli

¹⁵¹ Tuncay Ercan Sepetçioğlu, a.g.t., s.79.

göçmenlerin küçükbaş hayvanlardan “keçi” ye ayrı bir ilgi gösterdiği de önemli bir ayrıntıdır.¹⁵²

Göçmenler yeniden bir yaşama adapte olurlarken yaratmış oldukları soyutlanmış yaşamlarında kimi zaman ürkek kimi zaman ön yargılarıyla hareket etmişlerdir. O süreçte komşuluk ilişkileri, kız alıp verme gibi önemli konularda kendi içlerinde yaşamayı tercih etmişlerdir. Örneğin Giritli bir aile sadece tanıdığı bildiği kendi gibi Giritli ailelerin çocukları ile evlilikler gerçekleştirmiştir. Sonrasında katı tutum bir miktar azalır. Bu dönem evliliklerde tercih önceliği Giritli aile olsa da göçmen olan Boşnak, Arnavut kökenli ailelerle de evlilikler yoluyla akrabalık bağları kurulur.¹⁵³ Zaman ilerleyip toplum kaynaştıkça farklı yörelerden de evlilikler gelişmeye başlamıştır.¹⁵⁴

Fotoğraf 4. Girit evi¹⁵⁵

¹⁵² Türkan Harmandalı, “ babam 2 keçi getirmiş sürü yapmış” , 2017 yılında yapılan sözlü tarih çalışması.

* Girit mübadillerinde keçi beslemek bir gelenek haline gelmiştir. Yakın zamana kadar keçi beslemeyi sürdüren 1947 doğumlu 2. Kuşak mübadil Hayrettin Özmemiş , “Giritliler keçisiz yapamaz” diyerek düşkünlüğü dile getirmiştir. Çeşitli zamanlarda gerçekleştirilen sohbetler.

¹⁵³ Aile içi bireylerden yola çıkarak edinilen bilgilere bakıldığında Giritli eşler hariç ilk kuşakta ve ikinci kuşakta Arnavut ve Boşnak eşler mevcuttur. Sonraki kuşaklar da yelpaze genişleyerek büyür.

¹⁵⁴ Sadece soyutlamak ya da uyum sağlamamış olmak bu davranışın sebebi olarak gösterilmemelidir. Mübadil bir şahıs olarak neredeyse günümüze kadar Girit göçmenleri arasında bu şekilde hareket eden kişilere tanıklıklar söz konusudur. Bu durumu değiştiren en önemli unsur gençlerin evleneceği kişileri kendilerinin seçmeye başlamasıdır.

¹⁵⁵ <https://pxhere.com/tr/photo/889457>

Yaşantısını devam ettireceği hane de önemliydi göçmen halk için. Hane içinin temizliğine düzenine özen gösterirlerdi. Çoğunluğun tarla bahçe işlerinde çalışıyor olması evlerini, yaşam alanlarını ihmal etme anlamına asla gelmezdi. Danteller, işlemeli örtülerle bezeli odalar kireç kokulu duvarlar huzur için ilk şarttı onların gözünde. Girit'te evleri ikinci fotoğrafta görüldüğü gibi beyaz badanalı çiçeklerle bezeli huzur veren mekânlardı. Kemalpaşa'ya yerleşen mübadiller, iskân vekâletinin Rumlardan kalma evleri olabildiğince tamiratını yapıp vermesi, yerleşimin gerçekleşmesi sonrası bu tamiratla kalmamıştır. Kendilerine doğdukları toprakları hatırlatacak mekânlar yaratmışlardır. Beyaz badanalı, çivit maviye boyanmış evler, buldukları- aynı usul renklendirilip boyanmış- her kaba (teneke, kova, saksı...) dikilen çiçekler(özellikle Ortanca ve Dalya adı verilen çiçekler) bohçasına koyup getirebildiği el işi materyaller yeni yurtlarına adapte olmada moral kaynağı unsurlar olarak karşımıza çıkıyor.¹⁵⁶ Yörede bugün bu yapılara örnek maalesef bulunmamaktadır. Bulunan birkaç örnek de yıkıntı halindedir.

¹⁵⁶ Mübadelenin üçüncü kuşağı olarak dededen kalma evde ve diğer komşu mübadil evlerinde gözlemlediğim bariz görsel noktalar.

Fotoğraf 5. Peşkir örneği

Fotoğraf 6. Peşkir örneği¹⁵⁷

Mübadiller gelirken elbetteki yaşamlarına dair ne varsa buraya getirmişlerdi. Üretim, dil, giyim, kuşam, maniler, oyunlar, yemek yapma çeşitleri, yeni lezzetler... Yerleştikleri yörelerde çeşitlilik artış gösterdi. Anadolu için önemli bir zenginlikti. Anadolu'nun var olan zengin kültürel yapısı farklı coğrafyadan gelmiş ve kültürleşme evresinden geçmiş bir topluluğun bilgileriyle kaynaşmış ve aydınlık düşünce ve faaliyetlere zemin yaratılmıştı.

“ Göç olayı ile Türkiye'ye aktarılan kültürel değerler ve davranış biçimleri bir iki kuşak sonrasında ortaya çıkan uzlaşma evresinde ortak bir kültürün hoş bir çeşnisi olarak görüldü. Artık bu kalıtı ve çeşniyi özgün içeriği ile yaşatma, geliştirme ve yeni kuşaklara aktarma sorumluluğu öne çıkıyordu.”¹⁵⁸

¹⁵⁷ Fotoğraf 2-3: görseller 2. Kuşak mübadil Şenay Özgür'e aittir.

¹⁵⁸ Kemal Arı, Büyük Mübadele... s. 2.

İkinci, üçüncü hatta dördüncü kuşak göçmenler atalarından süregelen gelenekleri zor da olsa yaşatmaya çalışmakta.

Çocuk oyunları, “Hah, zibi zibi koraka, puta pasta provata, katosti halomadra, puçe tala provata, cibaros...”¹⁵⁹, “ na ne na te to , na kopheles pşasteto, nato pates thanya , na teloles telola .”¹⁶⁰ gibi Rumca manilerle süslenmiştir.

“yayli kombili,esi pires tomyalo, kesap toyni eksipnas

haydi more kilayda,

ela condamu,tinga mera mu

nasi navradis

haydi more kilayda¹⁶¹

göçmenlerin dağarcığında Anadoluya taşıdığı en önemli unsurlardan biri de mutfak kültürü idi. Batı Trakya börekleri hamur işleri ile öne çıkarken, Girit yemeklerinin zengin çeşitliliği her yemeği zeytinyağı ile yapmaları, ot yemekleri, eti otlarla birleştirdikleri özgün yemekler (*malathra*, *askolibrus turp otu*, *radika*, *vruves*, *avranoz asfaraca*), çorbalar (*laduril*, *mangir*, *ksinohodro*) hamur işleri (*katmerja* , *mizithropites*, *lokumya*, *trivilya*, *kaluçunya*, *tianopites*, *çullama köfterja*, *oğlak eti ile yapılan yoğurtlu et*, *kuzu etiyle yapılan Girit pilavı*, *patates ve yumurta ile yapılan sughato*)¹⁶² türk mutfağında çeşitliliği olduğundan daha ileriye taşımıştı. Günümüzde bu lezzetlerin muhataplarınca yapılmaya devam ettiği , “*Ege Mutfacı*” olarak adlandırılan yemek kültürüne de temel olduğunu ifade edebiliriz. Bu yemekleri ayrıcalıklı kılan en önemli nokta malzemelerinde ve yapımında ekleme ve çıkarmayı kabul etmeyen bir kitleye ait olmalarıdır. Giritlilerin bir bölümünün mutfağında alışageldiğimiz, aşına olduğumuz yemekler dışında günümüzde özellikle Fransız mutfağında özel bir yeri olan salyangoz yemeklerine de rastlanır. “Hohlus” olarak isimlendirilen ana malzeme salyangozun Türk mutfağında olmayışı İslamiyet

¹⁵⁹ Hatice Portakal, 2015

¹⁶⁰ Gülseren Avcı (Annem Gülseren Avcı’nın bizi ve torunlarını büyütürken bizlere öğrettiği bir oyun manisidir).

¹⁶¹ “*Herzaman uyandırma beni, uyandırma koynunda yattır*”, Türkan Harmandalı, 2017.

¹⁶² Sözlü tarih çalışmaları sırasında konuk olduğumuz göçmenlerin çoğu bu yemeklerden bahsetmiştir. Üçüncü kuşak bir mübadil olarak yazıya konu olan yemeklerin isimleri kendi dağarcığımdan aktarmaktayım.

ölçütlerine uyup uymadığı tartışılabilir niteliktedir. Salyangozun Girit mutfağına girişi kimi mübadillerce Hristiyan aileler ile aynı mahallelerde yaşamını sürdüren Giritli Müslüman ailelerin etkileşiminden kaynaklı olduğu düşüncesi yaygındır. Ancak Fransız mutfağıyla birlikte anılan salyangoz yemeğine, Girit'te rastlanması adanın tarih boyunca önemli bir ticaret merkezi olarak çeşitli kültürlerin uğrak noktası olduğuna dair ipucu olarak kabul edilebilir. 3.Kuşak mübadil Şahver Melek Avcı Orhun'un Girit gezisinde edindiği izlenimlerden biri günümüzde ada hayatı içerisinde aynı yemeklerin masaları süslediği yönündedir.¹⁶³

Mübadillerin bir kısmı muhafazakâr bir yapıya sahip olsa da Girit göçmenleri biraz farklılık göstermektedir. Şarap yapımı, alkol tüketimine hoş görüşü söz konusudur. Mübadele öncesi ikametlerinde içimlik şaraplarını kendileri üretirler.¹⁶⁴ Giritlilerin bu hoşgörüsü dinsel öğelerden uzak oldukları sonucunu çıkarmamıza neden olmamalıdır. Adada Bektaşî ve Mevlevî dergâhları dini yaşantıda önemli bir yer kaplamaktadır.

Çocuk yetiştirmede özellikle kız çocuklarını yetiştirmede oldukça hassas davranmış, özgür ruhlu, demokrasi neferi kız çocukları yetiştirmişlerdir.¹⁶⁵ Aynı ruh ile çocuklarına ulusal bilinci de aşılamışlardır. Mübadil, muhacir olarak isimlendirdiğimiz göçmenler yeni vatanlarında geçmişe olan bağlılıklarını devam ederek gelen kuşaklara aktarmışlardır. Ancak göçmenlerde yoğun olarak gözlemlenen en önemli duygu vatan sevgisidir. Atatürk'e vazgeçilmez bağlılıkları mevcuttur.¹⁶⁶ Atatürk onlar için kurtarıcıdır.¹⁶⁷ Giyim kuşamları davranışları ile yerli halktan farklı yapı sergilemişlerdir. Başta tepki almış olsalar da toplum onları olduğu

¹⁶³ “İzmir köfte, dolma çeşitleri, ot yemekleri vardı...”, Melek Avcı Orhun, 26 Ekim 2015 Tarihli sözlü tarih çalışması.

¹⁶⁴ “Orada krasiler falan içiyordu. İçkiye düşküdü. Hele şarap canıydı.” Hatice Portakal, 2015

¹⁶⁵ Kız çocuklarının yetişme tarzından ötürü halk arasında yerleşmiş bir düşünce doğmuştur. “Giritliden kız alınmaz, kız verilir”, bu söz aynı zamanda erkeklerin de eşlerine değer veren niteliklerle yetiştirildiğine vurgu yapmaktadır.

¹⁶⁶ Tuncay Ercan Sepetçioğlu, a.g.t., s. 84.

¹⁶⁷ “Bir kelam daha vardı, söylendi. Haa, Atatürk öldüğünde, ben yedi yaşındaydım, altı yedi yaşlarındaydım, annem ağlıyordu, anne ne ağlıyorsun dedim, babamız öldü dedi, o sırada da babam geldik gari şeye, Türkiye'ye geldik, annem hamileymiş, ben annemin karnında iki aylık gelmişim, buraya gelince ben altı, yedi yaşındayken Atatürk ölmüş. Ne ağlıyorsun anne dedim, babamız öldü dedi, babam da kapıyı açıyor, kahveden geldi, aa, babam geldi dedim, hatırlıyorum onları, o babamız değil dedi, Atatürk babamız dedi.” Saniye Özdoğan ile 10 Nisan 2017 de yapılan sözlü tarih çalışması.

gibi kabullenip uyum sürecinin sancılarını hafifletmeyi öğrenmiş ve örnek almaya başlamışlardır.

Mübadillerin zorunlu olarak bıraktıkları topraklara bağlılıkları hiçbir zaman kaybolmamıştır. Günümüzde birinci kuşak mübadil kalmamış olsa bile ardından gelen kuşaklar değiş tokuşa maruz kalmış ataları kadar geldikleri topraklara olan hasreti yitirmemişlerdir.¹⁶⁸ Her mübadilin bir gün görebilme hayali mevcuttur.¹⁶⁹

Mübadillerin geçmiş ile bağı hiçbir zaman kopmamıştır. Birinci kuşak mübadillerin hayatta olmaması, yaşadıkları evlerin sokakların fiziki, manevi yapısının değişmesi yetiştirdikleri çocukların belleklerindeki değiştirememiştir. Günümüz koşulları içerisinde uyumlu yaşantı devam ederken, geçmişte yaşanan acılarda ilk günkü gibi belleklerde yaşatılmaktadır. Zamanı ve ekonomik şartları uygun olan mübadil çocuklarının birçoğu geldikleri coğrafyaya ziyaretlerde bulunup geçmişi yâd etmeyi ataları adına kendilerine borç bilirler. Bu ziyaretler oldukça duygu yüklü gerçekleşir. Üçüncü kuşak Figen Ergelen Binici'nin Girit ziyaretinden hatırında kalanlar önemli ipuçları barındırır. *“Ben ağladım. Gemi turu yaptık bir hafta, her adayı geziyorduk her gün. O gün sabaha karşı Girit'e ineceğiz dediler, zaten ışıklar içinde, çok duygulandım (gözleri dolup sesi ağlamaklı oldu), toprağını aldım, Girit'te evleri gezdik, teyzeler kapıda duruyor, çağırdılar bizi, sarılıp öptüler, bana „Türko musun, Türko musun ?“ dediler, „ Biz Nif'e döneceğiz, Nif bizim memleket“ dediler, sarılıp öptüler beni”*¹⁷⁰

Konumuz itibarı ile mübadele ile gelen göçmenleri incelerken ayrıştıramadığımız önemli bir unsur vardır. Suyun öteki yanında, acıları paylaştığımız Rum mübadiller. Türkiye topraklarından ayrılırken aynı acıları yaşayan ,*“geri döneceğiz”* umudu ile çeyizlerini Müslüman komşularına emanet eden¹⁷¹ Rum

¹⁶⁸ Nurten Kaptan“ babam pazara çıkardı(Kemalpaşa'da), dört portakal alır mendiline koyar getirirdi. Yiyin çocuklarım der ve ah çekerti. Siz bunlara mı layıktınız ...“ cümlelerinde baba Sait Portakalın Girit'te bıraktığı portakal bahçelerine özlemi dile getirmektedir.

¹⁶⁹ Hatice Portakal“ Yok gitmedim ama çok istiyorum gideyim. Babaannem anlatırdı evleri, merak ediyorum, istiyorum görmeyi”.

* Türkan Harmandalı: *“Bir şans verseler. Sülaleden gittiler. Ağlarsın, duramazsın diyorlar.”*

¹⁷⁰ Figen Ergelen Binici, Şehriban Ergelen'in kızıdır. 1966 doğumlu 3. Kuşak mübadil olarak annesi ile yaptığımız sözlü tarih çalışmasının konuğu olmuştur.

¹⁷¹ Kemal Yalçın, **Emanet Çeyiz, Mübadele İnsanları,**

ahalidir. Müslüman mübadillerden daha büyük zorluklar ile karşı karşıya kalırlar.¹⁷² İki toplumunda üzerinde durduğu bilinen bir gerçeklik vardır ki mübadele; nüfus değiş tokuşu halkların kendi isteği ile yapmış olduğu bir eylem olmamıştır. Bu sebepten ötürü mübadeleden bahsederken vurguları bu yöndedir.¹⁷³

¹⁷² Tuncay Ercan Sepetçioğlu, a.g.t. ss 66-68.

¹⁷³ İzmir’den geldiğimizi duyunca yakınlık gösteriyorlardı. “*Biz dostuz, benzeriz, hatta bazı yönlerden aynıyız, problemler hep yöneticilerin yüzünden*” diyenler çok oldu.26 Ekim 2015 yılında Şahver Melek Avcı Orhun ile yapılan görüşme.

SONUÇ

XVIII. ve XIX. Yy. dünya üzerinde dengelerin değiştiği emperyalizm doğrultusunda sömürgecilik yarışlarının savaşlar ile yapıldığı yüzyıllar olmuştur. Osmanlı imparatorluğu bu yüzyıllarda üç kıtaya yayılan toprakları ile bütün çıkarıcı bakışları üzerine toplamış ve ardı ardına yaptığı savaşlar ile her geçen gün sona doğru yaklaşmaya gitmiştir. XIX. yy.da. Sömürgecilik çok uluslu imparatorlukların adeta kuyusunu kazmıştır. Mübadeleye konu olan iki ulus Osmanlı toprakları içerisinde asırlarca bir arada yaşamış Rum Ortodoks halk ile Müslüman aholidir. Rumlar Osmanlı imparatorluğunda birçok ayrıcalığa sahip olmakla beraber ticari potansiyelleri Osmanlı ekonomisinde büyük pay sahibi olarak boy göstermektedirler. I. Dünya Savaşında yenik düşen imparatorluk masa üzerinde paylaşılmış ve Yunanistan'a kendine ait kabul ettiği batı Anadolu kıyıları düşmüştür. Emperyalist güçlerin desteğini alan Rumlar, Müslüman halka baskı ve şiddet uygulamış ancak bu tabloda Müslüman ahaliye destek veren yine Rum ahali olmuştur. 15 Mayıs 1919 da İzmir'de başlayan Batı Anadolu'yu işgal hareketi ile dönüşü olmayan bir yola girilmiş ve Lozan Barış görüşmelerinde iki halk ve ülke için Mübadele ile son bulmuştur. Son; yeni bir hayatın, acıların habercisidir. Anadolu'da doğup büyüyen dili Türkçe olan, büyük bölümü Ortodoks mezhebine mensup Rum ahali gidecek yerine Yunanistan sınırlarında yaşayan Müslüman ahali gelecektir.

Birbirleriyle ilişkilerinde kayda değer sorunlar yaşamayan komşuluk yaptıkları yerleşkelerde dine dile saygı gösteren iki ahali değiş tokuş sırasında karşılıklı yardımlaşma yoluna gitmiştir. Yapılan anlaşma gereği geri dönüşün olmayacağı bu değiş tokuş ,Yunanistan'da nüfusun yapısında etnik ayrışmaları azaltırken iş gücünün azalmasına sebep olur. Anadolu'ya göçen Müslüman ahali ise Avrupai kimliği ile modernleşme yolunda önemli adımlar atan, büyük bağımsızlık savaşından galip çıkan Türkiye'ye rol model olma yolunda hazır bir millettir.

Mübadelede gelen ahalinin mağduriyetini aza indirmek için hazırlanan beyan belgeleri karışıklıkların aza indirgenmesini sağlamıştır. Savaşın getirdiği kısıtlı ortam yeterli nakdi desteğin olmaması göçün aksaklıklarla ilerlemesine sebep olur.

Koşullara rağmen “ devlet istedi” halk da sorun çıkarmamaya çalışarak sürece eşlik etti.

Kemalpaşa mübadeleden payını alan önemli coğrafyalardan İzmir’in merkeze yakın bölgelerinden biri olarak yeni gelen göçmenlere ev sahipliğini üstleniyordu. Yerleşen mübadil sayısını elbetteki sadece Tasfiye Talepnameleri ışığında belirlemek mümkün değildir. Hiçbir mülkü olmayıp yerleştirilen ilçe sakinleri de mevcuttur. Aynı zamanda mübadele kapsamında kabul edilen¹⁷⁴ 1912 yılı sonrası gelen göçmenlerin de yerleştiği bir coğrafya olarak Kemalpaşa yoğun göçmen nüfusunu barındırmaktadır.

Talepnamelerin mübadil hakkında kimlik bilgileri, mesleki bilgiler ve yerleştirildikleri, geldikleri merkezler hakkında somut bilgiler vermesi olumlu sonuçlar doğurmaktadır. Ancak belgelerde yazım yanlışlarının belirtilmeyen bilgilerin eksikliği kesin bilgiler vermemiz adına eksiklik arz etmektedir. Ancak Tasfiye Talepnameler ışığında sözlü tarih çalışmaları ve devletin özellikle yaşadığımız dönemde araştırmacıya özellikle nüfus bilgilerini edinebilme hakkı tanınması sonrası, gün ışığına çıkacak pek çok yeni aydınlatıcı çalışmalar yapılacaktır. Bilinmezliğin içine sürüklenen bu süreçte hastalıklar yokluk özlem gibi birçok insancıl olayı beraberinde yaşayan göçmenler, savaşın bedel ödeyen suçsuz tanıklarındır.

Kemalpaşa ekonomik, kültürel, demografik açıdan göçlerin yaratmış olduğu sentez bir yapıya sahip olmakla birlikte bu kültürel mozağin uzantısı olarak günümüzde de göçmenlere umut olmaya devam etmektedir. Göçmen kültürüyle yoğrulmuş bu topraklar günümüzde tarım, sanayi, ticaret faaliyetlerindeki çeşitliliği ile İzmir’in gözde yerleşim yerlerinden biri olarak büyüme gösteriyor. Büyük bir tarım havzası içinde yer alan Kemalpaşa’nın son yıllarda sanayide de gelişme göstermiştir. Ticaretin içe ve dışa açılan kapısının ardılı olması gelişmenin önemli bir sebebi olarak bu dönemde de karşımıza çıkar. Fabrika sayısındaki artış, işçi ihtiyacını arttırmıştır. Bu ihtiyaç, özellikle Anadolu’nun doğusundan, iş bulma umidiyle göçü hızlandırır. Ticari potansiyeli, ekonomik kaynaklarıyla bugünde yoğun göç alan İzmir ardılı Kemalpaşa, geçmişte olduğu gibi dinsel, etnik kaygılar

¹⁷⁴ Ercan Çelebi, “Mübadillerin Yunanistan’daki Mal Kayıtları ve Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri”, **ÇTTAD**, V/12, (2006/Bahar), s.. 35–46http://ataturkilkileri.deu.edu.tr/pdf/cilt1sayi1/Makale_3_ErcanCelebi.pdf

barındırmadan gelen göçmenleri sosyal, kültürel, siyasi hayatı içerisinde benimsemiştir. İdari teşkilatlanmada da bunu yaşayarak toplumsal bütünleşmenin önemli bir örneğini sergilemiştir. 2014 yılında yapılan yerel seçimler sonrası yönetime gelen yörenin Belediye Başkanı, Erzurum kökenli Arif Uğurlu; birleşme ve kaynaşmanın önemli bir örneğidir.

Göç hangi dönemde olursa olsun kişilerin ihtiyaçlarına, toplumun ve devletin yönlendirmelerine göre şekillenecek bir olgudur. Üzerinde durulması gereken en önemli nokta göçe maruz kalan halkın sonrasındaki uyum sürecinde ihtiyaçlarının sorunlarının göz ardı edilmemesi gerekliliğidir. Mübadele günümüzde yeni yeni üzerinde durulmaya, önemi anlaşılmaya başlanan bir süreçtir. Araştırmaların artabilmesi, devletin bu konuya verdiği önemin artmasıyla doğru orantılıdır. Bu bağlamda en önemli nokta göçe maruz kalanın insan olduğunun unutulmamasıdır.

BELGELER

Belge 2. BCA-130-16-13-2_680-2106-36_1, 41936, No'lu, Abdurrahman bin Mustafa adına kayıtlı Tasfiye Talepnamesi. (2. Sayfa)

آئیده کی جدول موجبنجه تفصیلات و یریکیز					حین حرکت کرده کی اموال کزک وضعیتنه دائر				
فرمانده کانی مستحقه بابت اموال یر مقبولهت جدولدر .					سویته وانی یر مقبولهت نفسی یر مقبولهت یر وانی				
اموال و اراضیات صورت	طایر سدراریک و دیگر واتی لمراریک	طایر سدراریک	اموال و اراضیات طایر سدراریک	طایر سدراریک	اموال و اراضیات طایر سدراریک	طایر سدراریک	اموال و اراضیات طایر سدراریک	طایر سدراریک	طایر سدراریک
(فرایع ، اشیاء ، حیا)	(مودار ، مودار ، مودار)	(مودار ، مودار ، مودار)	(مودار ، مودار ، مودار)	(مودار ، مودار ، مودار)	(مودار ، مودار ، مودار)	(مودار ، مودار ، مودار)	(مودار ، مودار ، مودار)	(مودار ، مودار ، مودار)	(مودار ، مودار ، مودار)
...	...	...	...	...	...	...	...	...	...

Belge 3. BCA-130-16-13-2_684-2122-2_1, 133, No'lu, Hacı Yakupoğlu zevcesi Rukiye adına kayıtlı tasfiye talepnamesi.

آئیده کی جدول موجبنجه تفصیلات و یریکیز					حین حرکت کرده کی اموال کزک وضعیتنه دائر				
فرمانده کانی مستحقه بابت اموال یر مقبولهت جدولدر .					سویته وانی یر مقبولهت نفسی یر مقبولهت یر وانی				
اموال و اراضیات صورت	طایر سدراریک و دیگر واتی لمراریک	طایر سدراریک	اموال و اراضیات طایر سدراریک	طایر سدراریک	اموال و اراضیات طایر سدراریک	طایر سدراریک	اموال و اراضیات طایر سدراریک	طایر سدراریک	طایر سدراریک
(فرایع ، اشیاء ، حیا)	(مودار ، مودار ، مودار)	(مودار ، مودار ، مودار)	(مودار ، مودار ، مودار)	(مودار ، مودار ، مودار)	(مودار ، مودار ، مودار)	(مودار ، مودار ، مودار)	(مودار ، مودار ، مودار)	(مودار ، مودار ، مودار)	(مودار ، مودار ، مودار)
...	...	...	...	...	...	...	...	...	...

KAYNAKÇA

I. Arşiv Kaynakları:

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Tasfiye Talepnameleri

TBMM Başkanlığı,

TBMM Başkanlığı,

Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar, Belgeler, birinci takım, C.I, k. I ,
(çeviren: Seha L. Meray), 2. Baskı, YKY Yayınları, İstanbul, 2001

II. Gazeteler:

Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi, 14 Ekim 1925

III. Dergiler:

AKGÜN Seçil Karal, “Cumhuriyet Duyurulurken Geride Bırakılamayan Bir Kurum: Hilal-i Ahmer Cemiyeti”, **ODTÜ Gelişme Dergisi**, 39(Nisan), 2012, <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423909927.pdf>.

BOZDAĞLIOĞLU Yücel , “Türk – Yunan Nüfus Mübadelesi ve Sonuçları” , **Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 18. Özel Sayı, Ocak 2014.

BOZTAŞ Asena, “Wilson İlkeleri’nin Türk Dış Politikasına Yansımaları: Realist ve Pragmatist bir Perspektif”, **Akademik Bakış**, Cilt 7,Sayı:14, Yaz, 2014.

ÇAPA Mesut, “Yunanistan’dan Gelen Göçmenlerin İskânı”, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/20803>.

ÇELEBİ Ercan, “Mübadillerin Yunanistan’daki Mal Kayıtları ve Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri” , **ÇTTAD**, V/12, (2006/Bahar).

ERİM Nihat, “Milletler Arası Daimi Adalet Divanı ve Türkiye” ,<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/308/2940.pdf>.

GENÇOĞLU Mustafa, “1864 ve 1871 Vilâyet Nizamnamelerine Göre Osmanlı Taşra İdaresinde Yeniden Yapılanma”, **Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi** 2(1)

GOULARAS Gökçe BAYINDIR, “1923 Türk – Yunan Nüfus Mübadelesi ve Günümüzde Mübadil Kimlik ve Kültürlerinin Yaşatılması”, **Alternatif Politika**, Cilt.4, sayı.2, Temmuz 2012,

GÖNLÜBOL Mehmet -SAR Cem, “Atatürk ve Türkiye’nin Dış Politikası (1919-1938)” ,**Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi**, Ankara, 1997

KALELİOĞLU Oğuz, “Türk Yunan İlişkileri ve Megali İdea” , Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, **Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı:41, Mayıs 2008.

KAMİL İbrahim, “Pomak Türklerinin kimlik mücadelesi ve Bulgaristan Komünist Partisinin Gizli Kararları 1948-1984” , Atatürk Üniversitesi, **Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**[TAED], 59.

KAYA Mehmet- DEVECİ Aysun , “Tasfiye Talepnamelerine Göre Ankara Vilayetinde Mübadillerin Yerleştirilmesi” , **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, XIV/ 29, 2014 –Güz.

UZMAN Nasrullah, “Türkiye’nin Mülteci ve Muhacir Politikaları(1923-1947)” , **Atatürk Araştırma Merkezi**, Ankara, 2018.

III. Kitaplar:

AKURGAL Ekrem, **Anadolu Uygarlıkları**, Net Turistik Yayınları, İstanbul, 1993.

ARI Kemal, **Suyun İki Yanı: “Mübadele (Yazılar)**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2015.

..... **Büyük Mübadele Türkiye'ye Zorunlu Göç**, (1923 – 25), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1995.

AUGİSTİNOS Gerasimos, **Küçük Asya Rumları**, Ankara, 1997.

BAYKARA Tuncer, **Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I. Anadolu'nun İdari Taksimatı**, Ankara.

BERBER Engin, **Bir İzmir Kâbusu**, İzmir BB kültür Yayınları, İzmir, 2002.

BÖKE Pelin, **İZMİR, 1919-1922/ Tanıklıklar**, İstanbul, 2006.

GÖNLÜBOL Mehmet -SAR Cem, **Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası(1919-1938)** ,Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1997,

İPEK Nedim, **Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri (1877-1890)**, Ankara, 1994.

KIRAY Mübeccel, **Toplum Bilim Yazıları**, Gazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Toplum Bilimleri Araştırma Merkezi Yay. , Ankara, 1982.

LEWIS Bernard, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, III. Edisyon, 5. Baskı, Arkadaş Yayınları, Ankara 2011.

NAKRACAS Georgios, **Anadolu ve Rum Göçmenlerinin Kökeni**, İstanbul, 2005.

ÖZALP Kazım, **Milli Mücadele**, I (1919-1922), Türk Tarih Kurumu Basımevi, 4.baskı, Ankara, 1998.

SAĞ Rahim, **Nif 'ten Kemalpaşa'ya**, İzmir, 2017

SELEK Sabahattin, **Anadolu İhtilali(Mondros Mütarekesinden Türkiye Cumhuriyetinin Doğuşuna Kadar Ulusal savaşımızın belgeseli)**, Cilt I,Kastaş Yayınevi, İstanbul, 2010.

SOYSAL İsmail, **Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye'nin Siyasal Anlaşmaları, I. (1920- 1945)** ,TTK Yayınları, Ankara, 1983.

SÖNMEZOĞLU Faruk, **“İki Savaş Sırası ve Arasında ”Türk Dış Politikası**, DER Yayınları, İstanbul, 2011.

SU Kamil, **Manisa ve Yöresinde İşgal Acıları**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2.Baskı, 1986.

SÜRGEVİL Sabri, **Kemalpaşa (Nif) ve Çevresinin Tarihi**, İzmir, 2000.

TANSEL Selahattin, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, MEB Yayınları, Ankara, 1991.

YILMAZ Fikret – YETKİN Sabri, **İzmir Kent Tarihi**, İzmir, 2003.

IV. Tezler:

KOCA Hüseyin, “Fahrettin Altay Paşa, Hayatı-Faaliyetleri-Eserleri”, **Selçuk Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Ana Bilim Dalı** Yüksek Lisans Tezi, YB.

SEPETÇİOĞLU Tuncay Ercan, “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Girit'ten Söke'ye Mübadele Öyküleri” , **Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı** Tar-Yıl- 2007-0005, Bitirme Tezi.

V. Bildiriler:

BERBER Engin, “ Mütareke ve Yunan İşgali Döneminde Nif (Kemalpaşa) Kazası”, **Kemalpaşa Kültür ve Çevre Sempozyumu Bildirileri**, İzmir, 1999.

BİLGİ Nejdet , “Tanzimat'tan günümüze Kemalpaşa'nın Nüfusu” , **Kemalpaşa Kültür ve Çevre Sempozyumu Bildirileri**, İzmir, 1999.

ERDOĞDU Akif, “On altıncı Yüzyılın İkinci Yarısında Nif Kazasının Nüfusu ve Vakıflar”, **Kemalpaşa Kültür ve Çevre Sempozyumu**, 1999.

GÖKÇE Turan “Tahrir Defterlerine göre XVI. Yüzyılda Nif (Kemalpaşa) Kazası Nüfusu”, **Kemalpaşa Kültür ve Çevre Sempozyumu Bildirileri**, İzmir,1999.

KOÇMAN Asaf, “İnsan Faaliyetleri ve Çevre Üzerinde Etkileri Yönünden Kemalpaşa Yöresinin İklimi”, **Kemalpaşa Kültür ve Çevre Sempozyumu Bildirileri**, İzmir,1999.

MERT Hasan , “Gazi Mustafa Kemal’in 1931 de Kemalpaşa ve Armutluyu Ziyareti” , Kemalpaşa Kültür ve  evre Sempozyumu Bildirileri, İzmir, 1999.

SARI Mustafa, “Mübadele ’de Hilali Ahmer Cemiyeti’nin Faaliyetleri: Kocaeli  rneği” , Uluslararası Karamürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri, Kocaeli B.B.

SEZER L tf  İhsan, “Kemalpaşa(İzmir) Yöresinin Depremsellik Bakımından Batı Anadolu’daki Yeri ve  nemi”, Kemalpaşa Kültür ve  evre Sempozyumu Bildirileri, İzmir,1999.

VI. İnternet Kaynakları:

[http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-](http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423869211.pdf)

[1423869211.pdfhttp://www.kocaelitarihsempozyumu.com/bildiriler2/41.pdf\)](http://www.kocaelitarihsempozyumu.com/bildiriler2/41.pdf)

http://ataturkilkeleri.deu.edu.tr/pdf/cilt1sayi1/Makale_3_ErcanCelebi.pdf

<http://tarihvemedeniyyet.org/documents/makaleler/20.%20yy%20Osmanli%20Vilayetleri.pdf>

<http://sbe.balikesir.edu.tr/dergi/edergi/c8s13/makale/c8s13m8.pdf>

https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc002/kanuntbmmc002/kanuntbmmc00200368.pdf

https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc002/kanuntbmmc002/kanuntbmmc00200352.pdf

<http://sozluk.gov.tr/>

<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/45/815/10340.pdf>

<https://pxhere.com/tr/photo/889457>

http://tdk.gov.tr/?option=com_gts&arama=gts&kelime=n%C3%BCfus%20bilimi&guid=TDK.GTS.5b0c1a570fea93.97695169

VII. Sözlü Tarih Çalışmaları:

27 Ağustos 2015, Hatice Portakal ile Yapılan Görüşme.

12 Ocak 2017, Şehriban Ergelen ile Yapılan Görüşme.

2017, Mustafa Karagülle ile Yapılan Görüşme.

2017, Türkan Harmandalı ile Yapılan Görüşme.

10 Nisan 2017, Saniye Özdoğan ile Yapılan Görüşme.

26 Ekim 1915, Şahver Melek Avcı Orhun ile Yapılan Görüşme.

EKLER

EK-1: SÖZLÜ TARİH ÇALIŞMALARI

HATİCE PORTAKAL (27 Ağustos 2015)

- Nimet Altuntaş: Bugün mübadillerden Hatice Portakal'a konuk oluyoruz. Onun sayesinde geçmişle bağlarımızı biraz kuvvetlendirelim bakalım. Evet, Hatice Hanım merhabalar. Bize zaman ayırdığınız için teşekkürler. Doğum tarihinizi alabilir miyim?
- Hatice Portakal: 1941 doğumluyum.
- Nimet Altuntaş: Doğum yeriniz?
- Hatice Portakal: Kemalpaşa.
- Nimet Altuntaş: Nereden geldiğinizi öğrenebilir miyim?
- Hatice Portakal: Soğukpınar'dan.
- Nimet Altuntaş: Peki nereden mübadele ile geldiniz?
- Hatice Portakal: Girit'ten, anne, baba Giritli
- Nimet Altuntaş: Evli misiniz?
- Hatice Portakal: Evliyim. Bir çocuğum var.
- Nimet Altuntaş: Sizden önce aileden buraya ilk kim geldi?
- Hatice Portakal: Cafer ve Kemal Bekiraki
- Nimet Altuntaş: Neyiniz oluyor Cafer bey?
- Hatice Portakal: Dedem oluyor. Babaannem Kemal Bekiraki.
- Nimet Altuntaş: Yani üçüncü kuşak oluyorsunuz.
- Hatice Portakal: Onlar Hora'dan geldiler Bodrum'a. Bodrum'dan buraya.
- Nimet Altuntaş: Anne ve babanızın adı nedir?
- Hatice Portakal: Annem Fatma, babam Derviş Temiz.
- Nimet Altuntaş: Kaç kardeşiniz?
- Hatice Portakal: Beş kardeşlik ama vefat ettiler bir kişi kaldım.
- Nimet Altuntaş: Türkiye'ye varış noktanız neresiydi, nereye indiniz gemiyle?

- Hatice Portakal: Gemiyle Bodrum'a indiler.
- Nimet Altuntaş: İlk yerleştiğiniz yer yine Bodrum o zaman.
- Hatice Portakal: Evet.
- Nimet Altuntaş: Mesleğiniz?
- Hatice Portakal: Ev hanımı
- Nimet Altuntaş: Peki aileniz geldiği yerde ne işle uğraşırdı?
- Hatice Portakal: Girit'te değirmencilik yapıyordu, burada da değirmencilik yaptı bir zaman, sonra yürütemedi, sattı.
- Nimet Altuntaş: Dedeniz ne iş yapıyormuş orada?
- Hatice Portakal: Dedem ne iş yapıyordu? Rençberlik. Başka bir işleri yoktu orada. Bağları vardı. Şarap yapıyorlardı. Yalnız Rumlarla çok samimilerdi.
- Nimet Altuntaş: Türkiye'de ne işle meşgul oldular peki?
- Hatice Portakal: Yine aynı şekilde, değirmencilik ve rençberlik.
- Nimet Altuntaş: Geldiğiniz yerden hatırlayabildiğiniz yemekler nelerdir söyleyebilir misiniz?
- Hatice Portakal: Hatırladığım çullama
- Nimet Altuntaş: Başka, tatlılardan mesela?
- Hatice Portakal: Tatlılardan trivilya, kurabiyeler
- Nimet Altuntaş: Özel bir ismi var mı kurabiyelerin?
- Hatice Portakal: Un kurabiyesi, en çok trivilya yapıyorduk.
- Nimet Altuntaş: Peki özellikle bulunduğunuz bölgede, Giritlilerin sevdiği yiyecekler nelerdir?
- Hatice Portakal: Sebze olarak mı?
- Nimet Altuntaş: Otlar, sebzeler.
- Hatice Portakal: Otlar, tavuklar, pirzolalar, hindiler bunları seviyorlardı.
- Nimet Altuntaş: Peki otlar? Otlarla bol bol ilişkimiz var mı mübadiller olarak?
- Hatice Portakal: Malatra, askolibrus.
- Nimet Altuntaş: Peki o yöreye, Girit'e özgü bir oyun öğrendiniz mi aileden?
- Hatice Portakal: Öğrenmedim.
- Nimet Altuntaş: Peki aileniz Türkiye'ye gelirken oradan buraya yanında bir şey getirmiş mi?

- Hatice Portakal: Eşya olarak bir şey getirmemişler, ne aldılarsa buradan almışlar, biraz paraları varmış yanlarına almışlar, işte buradan mal almışlar, bağ aldılar, bahçe aldılar, ev aldılar, Soğukpınar'dan ev aldılar,
- Nimet Altuntaş: Türkiye'ye nasıl geldiler
- Hatice Portakal: Vapurla (Melek: Gemi olmalı)
- Nimet Altuntaş: Peki geldikleri geminin adını söylediler mi hiç bilen var mı?
- Hatice Portakal: Yok. Annemi şeye bindirmişler vapura giderken, katıra bindirip kaçırmışlar, yani Rumlar getirip vapura bırakmışlar annemi. O kadar samimilik varmış yani Rumlarla.
- Nimet Altuntaş: Bir aile gibi yani
- Hatice Portakal: Aileden bile daha iyiymişler. O kadar methediyordu ki dedem. "Biz çok iyidik, çok, çok iyidik Girit'te" derdi bize. Dedem çok şarkılar biliyordu Rumca. Ooo, bir başlıyordu şarkılara.
- Nimet Altuntaş: Birazdan şarkılardan da alacağız. Türkiye'ye yerleştirmeniz nasıl yapıldı, yani Bodrum'a yerleştirilirken rençberliğiniz mi öne çıktı? Yoksa akrabalar ve komşular mı düşünüldü?
- Hatice Portakal: Akraba ve komşular.
- Nimet Altuntaş: Türkiye'ye gelmeden önce bulunduğunuz yerde daha doğrusu ailenizin bulunduğu yerde mal varlığı var mıydı?
- Hatice Portakal: Girit'te çok varmış. Çok varmış da oradaki malları alamamışlar. Burada vermemişler. Dedem kızmış, bir an evvel vermiyorlar diye kızmış, tapuları yırtmış, atmış sobanın içine.
- Nimet Altuntaş: Peki yerleştiginiz yerde, Bodrum'a yerleştiniz, sonra buraya geldiniz akrabalar yüzünden, yerli halktan hiç tepki alınmış mı?
- Hatice Portakal: Yo. Hiç alınmamış. Sevinç içinde yerleşmişler. Çok memnunnardı.
- Nimet Altuntaş: Peki olumlu ya da olumsuz bir tepkisi oldu mu büyüklerin, var mıydı?
- Hatice Portakal: Yok.
- Nimet Altuntaş: Böyle ah dedikleri bir şey var mıydı?
- Hatice Portakal: Hiç olmadı. Memnunnardı hayatlarından.
- Nimet Altuntaş: Geldiğinizde aile bireyleri Türkçe biliyor muydu?
- Hatice Portakal: Valla annem hiç bilmiyordu. Nasılsın, iyi misin, o kadar.
- Nimet Altuntaş: Babanız biliyordu ama.

- Hatice Portakal: Babam biliyordu.
- Nimet Altuntaş: Peki aile buraya yerleşirken kendi hakkında hiç yanlış bilgi vermiş mi devlete? Resmi kurumlara yanlış beyanda bulunmuş mu? Hiç duydun mu böyle bir hikâye?
- Hatice Portakal: Dedemden çok duydum. Biz orada çok mutluyduk iyiydik diyordu. Sıkılıyordu Türkiye’de. Çok iyiymiş orada rahatı. Orada krasiler falan içiyordu. (Melek not: Sorulan sorunun cevabı değil bu)
- Nimet Altuntaş: Krasi içki herhalde?
- Hatice Portakal: Evet. İçkiye düşkündü. Hele şarap canıydı.
- Nimet Altuntaş: Şarap üretiliyordu da herhalde.
- Hatice Portakal: Evet üretiliyordu. Buraya gelince bulamadı Türkiye’de onu. O neşeyi bulamadı. Şarabı içiyorlarmış sonra bir başlıyorlarmış şarkı söylemeye, Rumca şarkılar söylüyorlarmış, neşeleniyorlarmış. Türkiye’de bulamadı o neşeyi.
- Nimet Altuntaş: Peki mübadele sırasında herhangi biri hastalık geçirdi mi?
- Hatice Portakal: Evet astım var, anneannem astım geçirdi.
- Nimet Altuntaş: Başka var mı böyle bildiğiniz?
- Hatice Portakal: Anneannem astım başka hastalık olmadı.
- Nimet Altuntaş: Şu an Girit’te yaşadığınız yerde yaşayan bir akrabanız kaldı mı?
- Hatice yengem: Yok kalmadı. Hiç yok.
- Nimet Altuntaş: Peki Girit’e hiç gittiniz mi?
- Hatice Portakal: Yok gitmedim ama çok istiyorum gideyim. Babaannem anlatırdı evleri, merak ediyorum, istiyorum görmeyi.
- Nimet Altuntaş: Peki mübadeleyle Türkiye’ye geldi aileniz, Türkiye’de beğendikleri ya da beğenmedikleri şeylerle ilgili hiç konuşulur muydu?
- Hatice Portakal: Valla oraları çok beğeniyorlardı çok methediyorlardı. Burada bahçe işlerini, toprağı çok beğeniyorlardı.
- Nimet Altuntaş: Peki bildiğiniz o yöreye ait bir şarkı var mı bize söyleyebileceğiniz? Şarkı olur, ninni olur, tekerleme olur aklınıza gelen.
- Hatice Portakal: Çocuk şarkısı mı?
- Nimet Altuntaş: Hangisi olursa, önemli olan bize oradan esinti olması.
- Hatice Portakal: (Melek not: Yengem söylüyor ama anlayamadım ben yazacak kadar 12.41 dakikaya bak, bir dinle sen de).

- Nimet Altuntaş: Çok teşekkür ederiz. Peki, ninni var mı ya da oyun bebeklerle oynanan?
- Hatice Portakal: Unuttum vardı da unuttum. Hah, zibi zibi koraka, puta pasta provata, katosti halomadra, puçe tala provata, cibaros...
- Nimet Altuntaş: Bu bebeklerle oynanan bir oyundu değil mi?
- Hatice Portakal: Evet.
- Nimet Altuntaş: Peki mübadele olmasaydı orada kalsaydık ne olurdu diye düşündüğünüz hiç oldu mu? İçinizden ne geçiyorsa söyleyin bu tarihe mal olacak bir röportaj.
- Hatice Portakal: Daha iyi olurdu diyorum bazı. Bazı da diyorum nasıl olabilirdi burası daha iyi geliyor bana.
- Nimet Altuntaş: Ama Rumlarla çok iyi yaşandığı yaşantının kardeş gibi olduğu...
- Hatice Portakal: Rumlarla çok çok iyi anlaşmışlar, çok üzölmüşler ne zaman Türkiye'ye gelmişler. Oraları çok aramışlar. Bize anlatıyorlardı.
- Nimet Altuntaş: Peki bir zamanlar büyük dedenizin kolağası olduğunu söylemişsiniz.
- Hatice Portakal: Kolağasıymış.
- Nimet Altuntaş: Babanızın dedesi mi? Annenizin dedesi mi?
- Hatice Portakal: Babamın. Çok zenginmiş, çok değerli bir insanmış. Nasıl şimdi şey, yöneticiler, aynı öyleymiş.
- Nimet Altuntaş: Babaannenizin evlenmesi nasıl olmuş?
- Hatice Portakal: Kaçırılmış.
- Nimet Altuntaş: Ben hatırlıyorum. Bana anlatmıştınız da.
- Hatice Portakal: Kaçırılmışlar. O zaman katırlar varmış. Ramazanmış, oruçlularmış. Gideyim ben sürahiyi doldurayım geleyim, siz buyurun yiyekoyun demiş babaannem. Onlar da dışarıda bekliyorlarmış dışarıda katır da hazırmış. Görümcesiyle bir de kaynanası varmış, kaçırılmış.
- Nimet Altuntaş: Peki dedenizi tanıyor muymuş babaanneniz?

- Hatice Portakal: Hiç tanıımıyormuş. Tanımadan kaçırılmış. Bir güzellik varmış, dayanamamış kaçırmış. Babası da kolağasıymış bütün jandarmalar sarmış orayı. Bulamamışlar. Onlar köye kaçmışlar Avgi (Argi?) diye bir köy varmış. Köye kaçırmışlar babaannemi. Bir daha babasını görmemiş. Babası da reddetmiş. Bir daha “ne kızım var benim, hiç bir şeyim yok” demiş, aramamış. Kızını aramamış bir daha. Aramış aramış bulamamış, bulamayınca “benim kızım yok artık” demiş peşini bırakmış.

- Nimet Altuntaş: Bize zaman ayırdığınız için çok teşekkür ederiz. Hatıralarınız hep bizimle kalacak.

ŞEHİRİBAN ERGELEN, KIZI FİĞEN ERGELEN BİNİCİ, TORUNU BİNGÜL BİNİCİ, 12 OCAK 2017

- Necat Çetin: Nerede doğdunuz?
- Şehriban Ergelen: Kemalpaşa merkezde doğdum.
- Necat Çetin: Ailenizin kökeni nedir?
- Şehriban Ergelen: Anne tarafım Girit'ten gelme.
- Necat Çetin: Neresi Girit'in?
- Şehriban Ergelen: Herhalde Kandiya mı deniyordu, Kandiya, Hora
- Necat Çetin: Kandiye Hora köyü mü yani
- Figen Ergelen Binici: Hora, Hora merkez demekmiş gittim gördüm ben.
- Necat Çetin: Gittiniz gördünüz, Giritlisiniz yani.
- Şehriban Ergelen: Giritliyiz.
- Necat Çetin: Peki baba tarafı?
- Şehriban Ergelen: Baba tarafım da yarı Giritli, yarı Midilli'den, Yanya ve Midilli.
- Necat Çetin: Peki büyükleriniz Girit'ten gelme, mübadil misiniz, muhacir mi?
- Şehriban Ergelen: O savaşta gelmişler mübadil mi oluyor?
- Figen Ergelen Binici: Hayır 1919'da geldiler, muhacir.
- Necat Çetin: Muhacir olarak geldiler yani?
- Figen Ergelen Binici: Evet muhacir. Bir baskın gecesi.
- Şehriban Ergelen: Dedemden duyardım, onun birkaç arkadaşı varmış Yunan, çok samimilermiş, çok iyi dostlarmış, o gece sabaha karşı beş civarı, baskın olacağını söylemişler ona,
- Necat Çetin: Rum çeteler tarafından mı?
- Şehriban Ergelen: Rum çeteler tarafından. "Ne olur Arif, beşe kadar kalmayın, çoluğunu, çocuğunu topla, canını kurtarmaya bak, mala şeye bakma, baskın var, vur vurana, kır kırana" demiş.
- Necat Çetin: Peki orada aileniz ne iş yapıyormuş?
- Şehriban Ergelen: Valla orada malları çokmuş, sebze herhalde, öyle bir memuriyet şeysi yoktu,
- Figen Ergelen Binici: Babasının babası buzuki çalışıyormuş, mal müdürüymüş.
- Şehriban Ergelen: Babamın babası mal müdürüymüş.
- Necat Çetin: Lakabınız ne?

- Figen Ergelen Binici: Valla teyzemde, kimlikleri var, Girit'ten gelmiş orjial kimlikleri var,
- Şehriban Ergelen: Ben küçük ayrıldım evden, esasen kardeşim daha iyi biliyor.
- Figen Ergelen Binici: Ben teyzem rahatsız diye sizi buluşturmam. Teyzemde Girit nüfusları, hepsi var.
- Necat Çetin: Eski yazı mı?
- Figen Ergelen Binici: Tabi, orijinal Girit'ten geldiği gibi, Giritçe, Türkçe değil.
- Şehriban Ergelen: Ben erken evlendiğim için. Dedem kaldı en son, ben 10 yaşındayken anneannem vefat ediyor.
- Necat Çetin: Peki lakapları var mıydı? Yani Halilaki, bilmemneaki gibi.
- Şehriban Ergelen: Ha öyle şeyler, Arifa, Arifaç galiba,
- Necat Çetin: Arifaç, Arifaçaki?
- Şehriban Ergelen: Öyle söyleyince, herhalde Arifaki.
- Necat Çetin: Çünkü Giritli ailelerin lakaplarında, böyle -aki ekleri vardır.
- Şehriban Ergelen: Aklımda öyle bir şey kaldı yani Arifaç diyorlardı.
- Necat Çetin: Dedenizin adı neydi?
- Şehriban Ergelen: Arif, Arif Erakın.
- Necat Çetin: Peki, oradan baskını duyuyorlar,
- Şehriban Ergelen: Sabaha karşı beşte, hayvanlara yüklemişler bütün eşyaları, anneannem "bari ben bunu silkeleyeyim de yüzünü alayım, orada ya alabiliriz, ya alamayız" demiş.
- Figen Ergelen Binici: Tapuları bırakmışlar.
- Şehriban Ergelen: Tapuların hepsini bırakmışlar işe yaramayacak diye, anneannem ondan gizli yedi tapu mu ne almış, hepsini yakmış dedem, böyle bir mangal kül olmuş,
- Figen Ergelen Binici: Yunanlılara kalmasın diye yakmış.
- Şehriban Ergelen: Annem 40 günlükmüş, pamuğun içine yatırıyor, soyuyor, altını açıyor, kundaklıyor, emdiriyor, eşya topluyor kaçmaya, o aceleyle onu orada bırakıyorlar,
- Necat Çetin: Annenizi?

- Şehriban Ergelen: Annemi, pamukların içinde unutuyorlar, anneannem zannediyor dedem aldı, dedem zannediyor anneannem aldı. Buradan diyelim ki Çınar'a kadar yürüyorlar hayvanlarla, önlerinde de o kılavuz var Rum, anneannem bağılıyor, "Arif, Mefharet'i aldın mı?" diyor, o da "Sende değil mi? ben sen aldın zannettim" diyor, anneannem "koş al çocuğu Arif" diyor, o adam, öncülük yapan "Korkmayın, ben bekliyorum burada, gidin alın çocuğu" diyor.
- Nimet Altuntaş: Hocam yaklaşık 5 km mesafe buradan, bayağı uzak.
- Şehriban Ergelen: Evet epey uzakmış yani. Gidip çocuğu alıp geliyorlar, Bodrum'a geliyorlar,
- Figen Ergelen Binici: Beş gemi ile geliyorlar.
- Şehriban Ergelen: Bodruma iniyorlar
- Necat Çetin: Yani nereden gemiye biniyorlar?
- Figen Ergelen Binici: Kandiya'dan.
- Şehriban Ergelen: Kandiya'dan herhalde, oradan ayrılırken hayvanlarla geliyorlar, hayvanlardan sonra vapurla herhalde, çünkü Bodrum'a indiklerini söylüyorlar. Bakıyorlar ki kuraklık, su yok, bir şey yok, buraya daha önce gelen eş, dost akrabalar da, burası çok güzel, yeşillik, geçinmeye elverişli deyip birbirlerini çağırıyorlar, Giritlilerin çoğu birbirini çekerek geliyor buraya, buraya yerleşiyorlar. İşte burada anneannemin elinde zapt edebildiği tapularla beş, altı yer alıyorlar, bu oturdukları evi alıyor, bu köprüdeki değirmeni alıyor, avut(?) içinde bir zeytinlik alıyor, Ansızca yolunda bir bağ alıyor, tekrar bir bağ alıyor, o da anneannemin sayesinde oluyor, yoksa hepsi kaldıydı.
- Figen Ergelen Binici: O şeyi anlatsana, Giritlilerin altın bulduğu evi, hani duvar ortak, tenekeyle altın buluyorlar.
- Şehriban Ergelen: Onlar artık orada oturdular. Ben büyüdüm tabi.
- Figen Ergelen Binici: Yok.
- Necat Çetin: Şimdi efendim şöyle söyleyeyim ben, kaç dönüm bu aldıkları yer?
- Şehriban Ergelen: Yerler mi?
- Necat Çetin: Yerler, toplamı.
- Figen Ergelen Binici: Üzümlük baya büyüktü bağ.
- Şehriban Ergelen: Yani yüz ağaçtan fazla zeytin vardı, yarısı bağdı.

- Necat Çetin: 20(?) dekar olabilir mi?
- Şehriban Ergelen: Valla şimdi geçmiş gün ama işte sayı hesabıyla yüz ağaç vardı zeytin, bir de böyle yarım dönüm kadar koca bir bağ vardı.
- Necat Çetin: Çiftçilik yapıyorlar.
- Şehriban Ergelen: Tabi çiftçilik yapıyorlardı.
- Necat Çetin: Türkçe konuşuyorlar mı yoksa Elenika mı?
- Şehriban Ergelen: Dedem yarım yarım, anneannem hiç bilmiyor Türkçe. Burada zamanla " Ne yapıyorsun?" diyor, " İyisin". İşte şöyle, böyle.
- Necat Çetin: Peki Elenika biliyor musunuz?
- Şehriban Ergelen: Ben bilmiyorum. Kardeşim daha çok bilir benden.
- Figen Ergelen Binici: Teyzem biliyor.
- Necat Çetin: Anneniniz buraya çocukken geliyor yani?
- Şehriban Ergelen: Tabi. 40 günlük bebekken. Bodrum'a iniyorlar. Orada çok kalmıyorlar. Kemalpaşa'ya geliyorlar.
- Necat Çetin: Tahminen ne kadar kalıyorlar orada efendim?
- Şehriban Ergelen: Birkaç ay herhalde. Dayanamıyorlar. Çok kurakmış.
- Necat Çetin: Peki baba tarafınız?
- Şehriban Ergelen: Baba tarafım. Babamın babası mal müdürüymüş. O da Muğla kökenli ama Giritli kendisi herhalde oraya yerleşmiş. Aldığı hanım da nereliydi? Datça'dan mı diyordu, bir yerden diyordu.
- Necat Çetin: Yani Muğla'nın bir yerinden.
- Şehriban Ergelen: Evet. Mal müdürüydü. Müdürlükten sonra vefat ediyor işte. Evlatları kalıyor.
- Necat Çetin: Ama buraya nasıl geliyorlar?
- Şehriban Ergelen: E artık buraya nasıl geliyorlar... Herhalde...
- Figen Ergelen Binici: Biz de onu araştırdık. Muğla'da soyadlarından, çok uzak akrabalarını bulduk ama nasıl geldiğini anlatan akraba kalmamış. Dedem de bir şekilde Kemalpaşa'ya gelmiş Muğla'dan.
- Necat Çetin: Anladım. Peki, çocukluğunuz Giritlilerin içinde mi geçti?
- Şehriban Ergelen: Anneannem, dedem vardı ama anneannem ben on yaşındayken vefat etti.
- Figen Ergelen Binici: Yok canım komşular olarak da, burada komşular, akrabalar herkes.

- Şehriban Ergelen: Tabi canım burada komşular, akrabalar çok vardı, eş dost çok vardı. Gidip geliyorduk.
- Necat Çetin: Gidip geliyordunuz?
- Şehriban Ergelen: Tabi canım.
- Necat Çetin: Mesela onlarla ne konuşuyordunuz?
- Şehriban Ergelen: Anlatıyorlardı oraları böyleydi, şöyleydi, özlemle yaşıyorlardı yani. Tekrar dönme ümidiyle yaşıyorlardı. Tabi olmayacağını da biliyorlardı.
- Necat Çetin: Şimdi daha sonra da mübadele yaşıyor. Mübadelede gelenler de, baya bir gelen de var buraya. Olmuş yani. Anneniz kaç yılına kadar yaşadı?
- Figen Ergelen Binici: 1996 yılında vefat etti ama anneannem daha önce Girit'ten gelenler oluyordu her sene, onlarla falan hep konuşuyordu.
- Şehriban Ergelen: Misafirliklerimiz hep Giritliler arasındaydı.
- Figen Ergelen Binici: Daha doğrusu devletin bunlara verdiği ev Rumların daha önce bırakıp kaçtıkları evmiş.
- Şehriban Ergelen: Oraya altın saklamışlar.
- Figen Ergelen Binici: Fakir evi diye zenginler şüphelenmesin diye oraya saklamışlar bütün altınlarını.
- Necat Çetin: Evet.
- Şehriban Ergelen: Sonra zamanla başka birisi alıyor. Bizim ev bir çatı üzerindeymiş, oğlu olunca araya duvar çekmiş bir evi iki ev yapmış, oğlunu evlendirmiş. O ikinci evdeki oğlunun oturduğu yere, ikimizin arasında, dam deniyordu o zaman, hayvan bağlanan, o dam olan yerin duvarına altın saklamışlar, tabi bize daha önce de diyorlardı burada altın var aramak lazım, bulunmuyordu da. O öbür evin sahibi ölünce başka bir köylü alıyor Çambel'den, "ev eski, yıkayım da yeni yapayım" diyor, adam yıkarken oradaki şeyi buluyor
- Figen Ergelen Binici: Duvarda bir insan boyunda bir teneke altın buluyor.
- Şehriban Ergelen: Annem sabah iniyor, her zaman girdiği gibi, odununu, çırasını alacak, dama girerken karanlık, kapıyı açınca şavk şavk, şaşıyor, nedir bu diyor, bakınıyor, sonra ne görsün ki böyle kocaman bir delik, taş alınmış, delik top gibi, karşıdan ışık geliyor, altın demek ki diyorlar yalan değilmiş, buldu diyor.

- Figen Ergelen Binici: Ama ondan önce, Giritliler daha önce geliyorlar devamlı haritalarla o duvarı gösteriyorlar.
- Şehriban Ergelen: Evet daha öncelerde. Bak ben unutuyorum. Ben daha kızken evde, bir gün baktım. Bir ev olduğu için pencereler bahçeye bakıyor, iki üç tane Rum konuşuyorlar harita ellerinde, ben anlıyordum da söyleyemiyordum, burada ahırın önünde yem verilen yer olması lazımdı diyor, burada tırabzan olması lazımdı diyor adamlar birbirlerine, ben de o zaman pencereden eğildim hoş geldiniz dedi, kalasokopşases (?) dedim. Bu sefer bu "apu pu" (?) dedi, "nereden" dedi. Ben Kriçayım dedim. O zaman adam muhabbete girdi benimle. Dedi böyle böyle. Duyuyordum dedim. O ev yıkılmadan önce dediğiniz gibi burada ahır vardı dedim, bu da trabzanlıydı. Tamam, tamam dediler. Bir şey yapamadan gittiler. Ama evi alan köylü, evi yıkma niyetiyle buluyor altını.
- Necat Çetin: Anladım. Peki, Kaç kardeşsiniz efendim?
- Şehriban Ergelen: Ben dört kardeşim. Biri öldü oğlan kardeşim. Üç kız kardeşiz.
- Necat Çetin: Üç kız kardeş şu an yaşayanlar. Onlar mesela büyük mü? Küçük mü?
- Şehriban Ergelen: Benim küçüklerim.
- Necat Çetin: En büyük sizsiniz.
- Şehriban Ergelen: En büyük ben, sonra oğlan kardeşim vefat etti, ondan sonra iki kız daha var.
- Necat Çetin: Peki Giritlilik deyince mesela bir kültür olarak sizde uyandırdığı şey nedir?
- Şehriban Ergelen: Yani özümüz herhalde.
- Necat Çetin: Mesela Giritli deyince böyle bir defa...
- Figen Ergelen Binici: Biz gurur duyuyoruz.
- Nimet Altuntaş: Yemeklerdir mesela...
- Necat Çetin: Evet yemekler, özellikle ot, sebze yemekleri..
- Şehriban Ergelen: Başrolde yani.
- Nimet Altuntaş: Zeytinyağı
- Figen Ergelen Binici: Ben çok güzel de yaparım, teklif bile almışım dır lokanta aç diye.
- Nimet Altuntaş: Şehriban Ergelen: Et yemekleri, ot yemekleri, arapsaçları...

- Figen Ergelen Binici: Enginar.
- Nimet Altuntaş: Şevketi bostan. Hamur işlerimiz peki?
- Şehriban Ergelen: Kaluçınalar vardı, pitesler vardı...
- Nimet Altuntaş: Çorba, hamur çorbası...
- Şehriban Ergelen: Şilofta
- Necat Çetin: Kereviz...
- Figen Ergelen Binici: Kestirmeli etli...
- Şehriban Ergelen: Şey diyorlardı, tok karnına birşey ikram ettiniz mi, o kadar tokum ki pırasa bile verseniz yemem derlerdi, o kadar çok seviliyormuş pırasa.
- Necat Çetin: Şimdi burada kaç yaşınıza kadar anneniz, anneanneniz, dedeniz yaşadınız?
- Şehriban Ergelen: Ben annemin yanında on dokuz yaşına dek yaşadım.
- Necat Çetin: Evleninceye kadar?
- Şehriban Ergelen: Evleninceye kadar.
- Necat Çetin: Kimle evlendiniz? Yine Giritli bir beyle mi?
- Şehriban Ergelen: Yok buranın yerlisi. Annesi Midillili onun da.
- Figen Ergelen Binici: Yo babam da Midillili ada o da, de mi Yunan adalarından.
- Şehriban Ergelen: Annesi Midilli'den gelmeymiş ama babası yerliymiş.
- Necat Çetin: Ne iş yapıyordu eşiniz efendim?
- Şehriban Ergelen: Belediyede memurdu, baş katipti.
- Necat Çetin: Kaç çocuğunuz oldu?
- Şehriban Ergelen: İki kızım var küçüğü bu, büyüğü Karşıyaka'da.
- Necat Çetin: Anladım. Gene Giritlilik devam ediyor mu?
- Şehriban Ergelen: E bizlerle kalpte devam ediyor tabi.
- Necat Çetin: Peki memleketinize, annenizin, babanızın memleketine gitmek istediniz mi hiç?
- Şehriban Ergelen: Çok istedim ama sağlığım bugünkü gibi düzgün değildi iki yıl önce bunlar giderken.
- Nimet Altuntaş: Ama Figen hanım gitti
- Figen Ergelen Binici: Ben gittim, gördüm
- Necat Çetin: Peki neler hissettiniz?

- Figen Ergelen Binici: Ben ağladım. Gemi turu yaptık bir hafta. Her adayı geziyorduk her gün. O gün sabaha karşı Girit'e ineceğiz dediler. Zaten ışıklar içinde, çok duygulandım (gözleri dolup sesi ağlamaklı oldu), toprağını aldım, Girit'te evleri gezdik, teyzeler kapıda duruyor, çağırdılar bizi, sarılıp öptüler, bana „Türko musun, Türko musun ?“ dediler, „ Biz Nif'e döneceğiz, Nif bizim memleket“ dediler, sarılıp öptüler beni,
- Necat Çetin: Bir dakika o zaman buradan giden Rumların çocukları oraya...
- Figen Ergelen Binici: Yani onlar her gemiden inen Türklere, hele İzmir'den gelen Türklere sarılıp öpüyorlar Nif'ten mi geldin diye,
- Necat Çetin: O zaman bir dakika siz muhacir değilsiniz, mübadilsiniz
- Figen Ergelen Binici: Ama anneannemlerin gelme tarihine bakarsak 1919 oluyor, savaş olmuyor,
- Nimet Altuntaş: Peki kesin mi 1919?
- Figen Ergelen Binici: 1919 doğumlu anneannem, bebekken gelmişler, 1914 doğumlu dedem, anneannem öldüğünde 77 yaşındaydı, 1996 yılında öldü, anneannem 40 günlükken geldiğine göre 1919 yılında gelmiş oluyorlar, muhacirler, muhaciriz diyorlardı hep, mübadil değil,
- Necat Çetin: Yani buradan giden Rumlar muhtemelen Girit Kandiya'ya yerleşmişler, peki anneannenizin köyünü...
- Figen Ergelen Binici: Anneannem köyde değilmiş, merkezdeymiş, Hora zaten merkez demekmiş, işte Girit'in en büyük ilçesi Kandiya oluyor, Kandiya'nın da merkezi, işte İzmir'in Konak'ı gibi düşünün, Hora Konak gibi bir yer, gittik gördük, artık evleri yıkılmış, eski köylerde kalmışlar,
- Necat Çetin: Peki anneannenizin evini bulabildiniz mi?
- Figen Ergelen Binici: Bulamadık, çünkü biz turla gittiğimiz için tura uymak zorundaydık ama yani tapuları, kayıtları falan varmış, akrabalar falan bilenlerle gidilse bulunurdu, birkaç gün kalsaydık köyüne gidip bulabilirdik.
- Necat Çetin: Peki nasıl karşıladılar orada?
- Figen Ergelen Binici: Valla gümrükte pek iyi karşılamadılar ama merkezde insanlar aynı güzel, sıcaktı, hemen Girit'çe buyurun, Türkçe Turko hoş geldin, kalimera falan, ama gümrükte, giriş çıkışlarda falan askerler Türkleri pek sevmiyorlar.
- Nimet Altuntaş: Peki Şehriban teyze bir şey soracağım, tapuları dedik, yedi, sekiz tapu kaçırılmış anneannem dedin,

- Şehriban Ergelen: İşte öyle bir şeyler ayırmış o zaman
- Nimet Altuntaş: Onları devlete teslim ediyorlar ve karşılığında malları alıyorlar
- Şehriban Ergelen: Evet karşılığında alıyorlar.
- Nimet Altuntaş: Peki Nejat Hocam mübadeledeki kanunlara dâhil mi oluyor muhacirler?
- Necat Çetin: Muhtemelen iskân kanununa dâhil oluyorlar galiba
- Figen Ergelen Binici: Hakikaten eniştem tapu müdürü, o da dedi, „arkadaşım kayıtları bulmuş ama biz anlaşılmayla fesih ettiğimiz için bir hak iddia edemiyoruz“ diye.
- Necat Çetin: Peki burada uzun süre Giritlilik devam etti uzun zaman
- Figen Ergelen Binici: Hala devam ediyor, Giritliler kopmuyor
- Şehriban Ergelen: Tabi canım, hala devam ediyor, görüşüyoruz, konuşuyoruz
- Necat Çetin: Mesela devlet size bugün imkân tanısa geri dönüş için
- Bingül Binici: Ben giderim
- Necat Çetin: Gider misiniz?
- Bingül Binici: Ben giderim her türlü Girit’te yaşamadım ama
- Figen Ergelen Binici: O fanatik zaten
- Şehriban Ergelen: Ben yaşıyım zaten burada da zorluk çekiyorum, oraya gitsem zor.
- Figen Ergelen Binici: Şartlar kötü orada, yaşanacak kalite yok, su yok, yeşil alan hiç yok, maddi olarak bozuk ama manevi duygu var.
- Şehriban Ergelen: Toprağını getirdiler bana, görünce ağladım
- Figen Ergelen Binici: Yaşanacak sanayi yok, ticaret, hiçbir şey yok, yalnızca balık, peynir. Yani Türkiye’den giden bir insan keyif için gider, yaşar iki üç ay geri gelir. Türkiye’ye alışan orada idame ettiremez hiçbir şeyi. Ben Türkiye’den gelen ürünleri hediye olarak geri 5 liralık şeyi 30 Euro olarak aldım hediye. 20 liralık şeyi 90 lira verip aldım. Made in Türkiye yazıyor, made in Çin yazıyor. Hiçbir şey yok çünkü sanayi yok ticaret yok.
- Necat Çetin: Anladım. Peki, efendim şu anda yemekler yapıyorsunuz, kültür olarak konuşalım.
- Figen Ergelen Binici: Çullama,
- Şehriban Ergelen: Ben artık yemekleri buna devrettim, benim yirmi üç senedir yemekle alakam yok, beraber oturuyoruz

- Figen Ergelen Binici: Hasta olduğu için ben aldım.
- Şehriban Ergelen: Beyim ölünce, ben astımlıydım, yalnız yaşayamıyordum, bu yanına aldı, yanına alınca, mutfak onun, koca onun, ev onun, ben misafir oldum.
- Figen Ergelen Binici: Giritli akrabalar benim, gelip giden yaşlılar, pedimu,
- Şehriban Ergelen: Bildiğimi de unuttum şimdi ne deseniz doğru
- Necat Çetin: Yemeklerden ne yapıyorsunuz mesela?
- Figen Ergelen Binici: Valla hepsini yapıyorum, çullamasından, malatrasından, elbasan tavamız meşhurdur oğlak etinden baharda. Etli arap saçımız,
- Şehriban Ergelen: Gövecimiz
- Nimet Altuntaş: Figen hanım şu var değil mi bizde, etli yemekler de zeytinyağlı.
- Figen Ergelen Binici: Biz her yemeğimize bolca zeytinyağı ve et koymak zorundayız.
- Şehriban Ergelen: Etsiz bizim nadir sebzelerimiz
- Figen abla; Bütün Türkiye bizi yanlış tanıyor, ot yiyoruz sanıyor, halbuki otu kaliteli yiyoruz biz.
- Necat Çetin: Şimdi bir tarlaya inek girdiğinde bırak
- Nimet Altuntaş ve Figen Ergelen Binici: Bizi çıkarırlar genellikle
- Figen Ergelen Binici: Bahçede gezerken bile gözüm otlarda, hemen iki kazarım, akşama bir haşlamalık, bir kavurmalık çıkar.
- Necat Çetin: Bir ot bıçağı bir poşet vardır elde
- Figen Ergelen Binici: Olmadı mı valla parmağımla bile, şevketi bostan mesela bir dolu var
- Nimet Altuntaş: Peki Şehriban teyze, siz sokakta oynarken küçükken değişik oyunlarınız var mıydı? Neler öğretti büyükler oyun olarak size? Sokak oyunları, ev içi oyunları ya da işlemler, danteller, örgüler
- Şehriban Ergelen: Dantelimiz meşhurdur, beş şiş çorap örerlerdi, sehpa örtüleri örerlerdi beş şişle, örgüyü boyunda örerlerdi ama şimdikiler normal koltuk altında örüyorlar.
- Figen Ergelen Binici: Trivilya mesela kurabiye daha dün diyordum yapayım
- Şehriban Ergelen: Kasnak işlerimiz vardı Çin iğnesi olarak.

- Nimet Altuntaş: Peki anneanneler, çocukken, bebekken gelmişler, onlar dışarı çıktıklarında, oynarken hakarete uğramışlar mı? Mesela bizimkiler derdi yarım gâvur, gâvur derlermiş.
- Şehriban Ergelen: Onu benim kayınvalidem bile söylüyordu rahmetli.
- Nimet Altuntaş: Nasıl diyordu?
- Şehriban Ergelen: Böyle bunlara kızdım mı, vurdum mu, bu yarım gâvur zaten, bunları böyle dövüyor“ derdi.
- Figen Ergelen Binici: Siz Müslüman olsanız camiye gidersiniz derdi
- Şehriban Ergelen: Sen de Midillilisin, sen de aynısın diyordum, didişiyorduk.
- Necat Çetin: Peki ailede Bektaşilik devam ediyor mu efendim?
- Şehriban Ergelen: Valla yaşlılarda vardıysa onu bilemem.
- Figen Ergelen Binici: Yani kırıldığı için, büyüklerde varmış tabi, şimdi artık nesil kırıldığı için
- Necat Çetin: Peki bir tekkeye giderler miydi?
- Figen Ergelen Binici: Valla benim bildiğim akrabalar gidiyordu.
- Necat Çetin: Nereye gidiyorlardı.
- Figen Ergelen Binici: Turgutlu’ya
- Necat Çetin: Hamza babaya?
- Figen Ergelen Binici: Hamza baba değil Turgutlu’da esas ocak var.
- Necat Çetin: Şey Bektaşi tekkesi var, hala var.
- Nimet Altuntaş, Şehriban Ergelen ve Figen Ergelen Binici: Hamza babaya herkes gidiyor.
- Nimet Altuntaş: Ama bizim adaklarımız hep Hamza babaya.
- Figen Ergelen Binici: Bir de inanın ben Hamza babayla bir bağ kurduğumuza inanıyorum, gerçekten bak şu anda bile,
- Bingöl Binici: Gerçekten, Hamza babaya gidiyoruz, onun kardeşleri de var bilindiği üzere,
- Necat Çetin: Benim fazla bilgim yok
- Bingöl Binici: Yedi kardeş oldukları söyleniyor, burada Kızılca köyünde bir dedemiz var ben ona gittim, kurallarına uygun, mesela ipten geçiriyorlar girerken
- Necat Çetin: Yani son iki nesile kadar Bektaşilik devam ediyordu, iki nesildir...

- Figen Ergelen Binici: İçerden gene devam ediyorlardır gençlerden kopmayanlar da var.
- Bingül Binici: Ben devam ettirmeye çalışıyorum.
- Nimet Altuntaş: Kendine neyini yakın buluyorsun Bingül?
- Bingül Binici: Anlayışı daha yakın bana.
- Necat Çetin: Figen hanım soyadınız?
- Figen Ergelen Binici: Binici
- Necat Çetin: Kaç doğumlusunuz?
- Figen Ergelen Binici: 66
- Necat Çetin: Baba ismi?
- Figen Ergelen Binici: Nedim.
- Necat Çetin: Sanıyorum evlisiniz.
- Figen Ergelen Binici: Evliyim
- Necat Çetin: Kaç çocuğunuz var?
- Figen Ergelen Binici: İki kızım var, Bingül küçüğü, bir de torunum var
- Necat Çetin: Peki çocuklarınıza Girit kültürünü aktarmaya devam ediyor musunuz?
- Figen Ergelen Binici: Zaten biz Girit'i yaşıyoruz evimizde. Yani farkında olmadan, kalkıyoruz mesela...
- Bingül Binici: Mesela anneannem beni sabahları hala vasta vasta diye uyandırır
- Figen Ergelen Binici: Annem vasta der, ben pedimu derim, ...(Melek: anlamadım), ah mavra mira derim mesela birşey oldu mu, kara günler geldi
- Nimet Altuntaş: Sopa mimilis denmez mi?
- Figen Ergelen Binici: Yok o kadar onu bilmiyorum.
- Nimet Altuntaş: Sus konuşma
- Figen Ergelen Binici: Bazı argo da söyleriz onları söyleyemeyeceğim. Rahmetli anneannem söverdi, astigi derdi, bırak şunu derdi, dedeme kızardı, böyle harus (?) diyordu.
- Nimet Altuntaş: Türkçesi?
- Figen Ergelen Binici: Seni karayeller alsın.
- Necat Çetin: Peki o zaman o kelimeleri Nimet hanım daha sonra sizden alır. Yani normalde ben de çok söylerim. Küfür değil, küfür aslında muhabbetin cilası.

- Nimet Altuntaş: Peki ninniler, oyunlar, mesela zibi zibi koraka gibi
- Figen Ergelen Binici: Ben torunuma öğretmiş bulunuyorum şu an.
- Şehriban Ergelen: Ben onları bilmiyorum. Yazdı bu...
- Figen Ergelen Binici: Nimet’çim benim damadım Terekeme, bilirsiniz belki Kafkas dağlarındaki küçük beylikler Terekeme, onların da farklı bir kültürleri var. Bendeşiz şimdi torunla oyun oynuyoruz, zibi zibi koraka, puta pasta provata, katosti halomadra diye, damat diyor ki „, kayınvalide beyin yıkıyoruz, çocuğumu Giritlileştiriyorsun diyor“ Torunuma bile öğrettim bazı Girit ninnilerini o da söylüyor şimdi.
- Necat Çetin: Peki elbiseler?
- Figen Ergelen Binici: Valla Girit’ten gelen çok şey var, onları sakladım, havlular var, Girit peştemalları var, örtüler var, anneannemden kalan, yırtık oradan gelmiş, sakladık, danteller var, teyzemde çok var, fotoğraflar,
- Şehriban Ergelen: Bende birşey yok onlarda kaldı
..... Sohbet.....
- Figen Ergelen Binici: Bir de yemek aklıma şu geldi. Hohlus, bilir misiniz?
- Necat Çetin: Duydum.
- Figen Ergelen Binici: Müslüman Giritliler yemezmiş ama bir toplumda Hristiyan Giritlilerle birlikte yaşadıkları için onların geleneklerini kaparak çoğu Müslüman Giritliler de yemeye başlamış.
- Necat Çetin: Çok da lezzetliymiş.
- Nimet Altuntaş: Şöyle de bir şey var hocam, salyangozun geviş getirdiği, ottan başka bir şey de yemediği için, Müslümanlıkta da yenilebileceği konuşuluyor.

MUSTAFA KARAGÜLLE, 2017

1. Video

Nimet Altuntaş: Merhabalar. Bugünkü konuğumuz Mustafa Karagülle. Mustafa amca merhaba

Mustafa Karagülle: Merhaba

Nimet Altuntaş: Bugün 6 Ocak 2017. Bize zaman ayırdınız, teşekkür ederiz. İsminizi bir de sizden alabilir miyiz?

Mustafa Karagülle: Adım Mustafa Karagülle.

Nimet Altuntaş: Kaç doğumlusun Mustafa amca.

Mustafa Karagülle: 1944 doğumluyum.

Nimet Altuntaş: Baba ve anne adınız?

Mustafa Karagülle: Baba adım Hüsnü, anne adım Nimet

Nimet Altuntaş: Nereden geldiniz?

Mustafa Karagülle: Babamlar Girit'ten gelmişler. Biz eski Giritliyiz. İki üç aileyiz burada. Bir Oğuz Türkoğlu var, teyzemin eniştemin şeyleri onlar eski Giritli. Bir Yunusakiler var Soğukpınar' da. Bir de bizler. Bizler eski Giritlilerdeniz.

Nimet Altuntaş: Peki sizin lakabınız var mıydı? Geldiğiniz de ne lakapla anılırmışsınız, bilir misiniz?

Mustafa Karagülle: Biz hiçbir şey bilmiyoruz. Biz hiçbir şey bilmiyoruz, benim babalarım, amcalarım sekiz kardeştiler hiçbiri oturup da “ Baba, bize şunu anlatıver neydi...” demiyor. Yalnız ben kulaktan duyuyordum dedem buraya at almaya, eşek almaya, katır almaya gelirmiş Girit'ten, işi o,

Nimet Altuntaş: Tüccar

Mustafa Karagülle: Tüccar. Buraya gelirmiş, Isparta tarafından at alırmış, oraya götürürmüş, orada satarmış. Sonra buraya geldikleri zaman...

Nimet Altuntaş: Gelme sebepleri neymiş peki?

Mustafa Karagülle: Dedem orada birini vurmuş. Oradaki köyün şeyi kaçırmışlar dedemi. Hatta ninem kalmış, ninem bir sene sonra gelmiş babamla beraber, babam ve bir amcamla beraber. Babam ve bir amcam orada doğmuş, diğer amcalarımın hepsi burada doğmuş. Ninem babam ve bir amcamla beraber orada kalmış, bir sene sonra gelmişler buraya. Hatta söylerdi bu Sağır Mustafa'nın şeyi vardı, kayınpederi vardı, biz dedenle aynı köydeydik, “ Biz kaçırdık dedeni “ derdi, dedemi gemiye bindirip kaçırmışlar, öldüreceklermiş orada,

Nimet Altuntaş: Peki orada tüccarmış dedik, buraya gelince ne iş yapmışlar?

Mustafa Karagülle: Buraya gelince, burada eski Rumlar varmış, Yunanlılar, yerli Yunanlılar, İstavris isimli bir kasap varmış burada, dedem babamı onun yanına vermiş, “ Sen burada çırak ol bunun yanında “ demiş, babam anlatırdı hatırladığı kadarıyla, bizim kasaplığımız oradan gelme. İstavris'in yanına girmiş orada kasap olmuş, şey yapmış Sonra İstavris Türkleri çok seviyormuş, çok iyi geçiniyormuş babamla, sonra bunlar Rumlar kaçınca, dedem de başlamış kasaplığa,” *Koca Kasap*”, lakapları Koca Kasap deniyordu.

Nimet Altuntaş: Peki Türkçe biliyorlar mıydı geldiklerinde?

Mustafa Karagülle: Türkçe çok yarım, çok az biliyorlarmış, çoğu konuşmaları Rumcaydı.

Nimet Altuntaş: Peki hiç tarım var mıymış yaptıkları? Bahçeleri, tarlaları, tapanları?

Mustafa Karagülle: Zeytin ve bağ. Dedem geldiği zaman Ayvalık'a gelmiş. Ayvalık'ta bakmış, hayvancı dedem o zaman, keçileri var, koyunları var, dağlara götürüyorlar, yayıyorlar, Ayvalık'ta yapamamış, Ayvalık'tan buraya gelmiş

Nimet Altuntaş: Peki neler ekmişler, biçmişler, söylediler mi hiç Mustafa amca? Ya da burada hiç tarımla uğraştılar mı?

Mustafa Karagülle: Tabi

Nimet Altuntaş: Burada ne ekip biçtiler?

Mustafa Karagülle: Burada bağ. Bağ vardı başka bir şey yoktu. Yunanlılardan kalma bağ vardı. Onları aldılar. Onları da sonra köklediler hep. Tarla yaptılar.

Nimet Altuntaş: Hiç hikâyelerini anlatırlar mıydı peki?

Mustafa Karagülle: Anlatıyorlardı tabi anlatıyorlardı

Nimet Altuntaş: Peki aklınızda kalan var mı bize anlatabileceğiniz? Bildiğin, başkalarından duyduğun da olabilir. Bizim için önemli olan az çok neler yaşadıklarını bilebilmek, duyabilmek.

Mustafa Karagülle: ...

Nimet Altuntaş: Peki ne oyunlar oynardınız, neler öğretirlerdi? Ne yemekler yaparlardı?

Mustafa Karagülle: İşte oranın meşhur yemeği şey, Malatra, ot yemekleri meşhurdur, onlara yetermiş zaten

Nimet Altuntaş: Peki hamur işlerinden?

Mustafa Karagülle: Hamur işlerinden mizitropitesler, ondan sonra bir de onları teyzem yapardı Allah rahmet eylesin, böyle gevrek gibi şeyler yaparlardı, onlar çok güzel olurdu. Bunlar, şimdi aklıma da gelmiyor sen sorunca,

Nimet Altuntaş: Sen araştırarak neler duyduğun? Neler buldun? Mesela bize onları anlat Mustafa amca

Mustafa Karagülle: Valla ben aynı senin gibi çok meraklıydım. Bizim kökümüz nereden geldi diye.

Nimet Altuntaş: Peki hazır bunu söylemişken, bizim kökümüz nereden gelmiş, Girit'e Türkler nereden gelmiş, nereden yerleştirilmiş, senin gördüğün, duyduğun kadarıyla?

Mustafa Karagülle: Kilvezon (???) ben oraya gittiğim zaman mesela benim bir arkadaşım buraya geliyordu, kendisi buralıymış, geziyordu, biz tanıştık, o da beni davet etti oraya ben de gittim, Girit'e gittiğim zaman buldum onu geldi yazık, otele buldu beni, dedi “ Bugün biraz işim var yarın geleceğim sana “ dedi. Ertesi gün sabah geldi, “ Ben şimdi emrindeyim senin, nereyi istersen gezdireyim “ dedi. Bütün köyleri gezdirdi, Türk köylerini, Rum köylerini, hepsini gezdirdi, bütün köyleri. İşte o adamın gösterdiği bütün Türk köyleri olduğu gibi duruyor, hepsi de kullanılıyor, sonra orada bir eve soktu

beni, evde yaşlı bir adam, tekerlekli sandalyeyle getirdiler, beni tanıştırdı işte, Giritçe söyledi,” Bu da Türk ”o dedi. “ Ooo, kalosto, kalosto, kalosto “, hoş geldin dedi, hoş bulduk. Orada muhabbet açıldı, tepsiyle kuluçinalardan getirildi, bize ikram ettiler, orada mevzu açıldı, oraya beni getiren adam dedi “ Bakın nasıl birbirimizle samimi oluyoruz, birbirimizi seviyoruz “ dedi. “ Biz birbirimize kötülük yapmadık “ dedi. Yaşlı adam uyanık “ Tabi biz kimseye kötülük yapmadık “ dedi. Giritçe söylüyor, ben anlıyorum Giritçeyi. Konuşamıyorum ama anlıyorum, hepsini anlıyorum. “ Niye dedi, onların ne işi vardı da geldiler buraya?” dedi. Bu lafı hiç unutmam ben. “ Burada ne işleri vardı onların geldiler buraya? “ dedi. Çoğu Konyadan, Konya Karaman kökenliymiş. Oradan gitmişler Girit’e.

Nimet Altuntaş: Kaç kardeşsiniz Mustafa amca?

Mustafa Karagülle: İki kardeşiz.

Nimet Altuntaş: Aynur teyzem ve sen.

Mustafa Karagülle: Evet.

Nimet Altuntaş: İkiniz de Kemalpaşa’dasınız.

Mustafa Karagülle: İkimiz de Kemalpaşa’dayız.

Nimet Altuntaş: Aynur teyzemi de alayım şöyle Mustafa amcamın yanına.

Nimet Altuntaş: Peki şimdi olsa Girit’te yaşamak ister misiniz?

Mustafa amca: Ben isterim.

Nimet Altuntaş: Sen Aynur teyze?

Aynur Şencan: Değişik yerler görmek isterim tabi anavatanımız.

Mustafa Karagülle: Girit çok güzel yermiş. Ben iki sefer gittim. İkisinde de şahane bir memleket. Hem Akdeniz iklimi var, narenciye yetişiyor, zeytin yetişiyor, bağ yetişiyor, şahane bir yer, kimse kimseye karışmıyor. O kadar güzel bir yer.

Nimet Altuntaş: Peki orada yaşamış insanlar olarak Anadolu’nun içlerinde yaşayabilir miydik sence? Deniz gören bir yerde yaşamış insanlar olarak denizsiz yaşayabilir miydik?

Mustafa Karagülle: Yaşayamazdık.

Nimet Altuntaş: Değil mi. Mübadeleyle bizleri buraya yerleştirmiş olmaları gayet normal. Denizi gören yerlere yerleştirmiş olmaları gayet normal diye düşünüyorum bir mübadil torunu olarak.

- Nimet Altuntaş: Peki çok teşekkür ederim bana zaman ayırdınız Mustafa amcam, Aynur teyzem.

2. Video.

- Mustafa Karagülle: Benim anne tarafım Manisalıydı. O da eski Giritli, Manisa'ya geldiği zaman orada Rumlar varmış hatta Sipil'e kaçmışlar, annem beş yaşındaymış, Sipil'e kaçmışlar, annemle teyzem bir ayakkabı bulmuşlar, içinde para varmış, bölüşmeye çalışıyorlarmış, annem öyle anlatırdı. Dedem çok kültürlü bir adamdı. Kuran elinden düşmezdi hiç. Yatalak hastaydı, teyzemin evinde otururdu, hep kravatlı otururdu. Hayatımda kravatsız görmedim dedemi. Seksen yaşında adam, kravatlı. Otururdu, Kuran'ı alırdı. Annem söylerdi, dedemin Mevlevi tarikatından olduğunu söylerdi. Manisa'nın Mevlevilerinden derdi. Öyle bir bilgim vardı benim. Dedem tabi oğlu olmadığı, dört tane kızı olduğu için orada yürütemedi çiftçiliğini. Horozköy'de bağları varmış, aylarca üzüm toplamaya giderlermiş annem anlatırdı rahmetli. Sonra satmış buraya gelmiş. Hatta mezarı buradadır. Geçen gün Rahmi usta illa beni götür şeye, mezarlığa, Rahmi Hoca'yı götürdüm mezarlığa, mezarlıktaki bütün Giritlilerin şeylerini aldı, isimlerini aldı tek tek,

- Nimet Altuntaş: Peki bu Manisa'da yaşayan kişiler içerisinde bir tane milletvekili olan akrabanız varmış Aynur teyze söyledi, o neyiniz oluyordu?

- Mustafa Karagülle: O benim eniştemin amcasıydı. Aynur'un eşinin amcası. Turgut Türkoğlu. Gazeteciydi Anadolu gazetesinde. Atatürk İzmir iktisat kongresini yapacağı zaman, tabi herkes korkuyor Atatürk'ten bu kongreyi açmaya cesaret edemiyor, açılışı yapacaklar ya, Turgut bey “ Ben yaparım “ diyor, çıkıyor, açıklıyor, sonra Atatürk diyor “ Kim bu? “, diyorlar işte falanca gazetede gazetecilik yapıyor “, “ Gelsin bana toplantıdan sonra” diyor, toplantıdan sonra “ Git müracaatını yap Manisa'dan milletvekili adayı yaptım seni “ diyor. Böyle bir şey var.

- Nimet Altuntaş: Sonra milletvekili oluyor mu?
- Mustafa Karagülle: Sonra milletvekili oluyor.
- Nimet Altuntaş: Başka var mı ailenin yaşadığı böyle değişik öyküler?
- Mustafa Karagülle: Bir de bizim Giritlilerin kendilerine has öyle diyeyim bir şey var. Keçi, herkesin evinde bir keçi varmış. herkesin evinde, bizim de keçimiz vardı, biz bırakırdık, çocuktuk, beş-altı yaşlarında, herkes bırakırdı keçilerini, bizim çoban Hüsnü vardı, o bir ıslık çalardı, bütün keçiler giderdi onunla, dağda yayılır gelirlerdi, annem kapıyı kapatırdı, gelir kapıya vururdu, annem kapıyı açardı, gelir içeri girerdi.
- Nimet Altuntaş: Evini bilirdi yani
- Mustafa Karagülle: Hepsi evini bilirdi. Biz keçi sütüyle büyüdük hepimiz. Bütün Giritli çocukları.
- Nimet Altuntaş: Ondan mı acaba uzun ömürlüyüz?
- Mustafa Karagülle: Valla herhalde
- Nimet Altuntaş: Otlar, zeytinyağı...
- Mustafa Karagülle: Bunların hepsi Girit'te devam ediyor hala. Keçi olayı. Keçi, bir de affedersin eşek. Orada da eşek kullanıyorlar, dağlara, bahçelere hep eşekle gidiyorlar.
- Nimet Altuntaş: Bir de Giritlinin mutfağında zeytinyağı eksik olmaz değil mi Mustafa amca? Et olsa da yemek yine de zeytinyağlı.
- Mustafa Karagülle: Pilavın dışında her şey zeytinyağlı.

3. Video

Mustafa Karagülle: Kahrazaki Cafer (Fotoğraf gösteriyor), ben bunun Girit'te köyüne gittim, o beni götüren, anlatan adam, “ Bak seni şimde nereye götüreceğim biliyor musun? “ dedi. Nereye? Dedim “ Cafer'in köyüne götüreceğim “ dedi. Taksisi de var bindik götürdü beni. Git git git. Gittik Çınar köyü gibi bir köy. Küçük bir köy, ulen kimse de yok soralım hani, bir

baktım bir adam koyun sürüsü getiriyor, bir tek kişi var, o Giritçe konuştu, “ Biz misafir geldik” dedi, “ Oo, kalosto “ dedi, hoş geldiniz, hoş bulduk, adam kapıyı açtı, koyunları koydu içeriye, oturdu. Bize bir tane şey çıkardı şöyle bir masa, arkadaşım “ Bu Türk, İzmir’den geliyor“ dedi. “ Oo, dedi hoş geldin, hoş geldin”, bir tane uzo açtı, bir tane de acur dildi, hiç unutmam, bu uzoyu içtik biz üç kişi orada, babası da var adamın, benim arkadaşım soruyor “ Sen Cafer’i tanıyor musun? “, babası “ Bizden önce olmuş onlar “ dedi. Cafer orada iki kişiyi öldürmüş, kaçmış oradan, İzmir’e gelmiş, İzmir’den Söke’ye gelmiş, Söke’de Giritli çok olduğu için Söke’ye gelmiş, Söke’de milli mücadele başlayınca Aydın’ın Germencik yolunu bu tutmuş, buna vermişler, Cafer’e vermişler, Cafer orada şehit düşüyor. Söke’de tanımayan yoktur onu. Kahrazaki Cafer. Hani sen dedin ya dükkânda asılıydı diye, dükkanda bir fotoğraf almıştım, asılıydı, bir gün bir kiraz bayramı, bir adam geçti yukarı doğru, genç bir çocuk, iri yarı bir çocuk, böyle dükkana baktı, ulen dedim bu neye bakıyor, çağırdım, o adam da dilsizmiş, sen ne aradın dedim, fotoğrafı gösterdi, “ Sen dedi nereden buldun bunu? “ dedi. “ Ben Giritliyim, o benim dayım “ dedi. Eşref Paşa’dan geliyormuş o, annesinin kardeşiymiş Cafer, annesi yani Cafer’in kardeşi düğünlerde dümbelek çalışırmış. Ertesi hafta bunu getirdi bana hatırasıdır bu. “ Al bunu dükkâna as “ dedi. Hiç unutmam. Sonra Kürtler öldürmüş o dilsizi Eşrefpaşa’da.

TÜRKAN HARMANDALI , 2017

- Nimet Altuntaş: İyi akşamlar
- Türkan Harmandalı: Kalito kopşas.
- Nimet Altuntaş: Adınız nedir?
- Türkan Harmandalı: Türkan Harmandalı (Kızlık soyadım Mert)
- Nimet Altuntaş: Kaç yılında doğdunuz.
- Türkan Harmandalı: 1942.
- Nimet Altuntaş: Aileniz nereli? Nereden gelmişler?
- Türkan Harmandalı: Annem İstanköylü, babam Girit'in içinden. Girit'ten gelmişler. Annem çok iyiydi, babam aksiydi.
- Nimet Altuntaş: Lakapları neydi?
- Türkan Harmandalı: Hasanyo.
- Nimet Altuntaş: Neden gelmişler?
- Türkan Harmandalı: Rumlar silahla kovalamış.
- Nimet Altuntaş: Kimler geldi?
- Türkan Harmandalı: Amcam, babam, halamlar geldi.
- Nimet Altuntaş: Geldiklerinde nereye yerleşmişler?
- Türkan Harmandalı: Doğrudan Kemalpaşa'ya yerleşmişler.
- Nimet Altuntaş: Orada ne işle meşgulmüşler?
- Türkan Harmandalı: Rençbermişler orada. Arpa, buğday eker, hayvancılık yaparlarmış.
- Nimet Altuntaş: Buraya geldikten sonra ne iş yapmışlar?
- Türkan Harmandalı: Burada da hayvancılık yapmışlar. Nif dağında.
- Nimet Altuntaş: Oradan gelenler nerede oturuyorlar?
- Türkan Harmandalı: Ayrı ayrı oturuyorlar. Halamlar İzmir'de.
- Nimet Altuntaş: Nasıl ayrılmışlar Girit'ten?
- Türkan Harmandalı: Rumlar silahla kovalamış. Babam vurulmuş. Rus gemileriyle gelmişler. Babaannem anlatırdı. "Beni vurdular. Taşlarla omuzuma vururlar. More pedimu ondan kaçtık geldik" diye
- Nimet Altuntaş: Kültürel olarak neler getirdiniz oradan?
- Türkan Harmandalı: Şarkı vardı " yaylı kombili asi pires tomyalo kasap toyni eksipnas haydi more kilayda, ala condamu tinga mera munasi navradis ... Her zaman uyandırma beni, uyandırma koynunda yatır" .

- Nimet Altuntaş: Mutfağınızda neler olurdu?
- Türkan Harmandalı: Mutfakta nohut, bakla, turp otu, radika, arapsacı, hepsi var. Annem peksimet yapardı. Mangir (hamur çorbası) yapardı. Hamurdan bazina yapardı. Çerez niyetine nohut, bakla kavrulurdu.
- Nimet Altuntaş: Şifa niyetine neler vardı?
- Türkan Harmandalı: Ot, çöp.
- Nimet Altuntaş: Peki burada mutlular mıydı?
- Türkan Harmandalı: Babaannem dedemin ikinci eşiymiş. Orada olsaydık keşke derdi. Buraya keçilerle gelmiş, iki keçiden sürü yapmışlar.
- Nimet Altuntaş: Orada olmak ister miydiniz?
- Türkan Harmandalı: Bir şans verseler. Sülaleden gittiler. “ Ağlarsın, duramazsın” diyorlar.

SANIYE ÖZDOĞAN, 10 Nisan 2017

- Nimet Altuntaş: Bugün 10. 04. 2017. Teyzecim adın nedir?
- Saniye Özdoğan: Saniye Özdoğan.
- Nimet Altuntaş: Nereden geldin teyzem, ailen nereden geldi? Kaç yaşındasın?
- Saniye Özdoğan: 94 yaşındayım. Annem 15 yaşında kızmış. Filibe'de dedemin evi ile Yunan karakolu bitişikmiş. Dedem çok zengin insanmış. Dedeme büyük insan diye voynik (?) diye konuşurlarmış gâvurlar. O da gâvurların büyüklerine voynik diye seslenirmiş.
- Nimet Altuntaş: Anlamını biliyor musun peki teyze?
- Saniye Özdoğan: Büyük insan demekmiş. Gâvurların başbakanı demek.
- Nimet Altuntaş: Ne zaman gelmişler buraya? Doğrudan buraya mı gelmişler? Nereye gelmişler?
- Saniye Özdoğan: Annem 15 yaşında kızmış. Voynik demiş. Biraz karışıklık olacak, sen çoluğu çocuğu al biraz dolaş demiş gâvur dedeme. Bunlar kalkıyorlar, katırlara sarıyorlar eşyaları. Çıkıyorlar yola. Bunlar gele gele, gele gele Keşan'a geliyorlar, Edirne Keşan'a. Gâvur arkalarından yetişiyor.
- Nimet Altuntaş: Hangi savaş sırasında biliyor musun? Kurtuluş savaşında mı? Öncesinde mi?
- Saniye Özdoğan: Seferberlik diyorlar.
- Nimet Altuntaş: Seferberlik, büyük ihtimal 1. Dünya savaşı.
- Saniye Özdoğan: Gâvur yetişiyor. Dedemin 500 tane koyunu varmış, onların hepsini denize döküyor gâvur. İki tane oğlu varmış. Oğlanları hapse alıyorlar. Geliyorlar erkekleri topluyorlar, Keşan'da. Uzunköprü'ye götüreceğiz sizi diyorlar. Kadınlar hep ağlıyorlar. Hadi bakalım kadınları da. Voynik demiş, bizi götürün, karılar zaten sizin demiş. Ne yapacağız orada biz demiş. Teslim misiniz? Teslimiz. Teslim misiniz? Teslimiz. Silah çekeceğiz. Ölen ölecek, kalan kalacak demiş. Dedemin belinde beşibirlik doluymuş kemerinde. Çocukların apışlarında beşibirlik doluymuş. Kadınların koltuklarında, apışlarında beşibirlik doluymuş. Zengin gari.

- Nimet Altuntaş: Ne iş yapıyormuş orada? Tarlaları var. Hayvanları var. Başka işi yok.
- Saniye Özdoğan: Tulumla, dana tulumla peynirler. Burada Keşan'da ben çocukken gittim, dokuz tane dana tulumu peynir saydım. Zengin insanlardı. Ben ne olduklarını bilmiyorum, anamdan duyduklarımı söylüyorum size.
- Nimet Altuntaş: Ne güzel o kadarı da yeter bize.
- Saniye Özdoğan: Neyse onları şey etmişler. Mitralyöze dizecek demişler (? Tam anlayamadım) İki gâvur kapıda, ağlıyorlarmış bizimkiler içeride, gelin buraya demiş, kimlerden oluyorsunuz siz demiş, Biz Molla Hasan'ın oğlanlarıymış demiş, Oo demiş iki gâvur biz Molla Hasan'ın ekmeğiyle büyüdük demiş. Kim var içeride demiş. İki kardeşim bir de nişanlıları var ama söylememişler nişanlıları. O iki kardeşi alıyorlar, dağa çıkarıyorlar. Birisi, bir gâvur, diğeri kapıda bekliyor. Yolda papazlarla rastlanıyor, nereye götürüyorsun, birini bize ver diyorlar, evde çok, gidin siz de alın oradan diyor, götürüyorlar dayımları, siz diyorlar yıldızlardan köyü, şehri, yolu bilir misiniz? Bilmeyiz diyorlar. Bu top yıldızlar diyor, şehri gösteriyor, bu tek yıldızlar demiş gâvur, yol gösteriyor. Bilmeyiz demişler. Bu tek yıldızları takip edin evi bulun demiş. Evi bulmuşlar, neyse orada kalsın... Bir kelam daha vardı, söylendi. Haa, Atatürk öldüğünde, ben yedi yaşındaydım, altı yedi yaşlarındaydım, annem ağlıyordu, anne ne ağlıyorsun dedim, babamız öldü dedi, o sırada da babam geldik gari şeye, Türkiye'ye geldik, annem hamileymiş, ben annemin karnında iki aylık gelmişim, buraya gelince ben altı, yedi yaşındayken Atatürk ölmüş. Ne ağlıyorsun anne dedim, babamız öldü dedi, babam da kapıyı açıyor, kahveden geldi, aa, babam geldi dedim, hatırlıyorum onları, o babamız değil dedi, Atatürk babamız dedi.
- Nimet Altuntaş: Lakapları neydi sizinkilerin? Molla Hasan mı?
- Saniye Özdoğan: Molla Hasan, dedeme derlermiş, annemin babası.
- Saniye Özdoğan: Bu kadarı yeter değil mi?
- Nimet Altuntaş: Sonra buraya geldiklerinde neler yapmışlar, onları anlatabilir misiniz? Ne işle meşgul olmuşlar, nereye yerleşmişler burada? Buraya direk Bağyurdu'ndan mı geliyorlar?

- Saniye Özdoğan: Keşan'dan buraya muhacir olarak geliyorlar. Hükümet bunlara ev veriyor.
- Nimet Altuntaş: Sadece ev mi veriyorlar, arazi de veriyorlar mı? Ne kadar arazi veriyorlar.
- Saniye Özdoğan: Arazi de veriyorlar. Yaklaşık 20 dönüm falan var. Nüfus başına arazi veriyorlar. Eski ev veriyorlar. Bunlar işliyor, rençberlik ediyorlar, tarla ekiyorlar, buğday ekiyorlar, bağ dikiyorlar, bağlıktı buraları, bağcılıktan ilerledi buraları. Annemin altı tane çocuğu oluyor, üç oğlan üç kız, iki kız kaldık,
- Nimet Altuntaş: Hepsi burada mıydı? Bağyurdu'nda mıydı?
- Saniye Özdoğan: Hepsi Bağyurdu'nda, arazileri oradan gelenlere iki, hem baba hakkı, hem muhacir hakkı, benim aklım ermiyor bilmiyorum da, babam dedi, ben ölünce dedi, sen hem muhacir hakkı alacaksın hem baba hakkı alacaksın. Sen dedi, kızım cahilsin dedi. O ne demek baba dedim. Sen Hüseyin abin, Necmiye (?) de burada doğdu ama onu da nüfusa muhacir olarak geçirdim dedi. Çarptılar ellerimizden.
- Nimet Altuntaş: Peki buradaki insanlar, Türkler, muhacirlere nasıl davranıyorlardı? İyi mi? Kötü mü davranıyorlardı?
- Saniye Özdoğan: Muhacirler geldi biz adam olduk diyorlardı yerliler. Muhacirler geldi, hemen taştan, topraktan evler yaptılar, yerliler şaşı kaldı. Muhacirler binalar dikti dediler. Çalışkan insanlardı muhacirler, candan.
- Kızı araya girdi, anne şeyi anlatsana diye oradan devam etti. Saniye hanım
- Saniye Özdoğan: Annem bana iki aylık hamileymiş, bilmiyorlarmış, köye iki tane gâvur gelmiş.
- Nimet Altuntaş: Burası değil ama değil mi?
- Saniye Özdoğan: Keşan. Üç tane gavur gelmiş (Daha önce iki dedi, düzeltmedim). Annemler üç elti, üçü de oradan kaçak gelmişler, Filibe'den, bir eve girmişler, evin köşesinde böyle buğday dökülürmüş. Dayım da çok zenginmiş. Dayımın bir tabancası varmış, bir saati varmış, saatin zincirini sütün içine batıp çıkardın mı yoğurt mayalanıyormuş. Bu sende dursun kardeşim demiş anneme, ben bunları zaptedemem, gavur benim adımlı biliyor, beni sarar. Annem, kardeşim benden de alırlar ne yapayım demiş, sendenalırlarsa alsınlar ne yapayım diyor. Eltileri, annem

beşibiryerdelerini saklıyor şalvarlarına, mahmudiye altınları var anamın onları koyuyor, tabancayı saklıyor, saati saklıyor, ben kendimi atıyorum diyor annem. Ölürsün diyorlar Asiye, atma. Bana gavur dokunmasın, ölürsem öleyim diyor annem. Gavurun biri geliyor kapıya, çalıyor tak tak, kapıyı açın diyor, adamları tavanda, karıları aşağıda. Açmıyorlar bunlar. Kırıyor kapıyı, beşibirlikleri çıkarın diyor, oranın gavurları biliyor kimde altın var olduğunu. Eltilerin anaları bu bir kızımın diyor, anamın altınını, bu da bir kızımın diyor anamın altınlarını, iki kızımın altınlarını

- böyle veriyor. Gavur sanki duracak mı, kapı çalınca nereye soktularsa altınlarını, apışlarına mı artık nereyeyse, gavur bir süngü, bir süngü, silahını çıkarıyor, alıyor altınlarını. Anam oradan bir balkon varmış iki katlı bina böyle çatal gibi direk dayanıyormuş oraya, annem bunun içine basmış, bu kırılmış, annem aşağı düşmüş. Aşağı düşünce vay anacım belim demiş. İki aylık hamile ya bana, bu günleri görecekmışim demek. Kara dombay varmış avluda, arkasında karyola demiri varmış, annem de böyle kaynanasının kırmızı feracesini başına giymiş, hemen oraya yatmış o kara dombayın arkasına, bir gavur gelmiş böyle bakınmış, onu malağı sanmış herhalde dombayın, gitmiş. Annem oradan çıkmış yola. Doğru bir dul karının evine gelmiş annem. Tımraşıktaki (?) seni arıyorlar demiş. Tımraşıktaki (?) çok para var. O aldı gitti demiş eltiler. Bende beş kuruş para yok diyor. İşte böyle mesele kızım.
- Nimet Altuntaş: Peki geldikten sonra hiç dönelim dediler mi? Keşke dönebilsek dediler mi?
- Saniye Özdoğan: Yook. Yok, dönmek yok gari.
- Nimet Altuntaş: Hiç üzülmедiler mi? Ah demediler mi?
- Saniye Özdoğan: Gari onları kendileri bilir, ben annemin karnındayım ne bileyim.
- Nimet Altuntaş: Yok sonra burada yaşarken, hiç anlatmadılar mı?
- Saniye Özdoğan: Orası artık Yunan (? Bulgar olmasın) karakolu, bozulmuş, giderler mi hiç.
- Nimet Altuntaş: Peki sen olsan gitmek ister miydin topraklara? Ana baba toprağına gitmek, görmek ister miydin?
- Saniye Özdoğan: Nereden gideceksin gari, nereden gideceksin. Keşan'a gittim. Dayılarım vardı. Salih dayım vardı. Gittim gördüm. O zaman

kızdım, Keşan'a gittim. E buraya yerleştiler gari annemler. Yakup'un(anladığım kadarıyla Saniye hanımın amcası) azıcık okumuşluğu varmış, oradan gelince belediyeye girdi. Reis oldu (?). Sonra ben de büyüdüm, buraya evlendim, benim bey de biraz reislik yaptı. İşte böyle geçti günler.

- Emine Uysal-Kızı: Dedem de saat yapmış, sülalemiz saatçiler. Yakup amca da belediyede kalfalık (reis mi? Kalfa mı?) yapmış, onlara da saatçiler diyorlar, soyadları Bozdirik.
- Saniye Özdoğan: Saatçiler derler, bizim tavus kuşu gibi kuyruğumuz çok uzun.
- Emine Uysal-Kızı: Ortanca amcası da soba yapmış, teneke soba, onlara da Sobacılar derlermiş. Buralarda ilk hane numaraları bizimdir. Babamın dedesi muhtarmış. Yerlilerden. Burası muhtar eviymiş. Avlularda eski mutfaklar var aşağıda. Kaçanlar, işi olanlar, dağdan, kıyıdan köşeden buraya gelirlermiş. Bebekleri falan olanlar buraya gelirlermiş. Ayrılacaklar ya. (? Hiç anlamadım ayrılma mevzusunu)
- Saniye Özdoğan: Burada bir yerde Yunan karakolu boşalmış buradan geçeceklermiş atlarla. Bizim burada bir komşu var, yolda dileniyormuş. Anan baban nerede demişler, dağa kaçtılar, çabuk kaç demişler, seni keserler. Gitmiş, dağa gitmiş. Hasan hoş geldin ne bu hal Hasan demişler, arkamdan bir gâvur geliyor demiş. Gâvurun da atı çok yorgunmuş, adam ondan önce çıkmış hemen. Bizimkiler orada silahlarına davranmışlar, gâvur atla çıkınca vuruyorlar onu, gâvur düşüyor. Her biri başına taş vuruyor gâvurun. Bir heybe atta, kan damlıyor heybeden. Bakalım burada ne var diyorlar. Açıp bakıyorlar, bir karının, kocaman şişman bir karının kulaklarını kesmiş böyle, elmas küpeleri varmış, küpelerini çıkaramamış aceleden, kulaklarını kesmiş heybeye koymuş.
- Emine Uysal-Kızı: Benim babaannem Manisa Turgutlu'dan, iki halam var, bizim ev büyük, şimdi şuradaki boşluk büyük bir odaymış, gelen misafirleri, kaçanları, gelenleri orada yatırıyorlarmış, Yunan geçerken ateşlenmiş orası, yanmış.
- Saniye Özdoğan: İki kızın çeyizini oraya doldurmuş kayınvalidem, dağa giderken oraya koymuşlar. Bu tarafta iki oda var. Orada ekmek yemiş gâvurlar. Bileydik oradan kaldırmazdık diyor. Kaynanamın on iki şemsiyesi varmış,

- Emine Uysal-Kızı: İstanbul hanımlarının kayıklarda gezerken kullandığı şemsiyeler var ya, aynı onlar gibi. Babaannem kasabanın mal müdürünün kızıymış. Rumlar giderken yakmışlar burayı, iki halamın bütün çeyizleri, babaannemin bütün eşyaları yanmış, Moskova'danmış hep böyle takımlar şemsiyelerle beraber, annem o parçalardan çıkarmış da hep, bize yorgan dikmiş, bebek yorganı, kırkyamalardan.
- Nimet Altuntaş: Yunanlılar çok mu eziyet etmişler buradan geçerken?
- Saniye Özdoğan: Çok etmişler. Zenginleri aramışlar. Burada bir adam varmış, şöyle penceren bir bakıvereyim demiş Yunan karakolu geçiyor diye, bir silah çekmişler, beyninden vurulmuş, içeri girmişler, hemen tencerenin içine yumurtaları koymuşlar, pişirmişler, koltuklarına sokmuşlar böyle karıların, söyleyin paralar nerede, söyleyin demişler. Yumurta çok sıcak oluyormuş. Buraları oyulmuş yumurtadan. İşte bu kadar kızım gari.
- Nimet Altuntaş: Peki burada olan Rumlar, yabancılar, gâvur diyoruz ya biz onlara değiller ama Müslüman olmayanlar, Türkler, Müslümanlar geldikten sonra nasıl geçinmişler?
- Emine Uysal Kızı: İyi geçinmişler, iyi. Rumlarla, hani halam anlatıyordu. Birisinin çocuğunu çalmışlar, kızını. Çocuğu olmuyormuş.
- Nimet Altuntaş: Onu da anlat bitirelim teyzecim, yorduk seni.
- Saniye Özdoğan: Benim görümcenin kayınvalidesi varmış, çocuğu olmuyormuş, karnına ufak bir yastık bağlamış, hamileyim ben, hamileyim diye. Gâvurlar da kimi gâvurlar burada birkaç sene oturmuşlar, orasını yanlış anlatırsam bilmiyorum artık, neyse bir gâvur karının çocuğunu çalıyor, yeni doğmuş bebeği çalıyor, ben doğurdum diyor, yatıyor yatağa doğurdum diye, o gavur karısı arıyor çocuğu, arıyor, arıyor, bulamıyorlar. Filanca doğurmuş diye duyuyorlar, ebe getiriyorlar, baktırıyorlar ebeye, sende çocuk yok diyor ebe, söyle, söyle çabuk çocuk nerede diyorlar, ık dı mık dı, bir dayak, arıyorlar, sandığın kapağını açıyorlar, çocuk orada, ölmüş, Sandığın içine saklamış çocuğu. Cahillik işte cahillik.

ŞAHVER MELEK AVCI, 26 EKİM 2015

- Nimet Altuntaş: Adınız?
- Şahver Melek Avcı Orhun: Şahver Melek Avcı Orhun, Şahver babaannemin, Melek de anneannemin adı, her ikisi de Girit mübadili, tabi dedemler de.
- Nimet Altuntaş: Kaç yaşındasınız?
- Şahver Melek Avcı Orhun: 42 yaşımdayım,
- Nimet Altuntaş: Nerelisiniz?
- Şahver Melek Avcı Orhun: Kemalpaşa’da büyüdüm, şimdi İzmir’de yaşıyorum.
- Nimet Altuntaş: Aile büyükleri Girit’ten mübadiller demiştiniz, kimler, nereden gelmişler?
- Şahver Melek Avcı Orhun: Anneannem ve anne dedem Kandiye’den Urla’ya, babaannem ve baba dedem de Kandiye’den Kemalpaşa’ya göçmüşler. Annem ve babam Türkiye’de doğmuşlar.
- Nimet Altuntaş: Neler hatırlıyorsunuz onlarla ilgili?
- Şahver Melek Avcı Orhun: Anne dedemi hayal meyal hatırlıyorum, birkaç fotoğraf karesi gibi. Diğerlerini hiç tanımadım.
- Nimet Altuntaş: Anne ve babanız anlatır mıydı Girit ile ilgili kendi anne babalarından duyduklarını?
- Şahver Melek Avcı Orhun: Babam bazen bir şeyler anlatırdı ama az. Dedemin çok arazisi varmış, avcılık yaparmış, dolaşırken arazisinden çıkmayacak kadar büyükmüş ama onun eşdeğerini alamamışlar gelince. Belgeler saklanmış dedemlerden ya da verilmemiş “ Süleyman ağa Kemalpaşa’nın yarısını alacak” deyip vermemişler tapuları, bunu söylerdi hep.
- Nimet Altuntaş: Rumca bilirler miydi?
- Şahver Melek Avcı Orhun: Anneannem annem çok küçükken ölmüş, dedem yeniden evlenmiş. Annemi büyükannesi ve teyzesi büyütmüş. Büyükannesi hiç Türkçe bilmezmiş, annem çok iyi bilir, babam anlardı ama annem kadar iyi konuşamazdı. Evimizde konuşulurdu ama genellikle çocukların yani bizlerin anlamamamız istendiğinde. Giritli akrabalarımız

ve komşularımızla da kendi aralarında çok konuşurdu eskiden annem ama zamanla konuşanlar hayatını kaybettiğe giderek azalıyor Rumcanın kullanımı. Biz üç kardeşiz, tek tük kelimeler dışında bilmiyoruz, konuşamıyoruz. Çocukken Hatice yengemin annesi Tete vardı, hiç Türkçe bilmezdi, ona hatır soracak kadar öğrenmiştik çocukken, İdekanis? Kala gibi. Bazen de söylemek istediklerimizi o an sorar, öğrenir annemizden, Tete'ye söylerdik. Fatma'ydı adı ama biz Tete derdik. Eksiklik hissettiğim bir durum Rumca öğrenmemiş olmak çünkü geçmişimizin bir parçası bu dil.

- Nimet Altuntaş: Peki Girit'e gitmek isterler miydi imkân olsa?
- Şahver Melek Avcı Orhun: Dedem hep söylemiş babama “götüreceğim seni Girit'e” diye ama kısmet olmamış, görmeyi çok istiyordu ama kendisi de gidemedi. Kısmetse annemi götürmek istiyorum.
- Nimet Altuntaş: Peki siz gittiniz mi?
- Şahver Melek Avcı Orhun: 2011 yılında gittim ben Girit'e ama açıkçası atalarımın köyü, mahallesi ya da adreslerini bilmediğim için turistik bir gezi gibi oldu o yüzden içimde kaldı, bunları öğrenip bir daha gitmeyi, annemi de o zaman götürmeyi istiyorum.
- Nimet Altuntaş: Bir yakınlık, benzerlik hissettiniz mi oraya gittiğinizde?
- Şahver Melek Avcı Orhun: Ege, hatta daha doğrusu İzmir gibi, iklim, insanlar benzer, yapılaşma benzer. Benzer yemekler var, hatta aynı kimisi. Gezerken bizi Rum zannedenler, Rumca konuşanlar oluyordu, turist olduğumuzu anlayınca İngilizce 'ye dönüyorlardı. İzmir'den geldiğimizi duyunca yakınlık gösteriyorlardı. “Biz dostuz, benzeriz, hatta bazı yönlerden aynıyız, problemler hep yöneticilerin yüzünden” diyenler çok oldu. Alışveriş yaparken bir hediyelik eşya dükkânının sahibiyle konuştuk, ailemin Girit'li olduğunu, oradan Türkiye'ye göçtüklerini söylediğimde onların da mübadil olduğunu öğrenmiştim. Ailesi Ayvalık'tan gelmiş Girit Heraklion'a (Kandiye), orada ailelerinin yaşadıkları yeri, mahalleyi öğrenmişler, akrabalar toplanıp düzenli olarak geliyorlarmış Ayvalık'a. Bir de kaldığımız otelde bir çalışan vardı, çocukluğumuzda oynadığımız bir oyun vardı zibi zibi koraka, kızım ile oynuyorduk onu, o da biliyormuş.
- Nimet Altuntaş: Hangi yemekler vardı orada bizde olan?

- Şahver Melek Avcı Orhun: Ot salataları, sarma, biber, domates ve patlıcan dolması, bizim İzmir köfte, cacık, musakka (bizden biraz farklı yapıyorlar ama adı aynı) lokma, baklava ve kadayıf, türk kahvesi , (onlar greek coffe diyor) ve rakı (onlarda uzo) bizim kendi aile soframızda alışık olduğumuz tatlar.
- Nimet Altuntaş: Peki burada doğmuş gerçi ama babanız anlatır mıydı geldikten sonra yerli halkla nasıl olmuş araları?
- Şahver Melek Avcı Orhun: Babam küçük çocukken sokakta oynadıklarında arkalarından seslenirlermiş, yarım gavur diye, biz mübadillere yarım gavur diyenler varmış. Babam Rumca konuşmaya çekinirmiş o yüzden, böylelikle körelmiş konuşması, iyi anlar ama güzel konuşamazdı. Kendileri gibi mübadil olanlar ile gidip gelirlermiş ama sonra kız alıp vermeler derken, zamanla yakın ilişkiler gelişmiş. Bana kalırsa Ege, özellikle İzmir'in kendine has özellikleri, kültürü, çok büyük oranda mübadelenin, mübadillerin eseri, bence mübadelenin yerleşik kültüre etkisi büyük olmuş hala da olmakta.

EK 2: MÜBADİLLERE AİT FOTOĞRAFLAR

Türkan Harmandalı

Mustafa Karagülle

Cemal Şencan(Girit muhaciri)

Karagülle Kadınları

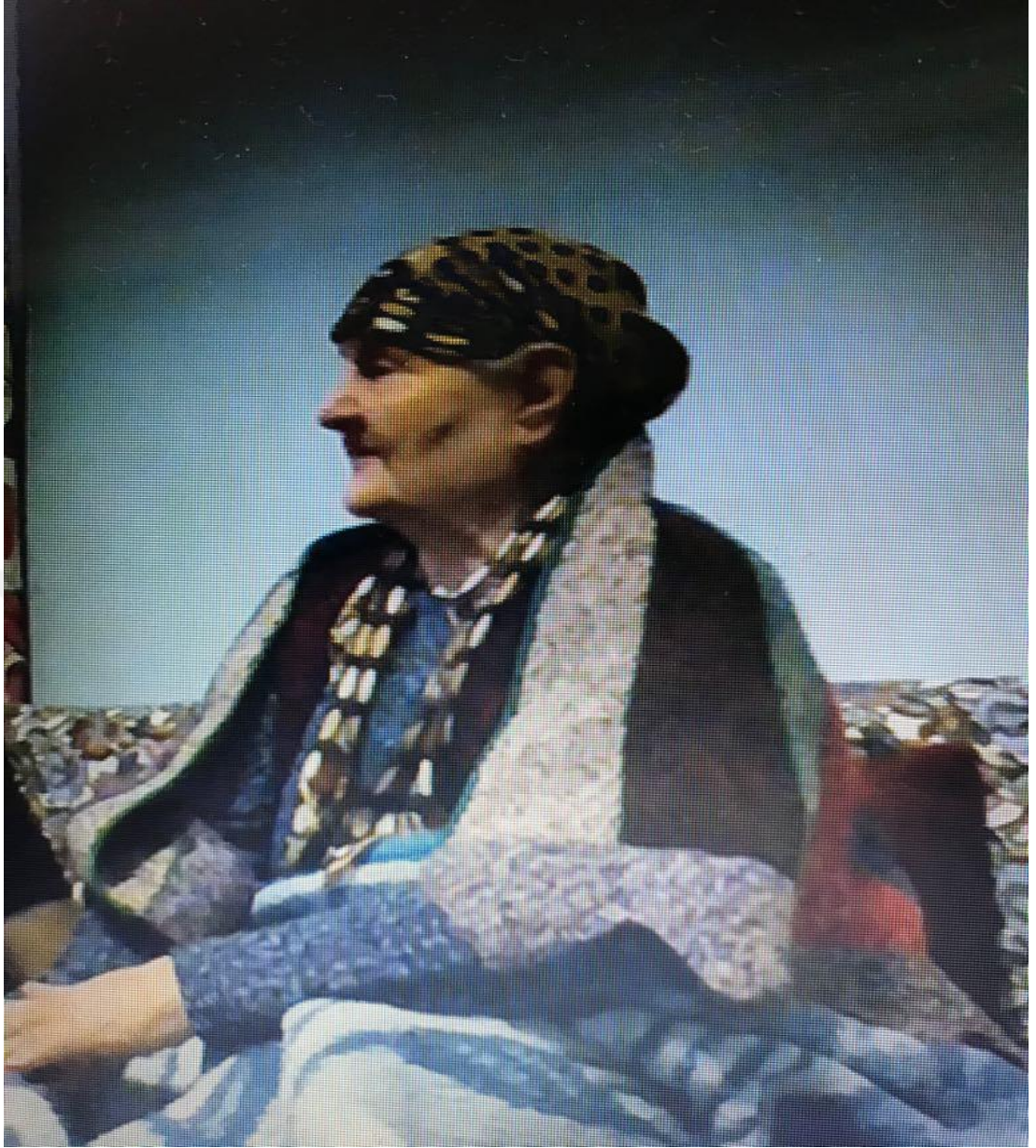
Şhriban Ergelen

Figen Ergelen Binici

Bingöl Binici

Saniye Özdoğan

Hatice Portakal

Nimet ALTUNTAŞ

Hasan Tahsin Avcı

Gülseren Avcı

Nurten Kaptan